

ТАБОР

ВОЄННО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

15

*І забудеться срамоття
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України...*

П. Шевченко.

**Проситься надсилати відомості про все відмінне
в життю нашої воєнної еміграції.**

З М І С Т:

В. ШЕВЧЕНКО. Слово, що незавершене чином—IV [Універсал	1
Розділ I.	
О. П-СЬКИЙ. Акт пробою в тактиці (з 1-ю схемою)	3
Б. МОНКЕВИЧ. Зустрічний бій	8
Ю. НАУМЕНКО. Сторожова охорона (з 1-ю схемою)	15
В. КОЛОССОВСЬКИЙ. Механізоване військо (з 5-ма схемами).	21
М. ЯНЧЕВСЬКИЙ. Організація кінноти (з 1-ю табл.)	34
Розділ II.	
Т. ОЛЕСІЮК. Південні кордони Української Народ- ньої Республіки (з 2-ма таблицями і мапою) . . .	48
Розділ III.	
Г. ПОРОХІВСЬКИЙ. Десять років на еміграції . . .	69
С. ШРАМЧЕНКО. Українські Воєнно-Морські Школи	80
Розділ IV.	
М. ЗАБЕЛЛО. Армія нової Туреччини (з 2-ма мал.)	85
Організація війська в Чехословацькій республіці . . .	89
І. БАРИЛЛО. Страшна зброя	92
В. ЯНОВСЬКИЙ. Красні слова і дійсність	95
З військового життя на окупованій Україні	100
Німеччина і С. С. Р. Р.	106
Воєнна хроніка.	109
Воєнно-морська хроніка	115
Бібліографія	119

У В А Г А !

1. Ч. 1, 2 і 9' вичерпані.
2. Розрахунок підписної плати — див. стор. 3-тю обкладинки.

ТАБОР

ВОЕННО-ЛИТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

Ч. 15

Biblioteka Jagiellońska

1003047029

1931

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ.

Відповідальний редактор В. КУЩ,

Генер. Штабу Генер.-Хорунжий.

IV Універсал

слово, ще незавершене чином*).

Протягом свого довгого історичного життя Український Нарід в одні періоди мав свою державну незалежність, в інші періоди знову втрачав її, але тільки після довгої і виснажуючої боротьби за неї. Та ніколи він не забував за втрачене і знову намагався відзискати його. І всі ці численні, хоч скільки будь поважні рухи українського народу до своєї державної індивідуальності не були безсистемними бунтами розгнужданої *bestiae sine capite* (безголового звіря), але завжди ідеологічно і програмово були збазовані на найостанніших, наймодерніших постулатах вселюдської націольогії.

Так було в давніші часи, коли тільки сама держава була єдиним фактором громадської інтеграції людського суспільства. Так було і в новіші часі, коли цим організаційно-політичним чинником для народів, що державу втратили, або її зовсім не мали, стала вже сама зформована нація. А через це все свідомости права на своє власне життя, на свою власну хату в українського народу не бракувало ніколи.

Тільки, щоби довести це своє право і здійснити його по своїй власній волі, завжди доводилося нашому народові лити не мало крови. І виточив він її досить багато, щоби заслужити і собі місце під сонцем. Цей аргумент пролитої крови став в останній добі для багатьох націольогів світового значіння, а за ними й політиків, державних мужів єдино управнюючим народи до самостійного державного буття.

І тільки волю українського народу, не дивлячись на все його героїчне і криваве минуле, продовжували все ще чужинці й особливо північний сусід своєкорисно заперечувати на підставі все ще тільки граматика, історії чи економічних інтересів.

Не змінила ні по суті ні по формі цього упередження до українського питання і велика східньо-європейська катастрофа року 1917 на теренах б. Росії.

Серед загальної радості й піднесення перших днів „безкровної революції“ провід українського народу, більш обережно, ніж настирливо, нагадує прилюдно про свої тільки ще наміри до

*) Реферат на академії Свята Державности, урядженій У.Ц.К. у Варшаві 18 січня 1931.

усамостійнення, до автономії свого краю, до знесення тих утисків і репресій, що по думці державців царської Росії мали повести з часом зовсім до заглади навіть імені українського.

Та на цю відвагу українську, з розвитком подій, все більше її більше насували непривітні хмари московського неспокою і ворожого недовіря до пробудження українського народу.

А нарід український тимчасово сам у масі прокидався і зголошувався до свого власного слова, що не розминалося з попередніми натяками його провідників або часом бренило вже навіть і категоричніш.

Після зїздів української кооперації, учительства, студентства, масових маніфестації української людности в Петрограді та Києві, після Всеукраїнського Конгресу 1-го військового зїзду, селянського зїзду і особливо 2-го військового зїзду—для Української Центральної Ради стало ясным, що її кличі до свого народу не повиснуть вже в повітрі, будуть почуті й тому є саме на часі.

І вже 10/25 червня року 1917 вона першим своїм Універсалом оголосила, що „однині сами будемо творити наше життя“.

В такій загальній формі 1-й Універсал був вже предтечою IV-го Універсалу, що своєю конкретністю й договореністю не лишав уже місця жадним сумнівам що до намірів і прямувань українського народу. 1-й Універсал досить обсяжний і змістовний, але саме ці рядки є його істотою і стрижнем. В цих рядках його сила. Ними він викликав глибоке вражіння, радість, піднесення, масовий ентузіязм і аж опяніння.

Він урочисто стверджував пройдений історичний і революційний шлях, підкреслював відповідальне сучасне, за яким виднілося і привабливе майбутнє. 1-й Універсал був висловом державної свідомості провідної частини української нації, висловом її власних можливостей здійснити українську державну ідеологію. Та в той же час 1-й Універсал був і виховавчим заповітом українського проводу народнім українським масам в напрямках політично-соціальнім і головне—національнім.

Пробудженій 1-м Універсалом нарід український прокидався поволі, але певно. І це, обумовлене всією попередньою несприятливою історією українського народу, повільне органічне засвоєння українськими народніми масами вимог бурхливого часу по змістові 1-го Універсалу, загрожуюча ворожість російських сил поза Україною і в її середині, становнище на фронті Великої вій-

ни, початки революційного хаосу й загальної дезорганізації та неvistарчальний стаж і досвід державно-політичного українського провуду, яко такого-по його-ж власних пізніших зізнаннях,— все це було причиною наступних етапів державно-творчої праці Української Центральної Ради та Уряду — Генерального Секретаріату, праці, що періодичні підсумки її осягненням і здобуткам підводилися 2-м та 3-м Універсалами. Але раз усвідомлений ідеал — власними силами творити своє життя — потім уже з усією неумолимістю ірраціонального, наперекір навіть погрозливим і стримуючим обставинам, гнав без перерви і український нарід і народні маси разом до льогічного завершення вже раз оповіщеного і двічі потім підтвердженого.

Розвиток революції в Росії, виводження большевиками війни Українській Центральній Раді, навязання дипломатичних стосунків з Українською Центральною Радою з боку Франції та Англії (за їх власним почином), конечність для стомленої й виснаженої Великою війною України переговорів у Берестю,— все це лише загально-політичне тло, що збіглося в часі з найдужчими вибухами своєї внутрішньої визвольної енергії українського народу і на фоні якого ця енергія з найпомітнішим ефектом скапіталізувалася.

22 січня року 1918, в той же самий день, коли 264 повних років тому Великий Богдан в Переяславі змушений був обставинами увійти в державну унію з царем московським, свідомо в цей же самий день Українська Центральна Рада в Києві вся як один (за виключенням національних меншостей) виправила усвідомлену скоро вже і самим Богданом, але згубну для України історичну помилку.

Українська Центральна Рада оголосила свій IV-й з черги Універсал, сказавши: „Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною суверенною Державою Українського Народу“. Оці як раз слова з усього IV-го Універсалу і є його перлиною, діамантом. Це вже Спаситель, що прийшов по своїм предтечі—I-м Універсалі. Це слово української нації, що хотіла бути незалежною, слово коротке, але дужче, яскравіше, проречисте й ядерніше в своїм лаконізмі, аніж всі національні теорії дотихчасові і сучасні.

Весь той багатий зміст, що є в IV Універсалі і до цих слів і після них — все це лише просторе обґрунтування перед

світом і власним українським сумлінням відповідальності цих рішачих, коротких рядків, в яких вивершився аж до краю національно-політичний бік української державної свідомості. Слова ці для України вічні. І прийдешнім поколінням та вікам залишається тільки здійснити, закріпити та розбудувати те, що вже сказано в IV Універсалі. Це заповіт мертвих і живих—живим і ще ненарожденим!

В своїй частині соціально-економічній IV Універсал відбиває соціально-економічне прагнення мас українського народу в роках 1917—1918 та напрямні і методи конкретизації цих прагнень народніх провідною тодішньою верствою. З вимог соціально-економічної очевидності їх не доводиться навіть і сьогодні заперечувати, ні тим більше нап'ятовувати.

Але вони, як то і сам час у 13 років по їх проголошенню показав, не дорівнюють своєю категоричністю й доцільністю з позицією національно-політичною частиною IV Універсалу.

Вони не такий вже імперативний заповіт на майбутнє. З них неминуче залишиться і на далі те, що є і буде в кожному часі соціальною потребою й неминучістю для всякої модерної держави. І відпаде те, що було в IV Універсалі модою часу, декларативністю, щоби не відстати в спортових перегонах з світовими демагогами й ошуканцями до соціалістичного фінішу темпами: „негаймо й до відказу“.

Зараз же по IV Універсалі залила і потім кілька разів заливала українську землю різнокольорова московська навала.

Зайвим тут спинятися на причинах цього. Вони частинно відомі, усвідомлені, частинно дискутуються, заперечуються. До одних признаються, інші взаємно інкримінуються.

Сучасникам і учасникам тяжко спромогтися на зобов'язуючі висновки з минулого для прийдешнього, а тому вистарчить ствердити факт, що по трьох роках боротьби за IV Універсал Української Центральної Ради, більше якого не міг уже нічого нового сказати і п'ятий з черги, а перший Універсал Українського Трудового Конгресу, після 15 років по IV Універсалі і після 10 років еміграції український нарід все ще поневолений, все ще пригноблений, а його IV Універсал не виконаний. Він залишився тільки словом, хоч і могутнім, великим, динамічним, що в роках неволі, без огляду на всі тягарі ще захоочує до життя й праці, до змагання, але все тільки словом.

Не мало вже чулося й чується закидів його творцям, що ця сурма пролунала невчасно, припізнено.

Але ці зауваження не уповажнюють сучасників до совісних і підтверджуючих повищі закиди остаточних висновків що до того: чому все ж таки не встояла Самостійна Україна по IV Універсалі!? — бо тодішні обставини політичні не уповажнювали до оптимістичних припущень.

Сумлінно й українські учасники боротьби за українську незалежність в днях IV Універсалу і пізніше теж не зможуть самі собі й іншим неучасникам дати іншої відповіді.

І все-ж таки їм за те, що вони здужали довершити, що вони довели український нарід до IV Універсалу і оповістили його, їм від молодших поколінь, що не були самі безпосередніми авторами IV Універсалу, лише радо його відстоювали життям власним в рядах української армії, належить шана і слава за їх влучне, сміливе слово в імені українського народу за IV Універсал, бо він, ще і нездійснений, в найгірших часах поневірення поза Батьківщиною присвічує яко ясний найвищий ідеал.

Цей ідеал скроплений рясно кров'ю борців українських за нього, і тим він став дорогим, близьким.

Поліг під Крутами за тиждень по оголошенні IV Універсалу цвіт українського народу, найтендітніша молодь, майже діти, ненавчені ще в більшості гаразд володіти зброєю. Це найвища і найчистіша самопосвята Батьківщині і народові Українському його академічної молоді.

Після чотирьох років змагань йдуть свідомо, добровільно, офірно на певну, безсумнівну смерть в руки узброєних ворогів, і без каяття, з „Ще не вмерла Україна“ на устах умирають в Базарі 359. Ці дві події вже зробили легенди серед українського народу, що зберігають йому память про минуле і заохочують його до наслідування поляглих.

А року 1926 на вулицях Парижу від підступної руки того-ж самого ворога падає на варті за державність перший лицар землі української в боротьбі за її волю, вождь народу українського—Симон Петлюра.

Така кривава трильогія досьогоднішньої трагедії української волі.

А скільки повстань, нових пізніших ще імен, жертв і невгасимий таки й досі клекіт і нові численні збігці з України, з Соловок, закордоном.

І це все по істоті за IV Універсал.

І чи можуть ще залишитися сумніви що до обов'язків кожного українця, де б він не був, а особливо на еміграції?!

Ці обов'язки ясні: нашим чином IV Універсал — слово мусить стати раз на все діїсністю.

І обставини для цього ще не все і не завжди проти нас. По-перше: як би песимістично не дивитися звідцїля на той бік греблі, ще не вгасиме бурління там і активний неспокій проти москаля окупанта — незаперечний факт, факт, що стає відомим нам хоч би тільки з майже щоденних адміністративних репресій радвледи над українським населенням, або з процесу СВУ, процесу над чільними діячами української агрономії та з інших другорядніших.

До речі — головніший ідейний та ідеологічний зміст організації СВУ—це зміст IV Універсалу.

Коли-ж не легковажити того факту, який Приховали аранжери процесу, але який з листів українських збігців з Соловок стає сьогодні незаперечним—що СВУ був досить розповсюджений по Україні, і, навіть... Кубані, то доведеться констатувати загальне невдоволення й моральну силу протиокупаційну на Україні — не тільки невдоволення status quo, але ще певні та досить ясні й конкретні погляди на своє власне конструктивне майбутнє.

По-друге: на чужині, серед гостинних сусідів і дальших народів, перебуває українська еміграція, а головне — перебуває Уряд У.Н.Р. яко спадкоємець Української Центральної Ради, Українського Трудового Конгресу та Української Директорії.

Разом з борцями на Україні це чинник, організуючий ту моральну базу на Батьківщині, чинник, що самим фактом свого існування конкретизує силу моральну в цінності матеріяльні, організаційно-технічні.

І з цього боку становище й української еміграції й українського народу далеко вигідніше в порівнянні з іншими сучасними народами, що взялися до боротьби за своє визволення в роках 1917—18 разом з нами, а також і з еміграціями давнішими інших народів, а передовсім сусідніх — чехів і особливо поляків в роках 1851 та 1863. Правда, невелика втіха, будши все ж таки в році 1931 ще не в своїй державі, тішитися, що в порівнянні з минулими давно роками наших сусідів становище наше все ж виглядає на ліпше.

Волілося би бути дома і мати таки вже свою власну державу!

Але те, що вся українська еміграція і особливо Уряд У.Н.Р. так уперто, так незрушимо-непохитно, аж до безнадійності ворога стоїть на становищу української самостійності, не дивлячися, навіть, на персональний терор політичний, ширеній чим далі, то все відважніше і в других державах московським сучасним режимом, те, що Уряд У.Н.Р. не пересижує пасивно в очеретах, доки пройдуть новітні гуни-монголи, те, що він створює за роки вигнання ті сприятливі політичні обставини, яких бракувало нам в минулих роках боротьби і без яких не обійтися Україні і в майбутнім, все те, що Урядові У.Н.Р. є змога певних підготовчих, суто технічних осягнень, все це не дає підстав для песнізму, а тим більш до розпаду. Все це свідчить, що час своєї власної державности вже не за горами.

Правда, мінлива дійсність життя приносить часто розчаровуючі, дошкульні несподіванки, що здатні пригнобити й затрівжити серце і найбільших, найнепоправніших фанатиків української незалежности.

Але витревалість, подиктована і завжди контрольована холодним розмислом і розумом, дочекається осягнення повного ідеалу волі українського народу.

Чим тяжчий шлях до українського визвольного ідеалу, чим більш він вистражданий і поодинці і гуртом, тим він треваліший і певніший. А іншого поза ідеалами волі нашого народу для нас нічого немає. В нім зміст і виправдання нашого життя і поневірян на чужині.

Колись, в день п'ятирічного ювілею останньої московської окупації України і третьої річниці „конституції“ СРСР, Любченко, пізніший „громадський“ прокурор на процесі СВУ, тішився в Харківських „Вістях ВУЦВК-у“, що українська радянська державність ідеологічно осягнула вищий ступінь, ніж то було за Центральної Ради і всього взагалі періоду жовто-блакитної державности, а саме — вона після автономности і самостійности піднеслася аж до щабля „союзности“. Не час і не місце затримуватися тут над цим витвором публіцистичних і „правних“ відпоручників і теоретиків московського окупанта на Україні.

Певні, що вже в недалекому часі сам нарід український зведе з ними рішачою і дефінітивну дискусію на цю тему. Сміємо тільки твердити, що це буде в напрямі осягнення IV Універсалу і ніяка, навязана з-зовні форма державности України, не перевищить IV Універсалу. Все це буде манівцями, а то

Й просто зворотнім шляхом від IV Універсалу і тому часовим, недовговічним, як то є і зараз на Батьківщині.

І тому святкування річниці IV Універсалу є найголоснішим протестом проти окупанта, упіменням за визволення і за волю Українського Народу.

І коли сьогодні довелося пригадати собі ці історичні його слова, то знову-ж таки не для того, щоби з якимись особливими власними гордощами чи то пихою підкреслити, що й ми всі до того в якійсь мірі спричинилися. І навпаки — не з зітханням і сумом, що це було і... минулося вже... не вернеться... ні! Пригадуємо собі з радістю і вдячністю, що IV Універсал був, та з обітницею всю решту свого життя присвятити чинним змаганням за „Українську Народню Республіку, самостійну, ні від кого незалежну, вільну, суверенну Державу Українського Народу“, щоб уже раз назавжди здійснити віковичну мрію предків наших, сучасників наших, що за неї разом з нами змагалися і полягли, і нашу власну, найулюбленішу, досить вже таки нами вистраждану і значно нами заслужену мрію.

О. П-СЬКИЙ

Акт пробою в тактиці.

„Тактичний пробоевий акт“, як висловлюються німці, охоплює дві фази наступового бою:

1. Штурм укріпленої позиції.
2. Міжпольовий наступ (продовження штурму через ворожу укріплену смугу).

Студії над великими боями Зах. фронту виявили, що наступ зривався в більшості випадків не підчас штурму, але пізніше, коли пробоеві кольони виносили його в глибину ворожої укріпленої смуги. Причини цього, як доводять військові теоретики, полягали в тім, що раніше не розрізняли цих двох фаз акту пробою, для міжпольового наступу не малося окремої тактики і його переводили ті ж самі штурмові частини. Порівнюючи ці дві фази пробоевого акту, побачимо, як глибоко й ґрунтовно відрізняються вони одна від другої.

Штурм — це раптове могутнє напруження бойової сили, яке наслідок детально підготованої в одному просторі і часі, розробленої до найменших подробиць тісної співпраці вояцьких мас з могутніми бойовими засобами. Штурм подібен до механізму годинника, де в одному просторі й менті всі колишатка раптом стають до роботи. Передумова штурму — „мент несподіванности“, коли на ворожу укріплену смугу раптом впадає могутній гураганний вогонь; в зазначену наказом годину — одноразово підіймаються глибоко ешелоновані міцні піхотні маси і в тую-ж хвилину розпочинає свій рух огнева валка. Один вояк захоплює другого, одна частина — другу; „піхота, як говорять німці, бе ворога ногами“. Штурм є напружена робота вищих командних штабів (дивізія — як тактична одиниця) і самостійні ділання низчого командного складу в цім періоді зводяться до мінімуму.

Наслідком одноразового, тісного внутрішнього співділання в обмеженому просторі великих вояцьких мас з могутніми бойовими засобами є раптове розгорнення могутньої пробоевої сили, яку тільки коли-будь може дати війна, а все це і говорить за те, що штурм є найлекшою частиною пробоевого акту.

Міжпольовий наступ — означається тим ментом, коли в методичній роботі огневої валки починаються перебої і нарешті — припинення її плянної акції. Ця фаза пробоевого акту різниться від штурму вже тим, по-перше, що її загальні (матеріальні, фізичні, моральні) засоби боротьби зменшуються з кожною годиною, а подруге — самі умови боротьби змінюються абсолютно. Механічно-розмірений, одноразовий могутній удар

раптом розпорошується на цілу серію окремих маленьких боїв. В час штурму піхоту прикривала плянова робота могутньої артилерії з вимірних, багато забезпечених амуніцією позицій; вогонь по площам торощив усе, що тільки могло загальмувати рух, рухомий вогонь вганяв в землю те, що намагалося ставити якийсь опір. Але тепер піхота враз починає відчувати свою самотність; зо всіх боків: спереду, з фляннів, ззаду раптом вириваються ворожі кулеметні гнізда, опорні пункти, нові укріплені смуги, зо всіх напрямів означаються контр-атаки, розпочинається плянова методична робота ворожої артилерії — а в цей час Gros власної артилерії змінює свої позиції, повільно пересуваючися по розбитій, усіяній глибокими кратерними ямами місцевості і розпочинає наскоро вогонь з нових, непристріляних і незабезпечених позицій. Хутко наспівають і перші, відповідні до загального стану піхотні донесення: „Сильний кулеметний вогонь з фронту та лівого флянгу“, друге — „Сусід праворуч заліг, наступати далі не могу“, ще — „Наскочив на великий опорний пункт, ворог переходить в контр-атаку“; такі і подібні донесення сипляться зо всіх відтінків.

Стан, події, положення міняються в кожній частині з хуткістю стрички кінематографа, орієнтуватися у всьому цьому безпосередне низчий командний склад не має найменшої можности і вся надана йому на цей період самодіяльність та ініціатива фактично не можуть допомогти справі. Енергія бою розсереджується по окремих, менших боях, ослаблюється з кожною годиною, бій потроху затихає і наступ зривається.

Німці думають, що цю другу фазу пробоевого акту взагалі мають переводити нові частини. Замість штурмової комбінації окремих бойових факторів — піхота плюс артилерія, має бути друга: одноцільні, невеликі мішані тактичні одиниці зо всіх родів війська (курені) плюс окрема полкова артилерія (яка однак знову переходить під команду н-ка артил., а т. ч. і див. штабу з ментом зустрічі з зімкнутою ворожою укріпленою смугою) плюс дивізійна групова артилерія. У німців цю фазу бою має переводити т. зв. „Verufsheer“, цеб-то ті частини, які відповідають „штурмовій армії“ („Бойові силуети майб.“, Табор ч. 12).

Аналізуючи цю фазу пробоевого акту бачимо, що робота вищих штабів (дивізійного) значно ріжниться від першої. В цій фазі вона цілковито підпорядковується перебігу боя і обмежується головним чином такими завданнями:

1. Окреслення загального бойового завдання частинам дивізії і намічення головного напрямку піхотного та артилерійського вдару.
2. Забезпечення фляннів дивізії.
3. Забезпечення хуткої подачі резервів в ті пункти, де наступ зустрічає найменший ворожий опір.

4. Повсякчасне надіслання довірених старшин в різні пункти, щоби тримати наступ в бажаному темпі.

5. Енергійний вплив на див. артилерію до хуткого скупчення вогню по пунктам найбільшого спротиву.

6. Організація, підтримання, перевірка різноманітного, бездоганного звязку.

Досвіди великих боїв виявили, що фронт дивізії в міжполевому наступі може сягати 3—4 км., що дає частинам вільність руху, можливість обходу кул. гнізд та інших пунктів спротиву без того, щоби обовязково бути змушеними атакувати їх. Частини мусять бути вишколені в тому, щоби ніколи не боятися оминати навіть цілі смуги, а це, очевидно, буде можливим тільки тоді, коли вони будуть вірити, що командування тримає в відповідному місці потрібні резерви й перейняло на себе турботи про флянги й запілля. Тільки в цьому випадкові частини зможуть використати наслідки безоглядного пробою вперед. Резерви кидаються туди, де наступ зустрічає найменший спротив і розвивається вільно, але не туди, де частини залягають. Кидаючи резерви в пункти найменшого спротиву, досягається того, що через де-який час вони виходять на флянги й запілля ворога і тим пробивають загальний наступ наперед. Найголовнішим завданням команди всіх ступенів є хутко вияснити за допомогою бездоганного звязку той пункт, де ворог ставить найменший спротив. В це місце скеровується вся сила пробоевого удару, тут скупчується вся сила групового вогню, сюди кидається резерви. Варто підкреслити, що в міжполевому наступі грають ролю не маси гармат, але хутке та ліпше заосмотрення їх бойовим припасом. Спроби збити ворога з пунктів найбільшого спротиву масою резервів завше давали одні наслідки — частини стікали кровю. Це та стара російська тактика, яку означили закордоном яко „відсутність волі і розуму“ і яка завше приводила до того, що російські наступи „захлинувалися в болоті та крові“. Не маси рішають бої міжполевого наступу, але комбіноване ділання зброї та безоглядний пробій в пунктах найменшого спротиву*). В міжполевому наступі не може бути й думки про фронтовий дотик, бо він лежить спереду — в цілі!

З цього видно, що робота вищих штабів (дивізійн.) в міжполевому наступі надто обмежена; з начальної, провідної підчас штурму вона перетворюється в допомогову, регулюючу в міжполевому наступі, але очевидно з тим більшою вагою вона перекидається в цій фазі на низчі командні штаби: полкові та куренні.

*) У цім місці Редакція хоче звернути увагу на те, що треба обережно ставитися до всіх „рецептів“, а тому не робити аксіоми з повсякчасного ділання на пункти „найменшого спротиву“. Бо оборона мусить мати свій певний плян, згідно якого в її заміри може входити навмісний найменший спротив в де-яких пунктах з метою втягнути наступаючого в пастку й підвести потім його під концентровані вдари, взглядно й цілковите окруження. Ред.

В цьому досліді ми полишаємо обговорення завдань та методів боротьби з танками: цій темі присвячено було дослід в попередньому числі „Табору“.

Прослідкуємо далі перебіг міжполевого наступу. Міцно злютовані з окремих родів війська маленькі пробоеві одиниці (курені) мають тепер самостійно рішати окремі пробоеві завдання. Цілий фронт дивізії буде клекотіти в окремих маленьких боях: оден курінь зламав ворожий опір і хутко пробивається вперед, сусідній з ним наскочив на опірний пункт і розпочинає плянову атаку, дальший має завданням атакувати на сусідньому відтинкові ворога з запілля, інший зустрічає ворожу контр-атаку, ще дальший цілковито розшарпаний ворожим танковим контр-ударом і змушений хутко податися назад, а знову сусідній з ним взагалі не зустрічає жадного спротиву. Перед пробоевими частинами всі ці завдання змінюються послідовно і хутко, часто сусідні частини мають вирішувати цілковито різні бойові завдання. Але спільність роботи буде досягнено тільки тоді, коли ці окремі пробоеві одиниці тісно звязані зі своїми полковими штабами. Полковий (у нас бригадний) штаб є основний нерв бою, тут концентрується перебіг окремих боїв, тут вирішуються комбіновані бої, тут встановлюється пункт найменшого спротиву, намічається напрям пробоевого вдару, переводиться процес хуткої подачі резервів; від полкового штабу залежить, куди перекинути вогонь підлеглої йому артилерії, де скупчити через див. штаб огонь групової артилерії.

Штаб бригади (полку) — це рука, яка лежить на клавесині, тут здобувається „гармонія бою“. Т. ч. штаб дивізії в міжполевому наступі є допомогівий, регулюючий центр; штаб полку — основний керуючий центр і нарешті штаб куріня — силовий центр.

Принцип одноцільно злютованої з різних родів війська маленької тактичної одиниці дає куріневі можливість самостійно рішати окремі завдання пробоевого акту, з яких головними будуть слідуючі:

1. Відібрання кул. гнізд та опорних пунктів.
2. Оминання укріплен. пунктів (лісків, сел, смуг, гнізд).
3. Відбиття контр-атак та танкових нападів.
4. Безоглядний пробій вперед в пунктах найменшого спротиву.
5. Хутка подача резервів.
6. Забезпечення фляннів пробоевих кольон.
7. Зв'язок.

При наближенню до опорного пункта необхідно по-перше розважити, чи потрібно його штурмувати, чи краще оминати. Завше необхідно стреміти до останнього рішення, а це буде можливим тоді, коли смуга обходного руху не лежить цілковито в обсягу дійсного вогню, коли маються мертві кути, або є змога

пригасити вогонь опорного пункту підчас обходного руху, залишаючи резервам справу кінцевого здобуття. Коли ясно, що обхідний рух неможливий без оволодіння пунктом, потрібно спробувати захопити його власними силами, а коли справа ускладниться — послідує концентричний удар, скомбінований полковим штабом. Варто підкреслити, що крім супроводної артилерії, завдання якої — розбивати гнізда прямою наводкою з близьких дистанцій, непомірно велику роль відіграють легкі міномети з прямим або навісним огнем, а головне — впливом тяжких вибухів на психічний стан оборонців. Середні та тяжкі калібри мінометів, щоби не обтяжувати штурмової піхоти, слідує в полкових та дивізійних резервах і вживаються г. ч. до боротьби з опорними пунктами. Бомбомети не виправдали себе в міжполевому наступі, це непотрібний баласт, краще вживати рушничних гранат.

Але найбільшим лихом для пробоевого курін'я є постійна турбота за флянги. В цьому випадкові, головне завдання курін'я штабу буде полягати в тому, щоби до підходу резервів тимчасово прикрити флянги та запілля. Кожна пробоева сотня при рухові наперед мусить прикривати свої флянги окремими стрільцями, що йдуть в порядкові шахів; їх змінюють надсилаємі з курін'я штабу резервові кулемети і все це, яко тимчасова міра, до підходу близьких резервів.

Забезпечення амуніцією, підтримання різноманітного зв'язку є остільки серйозні та зрозумілі завдання, що не потребують дальшого обговорення.

Міжполевий наступ є найтяжчою частиною пробоевого тактичного акту. Штурм переводиться по пляну, а тут не може бути жадного пляну, можна багато передбачити, але ніколи й нічого наперед наказувати. Наслідки міжполевого пробоевого акту залежать цілком від виховання частин.

Зустрічний бій

згідно з польовим статутом червоної армії.

Зустрічний бій є наслідком сутички ворогів, які посуваються назустріч один одному і які стремлять розрішити свої завдання наступом. Останнє определяє намір обох противників до захоплення і утримання за собою ініціативи.

Одночасний рух обох противників створює рухливий характер зустрічного бою і утруднює встановлення сил і групіровки ворога; ця неясність обстановки збільшує правдоподібність випадковості, тим більш, що старшому начальникові трудно определити район, де відбудеться зустріч і як буде ділати противник (чи буде наступати, чи затримається для оборони).

Усі стремління повинні бути скеровані до того, щоби примусити ворога відмовитися від наступу і перейти до оборони; коли-ж тільки одна з сторін перейде до оборони, вона позбавляється свободи рухів і ініціатива переходить до другої сторони. Примусивши ворога перейти до оборони, треба не давати йому можности використати вигоди оборони, а для цього потрібно ділати рішуче, вводячи в діло в найкоротший час максимум вогневих засобів, щоби заставити ворога прийняти оборонний бій неорганізовано, в самих несприятливих для нього умовах.

Таким чином, виграш часу являється першою умовою успіху в зустрічному бою, а з другого боку, організоване і рішуче використання вогневих засобів (в першу чергу гарматних) сприяє в значній мірі успіхові. Відси впливає особливе значіння ділання артилерії. Виграш часу досягається швидким переходом із походного в бойовий лад. Особливе значіння тут мають ділання охоронних частин (авангарди головного відділу) і розвідки: охороняючі частини, підсилені вогневими засобами головних сил, своїми рішучими діланнями повинні затримати ворога і перешкодити його зусиллям організувати оборону, а захопленням вигідних рубежів і місцевих предметів забезпечити головним силам найвигідніші умови для вступу в бій. Розвідка, доведена до дотику з ворогом, повинна в найкоротший час дати старшому начальникові максимум відомостей про ворога і місцевість, щоби найбільш вичерпуюче освітлити ситуацію; ділання розвідчих відділів повинні бути сміливі і зухвалі.

В зустрічному бою, темп якого відбувається надзвичайно швидко, де обстановка підпадає частим змінам, а улаштування і підтримання звязку надзвичай тяжке, висувається на перший плян до всіх начальників вимога ділати рішуче, не оглядаючись назад, і швидко та самостійно приймати сміливі рішення; виявлення особистої ініціативи всіма начальниками конечно необхідно для успішного розвитку зустрічного бою.

Найбільш вигідна схема ділань в зустрічному бою буде виглядати так: охороняючі частини боєм сковують противника на фронті, головні сили наносять рішучий удар на флянгах.

Коли ж одна зі сторін перейшла до оборони, ділання другої сторони зведуться до наступу на обороняючогося противника.

Відомості про ворога, які маютья в старшого начальника, дозволяють хоча би в приближенню определити район і час майбутньої зустрічі з ворогом; виходючи ж із поставленого згори завдання та обраховуючи умови місцевости (добре вивчення мапи), дані про групіровку ворога і про сили його, старший начальник намічує загальний плян ділань, поки що без деталів, вибираючи бажаний напрямок головного удару. Головний удар треба наносити в найбільш чутливе, слабе і небезпечне для ворога місце, обраховуючи умови місцевости, котрі повинні забезпечити вигідність ділань артилерії, швидкість і захованність маневру.

На підставі попереднього пляну ділань, старший начальник групує відповідно свої сили на марші; ця групіровка повинна відбити на собі ідею майбутньої сутички з ворогом і в загальних рисах майбутній бойовий порядок. Групіровка на марші по фронту і в глибину повинна творити найбільш вигідні умови для можливо швидкого розгортання із походного порядку в бойовий. Дана група війська може посовуватись в одній або кількох кольонах; в першому випадкові, особливо коли військове зеднання велике (дивізія), надзвичайно утруднюється швидкість розвертання; отож треба групувати військо в походній кольоні суворо відповідно накресленому пляну розгортання. При рухові військового еднання по одній дорозі, щоби запобігти нагромадження військ, треба вести кольону ешелонами на таких дистанціях, які забезпечували би своєчасний вступ окремих ешелонів в бій.

Відсіль — в передбаченню зустрічного бою вигідніше, коли велике військово зеднання виконує марш кількома кольонами, що дає можливість більш швидкого розгортання, але, разом з тим, вимагає самодіяльності начальників окремих кольон і належної організації звязку між кольонами. Рух кількома кольонами може відбуватися, маючи голови кольон на одній лінії або в уступному порядку; при цьому уступ може бути відведено назад, або висунуто наперед; в першому випадкові, ц. т. при уступові взад, забезпечується зовнішній фланг висунутої наперед кольони; уступ же вперед виявляє одразу ідею майбутнього бою і має застосування лише при достатньо висвітлених обставинах. Віддаль (інтервали) між кольонами повинна бути з одної сторони така, щоби була виключена можливість окремої поразки кожної з кольон, а з другої — щоби частини при розгортанню без зайвої трати часу могли зайняти свої місця в бойовому ладі.

Розпреділення війська по окремих кольонах і групіровка їх в кольонах повинні забезпечувати старшому начальникові можливість сконцентрування на напрямку головного вдару необхідної і вистарчаючої кількості вогневих засобів і бойців не тільки для

спинення зустрінutoї частини ворога, але і для розвитку досягнутого успіху. Особливо важливе значіння має таке розподілення артилерії, яке б забезпечувало їй можливість розгортання в найкоротший час на широкому фронті і використання в перші же хвилини бою далекосяглих і тяжких калібрів.

Для того при русі кількома кольонами більшу частину артилерії призначається в ту кольону, яка наносить головний удар, а в складі кожної кольони — більша половина артилерії входить в склад авангарда, решта ж йде в головних силах, переважно ближче до голови кольони. Із складу дивізійної артилерії в авангард призначається обов'язково гавбиці і по можливості — далекосяжні гармати (корпусна артилерія). В самому ж авангарді артилерія йде при ядрі авангарда; приділення її до складу похідних застав недоцільно; при заставах повинні бути органи артилерійської розвідки і зв'язку. Охороняючі частини підсилюється станковими кулеметами і автопанцерниками; в складі головних сил ці вогневі засоби, подібно до артилерії, йдуть ближче до голови кольони.

Час, який витрачається військом на наближення до противника, використовується для організації і ведення розвідки в цілях зібрання і поповнення відомостей про ворога і місцевість.

Своєчасність виявлення сил, групування і ділань противника краще всього забезпечується повітряною розвідкою, яка одна часто-густо може дати ці відомості своєчасно. В доповнення до повітряної розвідки, повинна бути вислана сильна земна розвідка, яка в разі потреби повинна з бою прорвати передні частини ворога і розкрити його сили та групування; земна розвідка організується зі спеціальних відділів, які мають своїм ядром кінноту, підсилену піхотою на возах і автопанцерниками. Земна розвідка повинна стреміти можливо скоріш увійти в дотик з ворогом і, ділаючи сміло та рішучо, вклинитися в перерви між його передовими частинами і кольонами; тільки рішучі і сміливі ділання всіх розвідчих органів дадуть старшому начальникові цінні по своєчасності одержання і по змісту донесення, які вияснять заплутану, звичайно, при зустрічному бою обстановку і допоможуть йому прийняти швидко і доцільне рішення.

З менту, коли просування кінної розвідки стане неможливим, набуває особливого значіння розвідка піша. Розвідку других родів зброї (артилерійська, броневики, інженірна і т. п.) повинно вести без перерви і висувати наперед до самих передних охороняючих частин.

Наглість зустрічного бою і необхідність для всіх начальників швидко приймати рішення визначають і місця начальників в кольоні.

Усі начальники слідує у голові своїх частин, маючи при собі органи керування і зв'язку. Начальник кольони повинен перебувати в авангарді, де він швидко буде отримувати відомості

від розвідки і де він, коли треба, особистою розвідкою pomoже собі в оцінці обставин раніш, як прийняти остаточне рішення.

Зіткнення передових розвідчих і охороняючих частин з ворогом уявляє з себе мент завязки бою. В цей період зустрічного бою ділання передових частин повинні бути скеровані до захоплення на місцевості таких пунктів, зайняття яких мусить забезпечити розгортання авангарду і добрий нагляд ддя артилерії.

Ділання передових розвідчиків і охороняючих частин мусять відзначатися рішучістю і сміливістю; їх рух наперед не повинен припинятися до того часу, поки не буде спинено ворога; сполучення маневру і вогню дозволить їм продертися в глибину ворожих частин і тим висвітлити їх сили, групівку і напрям руху; зосібна, напружений вогонь, сполучений з зухвалим наступом, може дати ворогові перебільшене уявлення про сили, які перед ним появились, примусить його розгорнутися передчасно і тим позбавить його вільности маневрування. Коли ворога збито або не виявлено перед розвідчими й охороняючими частинами, останні просовуються наперед, помагаючи сусідові, наколи б його було затримано ворогом.

Підчас завязки бою можливі випадки надіслання доповнюючої розвідки для намацання фляннів ворога і определення, чи не має ворог за виявленими вже флянгами його передових частин уступів, які могли би поставити опір нашому ділання на флянги або створити загрозу нашому флянгові.

Необхідність виграти час для забезпечення свободи рухів головних сил ставить перед авангардом завдання скувати ворога, т. т. примусити його затриматися, розгорнути свої головні сили і тим позбавити себе свободи маневрування. Це завдання може бути краще всього виконано енергійним наступом авангарда на широкому фронті, який забезпечить розгортання всієї артилерії кольони. Ціль наступу авангарда — оволодіння смугою місцевости (рубеж), яка командувала би над відтинком бою, що дасть можливість забезпечити собі шерэг точок місцевости, вигідних для нагляду і керування боем. В випадкові переходу в наступ значних сил ворога, авангард повинен за всяку ціну затримати захоплений рубеж.

Артилерія авангарда повинна бути готова до розгортання і відкриття вогню раніш закінчення розгортання його піхоти. Ділання артилерії повинні відзначатися нагальністю і зухвалістю; особливо важно відкрити вогонь по кольонам ворога, поки вони не вспіли розгорнутися; вогонь повинен відкриватися вмить, що пригноблююче впливає на ворога, а з другого боку підносить запал своєї піхоти до наступу; в цей період бою на першому місці повинна стояти швидкість відкриття вогню, може бути, навіть на шкоду догідности розташування батарей на позиції. З боку гарматних начальників, як з боку всіх взагалі командірів, вимагається особливе проявлення самодіяльности.

В цей період бою артилерія авангарда має основним зав-

данням боротьбу з піхотою ворога, що посідає догідними смугами й пунктами місцевости; тільки найбільш шкодючі батареї ворога, які себе виявили, можуть бути ціллю для артилерії авангарда; боротьба з артилерією ворога і обстріл його запілля дорується корпусній артилерії, коли таку додано до авангарда.

Піхота авангарда, спираючися на масовий згубний вогонь станкових кулеметів, котрі повинні бути висунуті наперед на догідні для ведення вогню пункти в першу чергу, наступає під прикриттям вогню полкової артилерії. Щоби захопити ініціативу і накинути ворогові свою волю, звичайно слідує впроваджувати в діло одразу всю піхоту авангарда, залишаючи в резерві можливо мінімальні сили, в розрахунку на швидкий підхід своїх головних сил; введення же в бій максимуму піхоти авангарда дозволить останньому скувати ворога на більш широкому фронті.

Придані авангардові автопанцерники смілими наскоками на ворога (особливо на його фляги) з коротким вогневим нападом внесуть безладдя в його шереги і спричиняться до відвернення його уваги від напряму головного удару.

Таким чином, швидке прийняття начальником авангарда смілого рішення, енергійний наступ піхоти на широкому фронті, зухвалі навальні ділення батарей авангарда являються основними вимогами до чинів авангарда в зустрічному бою.

Ділення авангарда (при котрому повинен знаходитись старший начальник) і безперервна повітряна розвідка дадуть старшому начальникові, можливо, і невичерпуючі, але вистарчаючі відомості для того, щоби прийняти остаточне рішення і поставити завдання окремим кольонам або частинам кольони, коли єднання слідує в одній колоні.

Незалежно від того, що відомості, освітлюючі обстановку, будуть, можливо, не вповні вичерпуючі, начальник повинен швидко прийняти виразне рішення, не гаючи часу на вичікування більш нових даних і памятаючи, що кожна хвилина зволікання дає ворогові можливість зустрінути наступ більш організовано і тим утруднити осягнення успіху. Особиста розвідка старшого начальника являється безумовно необхідною.

Накресливши керунок головного удару, старший начальник розгортає своє єднання так, щоби мати в напрямку головного удару таке зосередження вогневих засобів і бойців, котре було би в стані придушити ворога можливо скоріш; для цього прийдеться на другорядних відтинках обмежитися мінімумом сил, а іноді навіть залишити вільні прориви (інтервали), прикриваючи їх вогнем артилерії і станкових кулеметів сусідніх відтинків. При цьому необхідно мати на увазі, що ворог може скерувати свій головний удар на кожний відтинок нашого бойового порядку; одже найбільш слабкі відтинки, зосібна стики частин, належить зміцнити резервами і частинами особого призначення, щоби забезпечити собі потрібний для маневру час і можливість стри-

мати ворога до тих пор, поки не виявляться результати нашого головного удару.

Прийняте в зустрічному зіткненню рішення не повинно бути складним. Всяке складне завдання, яке може внести плутанину в виконання, потягне за собою лише трату часу. Приймавши рішення, начальник не буде мати досить часу на писання загальних наказів; керування військами в цей період бою буде переводитися шляхом особистих зносин з підлеглими начальниками і шляхом окремих наказів. Під прикриттям авангарда, який сковує ворога, вводяться в бій головні сили. Приймавши рішення про напрямок головного удару, старший начальник повинен буде вибрати для розгортання головних сил один із слідуючих способів: або послідовне розгортання частин кольони по мірі їх підходу або, після попереджуючої затримки головних сил, одночасове розгортання складових їх частин в вибранім для цієї цілі районі (рубежі) і потім загальний одночасовий їх наступ. Перший спосіб, даючий перемогу в вигранню часу, доцільний тоді, коли виграш часу має рішаче значіння, коли ворог, просуваючись назустріч, не всім розгорнутися і неготовий до бою або коли ворога заскочено нежданно в невіднім для нього положенні. Другий спосіб, полегчуючи керування боем, потягає за собою витрату часу і доцільний тоді, коли ділання авангарда виявляється невдалими або коли необхідно розгорнути головні сили в іншому ніж авангард керункові. Ідучі в похідній колоні частини виводяться для розгортання уступом з-за фляннів вже розгорнутих попередю частин так, щоби охопити флянги ворога, скованого діланнями авангарда.

При розгортанні бойового порядку старший начальник повинен буде вибрати або наступ просто перед собою з проривом ворожого фронту, або чоловій наступ з обходом фляннів ворога.

Другий спосіб дає найбільші наслідки, тоді як перший при неvistарчаючій організації гарматного вогню може привести до зтяжнього бою, який не дасть рішачих вислідів; однак, коли ворог не вспів закріпитися і організувати свій вогонь, наступ просто перед собою може обіцяти успіх; але в такому випадкові необхідно швидче придушення ворога вогнем, що може бути осягнуто швидким розгорненням артилерії.

Фронтальний наступ з одночасовим охопленням фляннів простіш усього виконується тоді, коли вже на поході керунки руху окремих колон розраховано так, що вони виводять кольони у флянн і тил ворогові. Організація охоплення при рухові одною кольною може потягнути за собою зайву вже витрату часу на маневр.

Резерви належить мати лише в кількості, яка забезпечує протиділання можливим випадкам.

Кістяком, опираючись на який буде виконано розгортання бойового порядку, являється артилерія; при цьому артилерія головних сил розгортається під прикриттям авангарда, щоби цим

забезпечити піхоті головних сил час і можливість вийти на свій відтинок і розвинути наступ. Кожна частина, висуваючися з походної кольони, висилає свою розвідку в призначену для неї смугу, яка входить у дотик з вже діючими там частинами і повинна дати доповнюючі відомості про ворога і місцевість.

По мірі розвинення наступу, старший начальник, на підставі вислідів перших сутичок, впливає на дальший хід бою постановкою нових завдань окремим відтинкам бойового порядку, перегрупуванням сил, обеднанням керування артилерією і введенням в бій тих сил і засобів, котрі у нього збереглися в руках (ударна група, резерв).

Ділання артилерії в період після розгортання головних сил зведуться, перш усього, до боротьби з піхотою ворога й його вогневими засобами ближнього ділання. Добре розвинутий наступ заставить ворога віддати частину простору і оголити фланги сусідів; сюди повинні бути скеровані всі зусилля, щоби цей перший успіх обернути в повний прорив ворожого фронту.

Коли ворогові вдасться досягнути успіху на якомусь напрямку і він почне тиснути там наші частини, то поміч цим частинам уділити можна, але тільки не за рахунок ослаблення сил і засобів в напрямку затачуючогося успіху: завдання частин, сильно тиснутих ворогом — уперто триматися до того часу, поки успіх в напрямі нашого головного удару припинить наступ ворога на всьому фронті. В період підготовки атаки, як і взагалі во всі періоди зустрічного бою, швидкість має першорядне значіння; методичність підготовки повинна відійти на другий план. До пункту головного удару повинно стягнути максимум сил. Чим скоріш і енергійніш буде провадитися атака, тим більше успіху вона обіцяє. Треба пам'ятати, що в зустрічному бою, який відзначається наглістю, ворогові трудно, за браком часу, підготувати заходи для систематичної оборони.

Перед атакою артилерія придушує своїм вогнем піхоту ворога і її вогневі засоби на відтинкові атаки; з початком атаки більша частина артилерії переносить свій вогонь на фланги і близький тил атакованого відтинку. Боротьба з артилерією ворога ведеться батареями далекосяжними.

Успішне закінчений наступ завершується переслідуванням ворога.

30.III.1930 року.
Варшава.

Сторожова охорона.

Відомий афоризм, що „таємниця перемоги знаходиться в ногах вояка“, являється вислідом думки, яка від давніх часів притягала до себе увагу, про запевнення військам належного відпочинку. Втомленисть фізична, ця „імпотенція ніг“, ділає депримуєчо на стан моральний вояка і потягає за собою „імпотенцію нервів“, а відомо, що в сучасній війні взагалі, зокрема в сучаснім бою, перемагає той, чиї нерви міцніше. Марш, а особливо бій вимагають надзвичай великого напруження сил, як фізичних так і моральних, і для того питання про конечність дати військам як можна найповніший відпочинок робиться дуже важливим і вимагаючим звернення на себе бачної уваги.

Але дати війську відпочинок, використовуючи для цього час вільний від маршу і бою, ще замало; треба цей відпочинок відповідно забезпечити і не дати ворогові можности скористати з нього для несподіванного нападу. Це завдання покладається на органи охороняючі, сукупність яких будемо називати „сторожовою охороною“.

Зміни в організації військових одиниць, які зайшли по Світовій війні, моторизація, збільшення технічних засобів і заступлення ними почасті живої сили і, яко наслідок цього, збільшення вогневої сили таких одиниць, як чота і сотня — все це не могло не відбитися на організації системи сторожової охорони, в якій мусили теж зайти відповідні зміни. Безперечно, засади, на яких будується система сторожової охорони, залишилися непорушними, як взагалі непорушними суть принципи воєнної штуки; натомість, зміни могли зайти лише в способі застосування тих заходів в полі, в залежності від змінних елементів обстановки.

Такими непорушними залишилися насамперед засади що до завдань сторожової охорони, яка повинна: 1) забезпечити відпочиваючі війська перед несподіваним нападом ворога, 2) перешкодити ворожій розвідці просунутися в район розташування військ, 3) не допустити обстрілу відпочиваючих військ вогнем рушничним і кулеметним, 4) в разі наступу значних ворожих сил, яких не в стані відкинути контр-атакою, сторожова охорона провадить оборону на заздалегідь намічених лініях опору, даючи час відпочиваючим військам для відповідного перегрупування, евентуально для зформування похідних кольтон. Слід пам'ятати, що відділи сторожової охорони, які провадять оборону, не залишають ніколи лінії опору без наказу і не повинні в разі конечности вагатися пожертвувати собою; особливо це тичиться ділань сторожової охорони підчас відвороту. Сторожова охорона повинна перешкоджувати лише наземній розвідці ворога, бо оборона проти літаків лежить на обов'язку відпочиваючих військ; охороняючі відділи не повинні виявляти свого

розміщення відкриттям вогню по цілям повітровим. Забезпечення від вогню гарматного теж не лежить тепер на обов'язку сторожової охорони; артилерію далекосяжну додається авангардам, і відпочиваючі війська не можуть мати гварантії, що не будуть обстріляні з віддали навіть 15—18 км., коли розташування їх буде виявлено повітровою розвідкою. Найліпша оборона проти цього — старанне маскування і готовність своєї артилерії.

Сила і склад сторожової охорони залежать передовсім від завдання, яке покладено на відпочиваючі війська, а крім того від сили ворога, місцевости, ступеня розлеглости району розташування та сили і складу військ відпочиваючих. Керування охороняючими органами об'єднується в межах одного куріня піхоти, цеб-то сторожового загону, який і являється основною формою сторожової охорони для військ, що знаходяться в першій лінії по відношенню до сил ворога. До складу сторожового загону крім куріня піхоти можуть входити: відповідна кількість кінноти, артилерія легка і далекосяжна, панцерні самоходи і, навіть, легкі танки. Технічні відділи, як сапери, рефлектори та радіо, можна додавати до складу сторожового загону в залежності від обставин.

Сторожова охорона в істоті своїй являється обороною на розлеглому фронті й лише з цієї засади маємо виходити, організуючи таку, тоб-то, творючи розчленення охороняючих органів в глибину і по фронті. Польовий статут, прийнятий в червоній армії, дає надзвичайно широке поле для ініціативи начальника сторожового загону, обмежуючися лише зазначенням загальних засад та пересічного протягу фронту участків охорони. Це вимагає доброї підготовки не лише старшого командного складу, але і пересічної старшини, чого тяжко досягнути. Натоміць польський польовий статут до найменших подробиць регламентує способи поступування начальників кожного з органів сторожової охорони, сковуючи таким чином особисту ініціативу, часом можливо зі шкодою для справи.

Кістяк сторожової охорони творить лінія головних сторожових застав („linja czat głównych” в польським статуті), яка в той же час являється і лінією опору. Цю лінію намічає начальник, висилаючий сторожовий загін; він же визначає і смугу, яку сторожовий загін має наглядати і боронити. Решта, цеб-то визначення місця головних застав, сторожового резерву, відділів інших родів зброї і частин технічних, належить до н-ка сторожового загону, котрий орієнтується на терені і поносить відповідальність за охорону відпочиваючих військ.

Лінію опору творить комплекс тих пунктів на місцевості, які вигідні для оборони, як висоти, горбки, край лісу, будівлі і т. ін.; всі шляхи і доступи з боку ворога мають бути перетяті і знаходитись під сталим наглядом. Кожній головній заставі начальник сторожового загону визначає також і межі, в яких вона має провадити нагляд і оборону; шляхи і доступи

з боку ворога ніколи не визначаються як межі відтинку застави. Головна застава, силою пересічно в одну сотню піхоти з тяжкими кулеметами, творить осередок опору, користуючись з властивостей місцевости і приспособлюючи терен до оборони, чи то своїми силами, чи при допомозі відділів саперів. Нерідко до складу головної застави буде додано одну чи дві польові гармати, особливо коли передбачається можливість нападу моторизованих відділів ворога (танків чи панцерних самоходів); ці гармати повинні бути добре замасковані й мати змогу поражати ворога прямим стрілом. Простори поміж осередками опору (головними заставами), а також доступи зі сторони ворога повинні знаходитися під дійсним обстрілом рушниць і кулеметів. Головні застави, як взагалі всі органи сторожової охорони, не повинні виявляти місць свого розтошування перед ворогом, укриваючись і маскуючись старанно. Рефлекторів можна уживати лише в разі виразного наступу більших сил ворога для поліпшення своїй артилерії керування вогнем. Перед лінією опору відділи, яких вислано від головних застав, творять уже гущішу загороду. Ці відділи будемо називати сторожовими заставами (в польськiм статуті „placówki“), хоча сила їх буде дуже рідко досягати одної чоти (пересічно 1—2 рої). Однак вогневої сили їх буде вистарчати для виконання завдань сторожової застави, бо вже навіть російський польовий статут 1912 р. не покладав на лінію застав завдання оборони, а лише нагляд і своєчасне повідомлення головних застав. Кількість сторожових застав повинна бути оскільки можливо обмежена, щоби головна застава мала досить сили для переведення контр-удару (евентуально оборони). Сторожові застави відкидають вогнем рушниць і кулеметів (легких) незначні сили ворога, або стараються їх оточити і захопити; в разі ж наступу сил переважаючих переходять на лінію головних застав. Застави розміщується так, щоби доступи зі сторони ворога були під їх безпосереднім наглядом, використовуючи для скритного їх розміщення конфігурацію місцевости і окремі місцеві предмети.

Властиву лінію нагляду творять пости, яких висилають сторожові застави в сторону ворога на доступи та в місця, де нагляд з самої застави чимсь утруднений (в польськiм статуті „szujki“). Кількість їх теж повинна бути обмежена, а часом вистарчить навіть один пост на добрім для нагляду пункті. Сила поста виносить 2 людей; іноді другу зміну розміщується в безпосередній близькості від поста, підсилюючи його в місці спеціально небезпечнім.

Віддалення постів від застави і застав від головної застави не опреділюється якими-будь сталими нормами і залежить здебільшого від властивостей терену; в кождім разі мусить бути забезпечений найстисліший зв'язок поміж цими органами охорони, понеже згідність ділань окремих органів охоро-

ни гварантує безпечність відпочиваючим військам і є ніби вступом до обєднаної їх акції проти ворога.

Елементом маневру і контр-удару в сторожовій охороні являється сторожовий резерв, сила якого буде вносити до сил охорони зглядно розлеглости фронту оборони. Місце резерву обирається в залежності від обставин: переважно за серединою лінії опору і мусить задовольняти умовинам доброї комунікації з головними заставами. Слід уникати роздроблення сторожового резерву, уживаючи його в цілому на загроженіх відтинках. Артилерія сторожового загону розташовується звичайно недалєко резерву, займаючи позиції і улаштовуючи звязок з обсерваторами, які знаходяться на лінії застав і навіть постів. Окремі гармати, як було зазначено, можуть бути додані і головним заставам.

Кінноту додається до сторожового загону в дуже обмеженій кількості й її може бути вжито для функцій охорони лише вдень, вночі ж всю її скупчується при сторожевім резерві. Для звязку поміж заставами та резервом належить користатися кіннотчиками як найменше і для того призначати їх до головної застави в кількості дуже обмеженій.

Панцерні самоходи та легкі танки, як що їх додано до сторожового загону, повинні знаходитися завжди при резерві, щоби начальник загону міг в кождім часі кинути їх у бажаному напрямі. Інженерні відділи, в залежності від потреб, або діляться поміж всіма головними заставами, або додаються одній з них з метою пристосовання терену до оборони, закладання фугасів і роблення штучних перешкод перед пунктами опору.

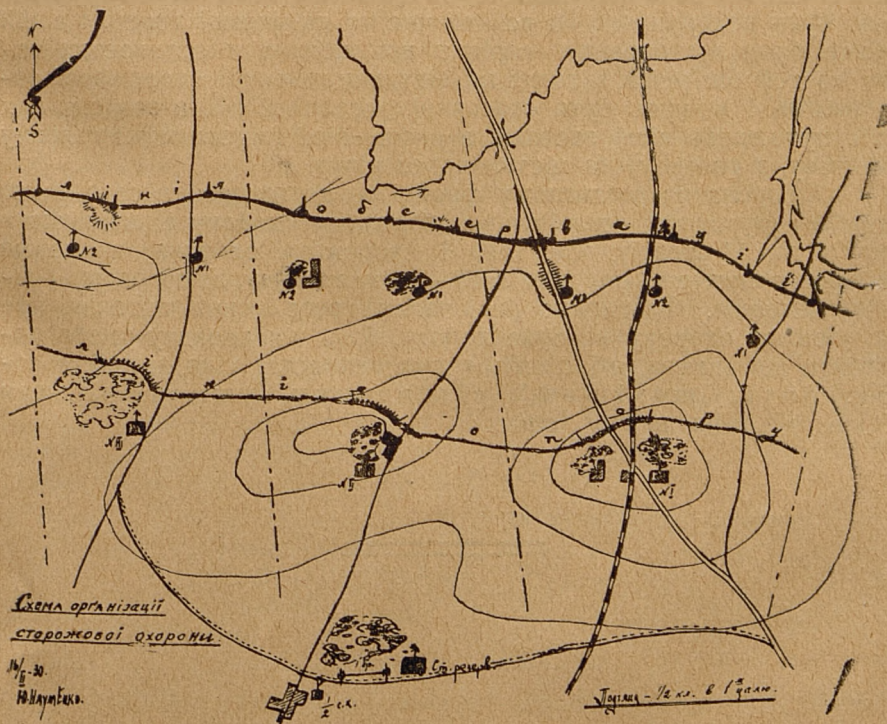
Ступень готовости кожного з органів сторожової охорони определюється відповідними начальниками в залежності від терену та обставин, але кожен з начальників мусить памятати, що поносить цілковиту відповідальність за своєчасне повідомлення про ворожі ділання сусідніх та тильних органів і за забезпечення підлеглого йому органа охорони перед несподіваним нападом ворога. Надзвичайно серйозну увагу повинно звернути на можливо стисліший звязок поміж окремими органами сторожової охорони й поміж нею і відпочиваючими військами. Розвинена техніка сучасности дає багато засобів для підтримання такого звязку, але всеж невільно покладатися тільки на якийсь один рід звязку, хоча б і найбільш певний, а забезпечити себе всім, чим можна, не виключаючи звязку живого та оптичного (світляні сигнали, ракети). Сторожова охорона вночі вимагає особливої справности відділів та напруження їх сил. Ніч сприяє просуненню поодиноких людей через лінію охороняючих органів, але відділи ворожі більшої сили можуть на терені для них незнанім посуватися лише вздовж шляхів; тому всі шляхи повинні бути під невпинним наглядом охороняючих органів. Кількість постів може бути зменшена, натомісць збільшується кількість секретів (польські „podsluch“), яких виставляється на доступах зі

СТОРОЖОВА ОХОРОНА

сторони ворога. Секретів уживається і вдень, особливо в місцях закритих і незручних для нагляду як напр., кущі, зарослі і т. п. Взагалі найліпший спосіб охорони вночі — це збільшена готовність кожного з органів охорони для протиділання паниці, яка може бути викликана навіть поодинокими стрільцями ворога, і більша скупченність розташування для переведення спільних та рішучих контр-ударів.

Сторожовий загін провадить розвідку в своїй смузі незалежно від розвідки, висланої старшим начальником на дальші віддалі. Дозори, яких висилають головні застави, освітлюють місцевість на віддаль коло 3-х кл. перед лінією обсервації; вночі віддаль цю приходиться відповідно зменшити, збільшуючи разом з тим кількість дозорів. Розвідка повинна провадитися безшелесно дозорами силою не менш як 5 людей; вдень для цього може бути ужита і кіннота, якої додано сторожовому загону.

Зміна сторожового загону в цілому відбувається, при дошому постю, кожену добу і лише в виняткових випадках сторожовий загін може повнити свою службу довше, бо ця служба являється дуже відповідальною і виснажує людей. Зміна повинна

відбуватися в кожному разі вдень, але не в однім часі. Зміна окремих органів охорони відбувається в залежності від ступеня їх висунення в сторону ворога; головні сторожові застави змінюють раз на добу (разом зі зміною сторожового загону), сторожові застави з огляду на їх малу силу — 2—3 рази на добу, пости — що 1—2 години. Зміну повинно провадити скритно перед ворогом. При переході від охорони похідної до сторожової і навпаки належить стисло дотримуватися засади, що війська ані одної хвилини не можуть бути без охорони. Органи похідної охорони можуть відійти лише тоді, коли сторожова охорона заняла свої місця; так само і органи останньої можуть приєднатися до кольони лише тоді, коли похідна охорона розгорнеться і буде готова до руху.

Розташування військ на відпочинок не являється вже темою цієї праці, однак не забуваймо, що доцільне розташування само по собі до деякої міри збільшує безпечність військ і ставить їх у більш вигідне положення в разі наступу ворога.

Закінчуючи ці кілька уваг що до питання про охорону військ на відпочинку в сучасних умовах, не можна не звернути уваги на необхідність уникати якого будь трафарету. Форма ніколи не повинна переважувати змісту і тяжити на рішеннях начальника. Отож схема, додана до цього, не уявляє з себе шаблону, який має бути непорушний на всякий час та на всякий терен, і в ній може бути застосовано варіант при певних властивостях терену по той бік річки, а саме: на відтинку головної сторожової застави № 1 можуть бути скасовані застави 2 і 3, а замість них висунуто вдень кінні застави, а вночі—піші (підсилюючи головну заставу з резерву) на містки через річку.

Оборона на розлеглому фронті — це головна засада, якою треба керуватися, організуючи сторожову охорону і визначаючи місця для її органів; для того і сторожова охорона, як кожна оборонна система, має три лінії—лінію нагляду, лінію опору і лінію резервів. Взагалі ж раціональне розрішення питання про сторожову охорону не буде легким, бо в цім випадку треба погодити дві вимоги, які стоять в суперечності одна другій, а саме: дати „maximum“ відпочинку, уживаючи для цього „minimum“ сил.

Механізоване військо.

КРИЗА ІДЕЇ „УЗБРОЄННОГО НАРОДУ“.

Відомий німецький військовий вчений ген. фон дер Гольц у своїй книзі „Das Volk in Waffen“, яку було видано ще в 1885 р., писав: „Коли в безперестаннім здогоні за числом (узброєної сили) буде перейдена певна межа, буде втрачено внутрішню вартість і армії, як китайське військо „Зеленого Прапору“, переродяться в незліченну, але миролюбиву юрбу громадян, — тоді зявиться новий Олександр Македонський, який розжене безсили маси невеличкою, але добре узброєною і вивченою горсткою жовнів“.

Мимо того, вся остання четвертина XIX віку і початок XX віку аж до Світової війни відзначається у всіх арміях скаженим здогоном за числом. Узброєні сили всіх першорядних військових держав будуються на принципі „узброєного народу“. Підчас війни мобілізується велетенські армії, які справді містять під своїми прапорами майже все здатне до служби у війську населення країни. В Німеччині, Франції і Австро-Угорщині число мобілізованих досягає 20% населення. Нагромадження людського матеріалу досягає астрономічних розмірів і, не вважаючи на великі утруднення, які з того походять, навіть на катастрофи, — ніхто не бажає зрозуміти, що ця многість не є вже силою, а безсиллям. Культ числа має своїм наслідком легковажне ставлення до якості. Мільйонні армії стають нездатними до рухливої війни. Складність керування та заосмотрення армій-велетнів паралізує їх рух, війна обертається в скаменілу позиційну стоянку, у боротьбу на зморювання.

До того ще прилучається швидка економічна виснага втягнутих у конфлікт держав. Війна не тільки відриває від продуктивної праці мільйони молодих, повних сил громадян, але вона ще сама по собі вимагає страти величезних засобів на утримання змобілізованого війська. Підчас Світової війни один місяць воєнних операцій для Німеччини, Франції і Росії коштував 800—1500 мільйонів карбованців в золоті. Загальні витрати підчас війни після підрахунків проф. Боргарта виносили:

Для Англії	44	міліярди	доларів,
„ Німеччини	40	„	„
„ Спол. Шт. П. Амер.	32	„	„
„ Франції	25	„	„
„ Росії	22	„	„
„ Австро-Угорщини	20	„	„

Коли підрахувати ще видатки інших держав, то загальна

сума видатків на війну дає: для держав Антанти 145 мільярдів доларів, для держав Середньо-Європейської спілки — 62 мільярди доларів.

При таких видатках держава дуже швидко досягає економічної виснаги і мусить провадити скорочування життєвих потреб населення, знижувати споживчі видатки, форсувати працю робітництва при неповній виплаті заробітку. Молоху війни приноситься у жертву все населення країни.

Така війна має багато шансів зробитися самогубством для воюючої держави. Вона стає підставою для зросту народнього незадоволення, для розвитку революції. Отже й Світова війна, яка виснажила матеріяльні та моральні сили всіх народів, скінчилася в деяких країнах революціями, а в деяких — півреволюціями.

Великих витрат вимагає вже само утримання новітніх армій в мирний час і підготовлення їх до війни. В радянській Росії зараз мається 72 піхотні дивізії.*) Як що припустити, що при мобілізації радянці збільшать число дивізій лише до 80-ти і забезпечать їм потрібну для модерної війни кількість артилерії, то підрахунок коштів на артилерійське постачання дає ось-який малюнок:

Кожна дивізія згідно модерним поглядам (ген. Епп**) повинна мати 150 гармат (включаючи корпусну артилерію), а на гармату треба мати комплект набоїв (ще в мирний час) 5000. Разом для Радянської Росії це дає 12 тис. гармат і 60 мільйонів набоїв. Вартість однієї гармати пересічно досягає 10 тис. доларів, вартість одного набою—20 доларів. Треба взяти на увагу, що набої не можна зберегати більше, як 20 років, і через це $\frac{1}{20}$ частина комплекту набоїв повинна що-річно вживатися для практичного стріляння—з метою відсвіження. Отже видатки на артилерію виносять загалом: вартість гармат—120 мільйонів доларів, вартість комплекту набоїв—1,2 мільярдів доларів, вартість частини набоїв, які треба що-річно відсвіжати — 60 мільйонів доларів. Таких величезних видатків вимагає вирішення одного тільки питання про артилерійське постачання армії з 80 піших дивізій!

Розроблений в Америці плян промислової мобілізації***) встановлює, що розгорткування промисловости і доведення продукції до потрібного розміру підчас війни може бути здійснено в наступні терміни: вироб патронів до рушниць і кулеметів — через 22 місяці, артилерійських набоїв — через 12 місяців, радіо-приладя — через 12 $\frac{1}{2}$ місяців, одягу і взуття — через 6 місяців

*) Саме: дивізії з 1 по 37, 40, 43-46, 48, 51, 55-57, 64, 74-75, 80-81, 84, 95-96, 99-100, Московська пролетарська, ОСНАЗ, 1-3 Кавказк., 1-4 Туркест., 1-2 Грузин., Азербайдж., Армянс., 1-2 Далеко-Східні.

**) Général Herr. L'artillerie — ce qu'elle a été, ce qu'elle est, ce qu'elle doit être. Paris 1923.

***) „Army Ordnance“. New York 1924.

і т. і. Не треба забувати, що ці терміни відносяться до країни з самою міцною в світі промисловістю. Інші держави повинні загубити ще більше часу, щоби забезпечити всім потрібним армії „узброєного народу“.

Числа нібито роблять ясною нісенітницю самої ідеї. Сила узброєного народу стає хвилею, яку хочять піднести до неба і яка безсило падає додолу під впливом своєї власної ваги.

Отже не треба дивуватися, що зараз скрізь робиться перегляд системи всенароднього війська. Воєнні журнали цілого світу все сміліш і зі все більшою впертістю висовують питання: чи не скінчили вже свою ролю армії узброєного народу і чи не настав час перейти до системи малого, добре узброєного і вивченого війська, яке зможе досягати цілей війни шляхом технічної переваги і рухливості?

ВІЙСЬКО ВОЄННИХ ФАХОВЦІВ.

В 1919 р. видатними воєнними фахівцями була запропонована переможеному ворогові організація війська, підставою якої було бажання зрбити все не як найкраще, а як найгірше. В той спосіб з'явився на світ Райхсвер німецької республіки

Всього 100 тис. жовнівів. Рекрутування лише охочекомонними. Обовязковий термін служби 12 років. Жадних резервів і жадного підготування до мобілізації. Це справжня армія воєнних фахівців.

Але пройшло якіхось 10 років і організація Рейхсвера багатьом військовим фахівцям почала здаватися корисною і спокусливою. Начебто в 1919 р. фахівці не доглядили, що успіхи й розвиток воєнної техніки відсунули на задній плян людські маси. Між тим, ще в 1917 р. француз Густав ле Бон писав: „Тепер зброя домагається заступити бойців; можна передбачити той час, коли нищуча машина зовсім заступить бойця, як кам'яний вугіль заступив робітника. В той день на заміну численним сучасним арміям з'являться невеличкі відділи фахівців, підготованих до керування міцними руйнуючими механізмами“ *).

Зріст і складність воєнної техніки вже самі по собі надзвичайно утруднюють вивчення цієї техніки масою рекрутів, які несуть службу у війську лише на протязі 1-2 років. Стають потрібні більш довгі терміни служби. Потрібною стає якість, а не кількість.

Невеликі рухливі армії стають корисні і з іншого боку. Утримання їх коштує дешево. Вони легкі, здатні до маневру і в руках справжнього полководця стають чудовою зброєю удару і переваги.

З вищенаведених даних можна бачити, що модерна війна — взагалі кажучи — може бути доцільна тільки в тім випадку, ко-

*) Gustave le Bon. Premières consequence de la guerre. Paris 1917.

ли вона приведе до здійснення поставленої ній мети в короткий час. Війна стає корисною остільки, поскільки вона може бути скінчена на протязі 3—4 місяців, оскільки мається на меті подужати лише ті військові засоби, які підготовані ворогом за мирного часу; бажання же здобути перевагу над всіма людськими і економічними засобами країни ворога, виснажити його силу до шенту, що потребує страти мільярдів на масову мобілізацію свого війська і промисловости, — у всякім разі буде коштувати більше, ніж той виграш, який може принести перевага й перемога.

Отже ми бачимо, що зараз починає затиратися різниця між Райхсфером й іншими військовими системами великих держав. Англія і Сполучені Держави П. Америки взагалі скасували після війни обовязковість військової служби і фактично перейшли до становища Німеччини. В Західній Європі зараз усі зусилля сконцентровані на тім, щоби мати невелике число добре озброєних і вивчених дивізій. Навіть Франція вживає рішучих заходів до того, щоби мати в складі своєї міцної армії де-що, що дуже нагадує Райхсвер (великі кадри понадстрокових військових службовців). Вигіда фахових жовнірів в порівнянні з мобілізованими скрізь визнається незаперечним фактом.

Лише в радянській Росії військова думка продовжує твердо триматися ідеї озброєного народу. Але це лише тому, що інакше буде зовсім скомпрометований весь „ленінізм“ з його ставкою на „організацію мас“. Однак і в радянській Росії останніми часами стає помітним бажання пійти шляхом „буржуазних“ держав. Передовсім у червоній армії багато збільшено кількість понадстроково служачих, цеб-то в складі війська зформовано міцний осередок жовнірів-фаховців. Вдруге — радянці дуже завзято приступили до розв'язання питання „моторизації армії“. На протязі 1950 р. вони зформували певну кількість частин: а) моторизованих, тоб-то таких, які мають на службі механічні вози для швидкого пересування по-за полем бою, б) механізованих, — які мають, крім механічних возів для пересування, ще й певну кількість бойових самохідних машин, інакше кажучи, мають змогу вживати мотору також й підчас бою (самохідні гармати й кулемети, легкі танки й танкетки і т. і.). Радянці покладають великі надії на бойове вживання цих частин і військова радянська преса звертає на це питання особливу увагу. Отже моторизовані і механізовані частини червоної армії являються другим осередком, який має значіння кваліфіковано-фахової сили.

МЕХАНІЗОВАНА АРМІЯ ПОЛКОВНИКА ФУЛЕРА.

В січні 1922 р. в англійському військовому журналі „The Army Quarterly“ було вміщено статтю полковника Фулера під заголовком „Проблема механічного провадження війни“. З того часу полк. Фулер випустив багато викладів по цьому питанню і зараз

Його в колах воєнних фахівців цілого світу вважають за справжнього пророка механізації армії, заміни „мускульних“ армій — моторовими і машиновими. Ідеї полк. Фулера спочатку зустрічалися військовими фахівцями дуже скептично, майже з усмішкою, але останніми часами кількість прихильників його дуже зростає; їх багато в Сполучених Штатах П. Америки, в Англії і Німеччині. За Фулером рішучо йде відомий німецький воєнний фахівець майор Зольдан (його книга „Людина і битва майбутнього“).

Головна ідея Фулера: „мало людей і міцні машини“. Фулер каже, що провадження всіх війн — взагалі кажучи — має останньою метою рух війська для досягнення знищення ворога. Навіть і остання Світова війна, не вважаючи на її позиційний характер, відзначувалася постійним бажанням обох супротивників повернути до маневрових методів її провадження. Між тим рух наперед зробився зараз майже неможливим через надзвичайний зріст сили оборони. Ряснота артилерії, кулеметів, досконалість їх вогню обертають поле бою в могилу для наступаючої сторони.

Однак, як каже Фулер, вихід зі становища є. Його дає нафтовий двигун. Він дозволяє бойцеві вкритися панцером і під його захистом швидко рухатися в потрібнім напрямі. „Мускульні“ частини війська мусять бути заступлені „механізованими“. Лише де-яка кількість перших мусить залишитися для виконня завдань допомогового значіння, як наприклад, для підтримання порядку в опанованих районах країни і т. і.

Механізоване військo мусить мати, як каже Фулер: 1) тіло армії — тяжкі дивізії, здатні до фронтального бою і до нанесення головного вдару, 2) крила армії — легкі дивізії, що мають завданням нанесення ударів у фланги і запілля ворога і 3) дивізії переслідування — з завданням завершення бойових операцій, цеб-то для остаточного знищення ворога.

Полк. Фулер розробив докладно склад кожної з частин його армії. Головна сила зеднань складається з танків, літаків, самохідної артилерії і кулеметів, механізованої кінноти (замість коней — машини). Кількість особового складу дуже обмежена. Так, в тяжкій бригаді Фулера (дві такі бригади входять у склад тяжкої дивізії) кількість самохідних машин різного роду досягає 457, а кількість людей — 800.

Здійсненню ідей полк. Фулера дуже допомагають останні досягнення в галузі танкової та іншої воєнної техніки. Швидкість танку значно збільшилася і коли підчас Світової війни він мав швидкість 8 км./год., то тепер новітні зразки танків дають швидкість 40, навіть 45 км./год. Сучасний танк вже не „сліпий і глухий“, яким він був нещодавно: радіотелефон дав йому надійний засіб керування підчас бою і винайдені також способи вирішення найтруднішого питання — доброго спостереження з танку. Сучасна техніка дає танку міцні засоби для переправи через водяні перешкоди і засоби захисту проти отруйних газів.

Взагалі можна сказати, що модерний танк — справді чудесна бойова зброя, в якій в гармонійний спосіб зєднуються сила вогню, рухливість і захист. Нові дивовижні успіхи техніка отримала в справі констрування легких бойових возів — танкетків, які можна фабрикувати масами з-за їх дешевини. Таких же успіхів досягнуто в галузях літництва, самохідної артилерії і різного роду тракторів.

СУЧАСНИЙ СТАН МЕХАНІЗАЦІЇ ВІЙСЬКА.

Ідеї полк. Фулера зараз перевіряються на практиці в багатьох арміях. Головна мета, яку переслідують при цьому воєнні фахівці,—знайти найкращу і найбільш доцільну організацію механізованих частин і найбільш відповідальний матеріал для них.

В цім напрямі у головних державах зроблено:

Англія. Зараз в кожній англійській піхотній дивізії існує механізована бригада, в загальних рисах наступного складу:

1) Вдарна частина — курінь середніх танків Вікерса*).

2) Частина для вогневої підтримки — кулеметний (або піхотний) курінь і гарматний дивізіон самохідних (або тракторних) батарей.

3) Частина для розвідки і переслідування — танковий курінь (в складі двох сотень легких танків і однієї сотні панцерних авт) і являційний відділ (літаки розвідчики і нищителі).

4) Допомогова частина — інженерна сотня і сотня звязку. Авто проходять по всіляких дорогах.

Загалом механізована бригада має 1000—1500 жовнів, 250—300 механічних возів, близько 100 гармат (калібром від 37 до 114 мм.), до 300 важких і 50 легких кулеметів.

Зєднані Штати П. Америки. Справу механізації не розв'язано остаточно. За відомостями американської преси**), в таборі Мериленд існує „дослідний механізований відділ“ у наступному складі: піхотний курінь, чота середніх танків (три машини), батарея протилітакових гармат (чотири гармати), сотня копачів (саперів), сотня звязку, санітарний відділ, обоз із муніцією.

Крім того в Америці, з метою дослідження, механізовані деякі частини. звичайно організованої піхоти і артилерії. Так, напр. 34-й піхотний полк одержав механічні вози, які можуть разом перевести цілий склад полку. Полк провадить дослідження з уживанням машин в різних випадках бойових обставин: яко авангард, арієргард, боковий відділ, частина допомоги, яка мусить бути швидко пересунена по шляхам і поза шляхами і т. і.

Італія. Італійці, зважаючи на особливий характер можливих театрів війни (гори), не дуже поспішають з механізацією своєї армії. Однак вони вважають доцільним мати в складі армії

*) Див. „Табор“ Ч. 12, стор. 13.

**) „Field artillery Journal“, лютий 1928.

де-яку кількість „особливо рухливих“ частин (mobili). Ці частини складаються почасти з кінноти, почасти з механізованих відділів інших родів війська.

Всього в Італії в стан „особливої рухливості“ залічено: 12 кінних полків, 12 полків самокатчиків, 1 полк кінної артилерії, кілька механізованих куренів піхоти, 2 сотні панцерних авт, 2 дивізіони артилерії (навантаженої на авта), кілька сотень саперів і телеграфістів і кілька транспортних частин. Всі ці частини підлягають окремому інспекторові.

Дослідження бойового уживання цих частин провадиться італійцями дуже енергійно. Для того з частин формується відділи різного складу. В 1929—1930 рр. зформовано: 1) п'ять відділів в складі 2—3 кінних полків, полку самокатчиків, дивізіону кінних гармат і 2) два великі відділи з механізованих родів війська і самокатчиків. На маневрах відділи з перевагою кінних частин робили у добу від 45 до 90 км., а відділи з перевагою механізованих частин — від 75 до 150 км.

Франція. Французи не вважають доцільним формування в своїй армії таких механізованих частин, які мають англійці й американці. Вони дивляться на танки та інші бойові механічні вози лише як на допомогову зброю піхоти. Однак французи звертають велику увагу на: 1) загальне збільшення військової техніки в армії і 2) широке вживання моторового тягу для пересування частин армії.

У Франції існують так звані „легкі дивізії“ (бувші кінні), які до певної міри можуть грати роль англійських механізованих частин. Французи самі звать ці дивізії зеднанням „нового типу“ в тім розумінні, що в них сила старої кінноти збільшується силою нових, моторизованих військових одиниць.

Французька воєнна преса*) подає до відома, що 4-та кінна дивізія „нового типу“, яка брала участь в маневрах 1928 р. на Рейні, мала наступний склад: бригада драгунів на конях, бригада кірасирів на конях, полк драгунів на автах, курінь самокатчиків, військовий обоз на автах. Артилерія була почасти на конях, почасти на моторовім тягу.

Дивізія показала себе з доброго боку підчас маневрів.

БОЙОВЕ УЖИВАННЯ МЕХАНІЗОВАНОГО ВІЙСЬКА.

Механізовані частини війська з точки погляду їх уживання характеризуються наступними рисами:

1) Швидкість руху великих частин (бригада) на далекі відлеглості — пересічно 10—15 км./год, рахуючи, що частину пересування доведеться робити без шляхів. Найбільша швидкість— для автомобілів, танкеток і мотоциклів—60 км./год., для танків — до 40 км./год., для гармат на тракторах — 15 км./год., на авто-

*) „Revue de Cavallerie” 1929, novembre-décembre.

ляфетах — 20 км./год., для піхоти на автах, обозу й інш. — 25 км./год.

Швидкість руху зменшується: вночі — в $1\frac{1}{2}$ —2 рази, на злих шляхах або при тяжкому рельєфі — в 2—5 рази.

Безперестаний рух можна провадити — механізованими гарматами на віддалення до 150 км., іншими механічними возами — до 200—300 км., після чого треба відновляти запаси палива у машинах.

2) Повітрова розвідка ворога може бачити кольону з височини 2000 м., окремі групи авт на місцевості — з височини 500 м.

3) Механізовані частини більше, ніж звичайні, здатні до постійної самооборони, бо кулемети на машинах можуть стріляти підчас руху.

4) Механізовані частини багато швидше, ніж звичайні, розгортаються з похідного стану до бойового.

5) Вони легко змінюють напрям удару і легко виходять з бою.

6) Вогонь танків і панцерних авт дійсний з 500 м., а проти великих цілей — з 1000 м.

З цих пактів можна бачити, що головна перевага механізованих частин, в порівнянні з звичайними, полягає у можливості швидкого маневрування і в міцних засобах нападу. Отже вся діяльність механізованих частин мусить мати виключно активний характер. Бій мусить бути короткочасним. Напади треба повторювати, вибираючи несподіванні для ворога час і місце вдару. Треба намагатися захопити ворога в той час, коли він найменш підготований до відпору.

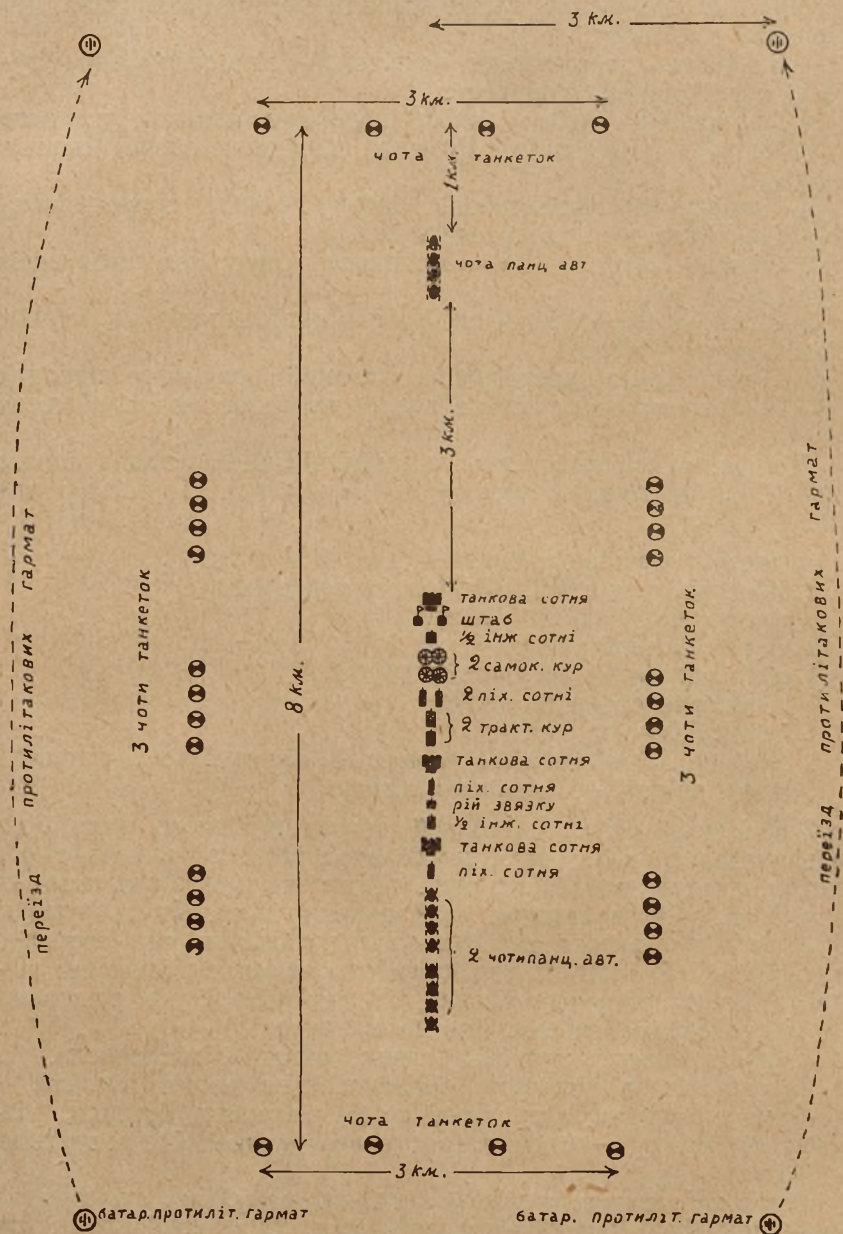
Вживати механізовані частини для оборони некорисно, бо в цім разі залишається невикористаною їх головна перевага — рухливість. Однак, в разі ведення активної оборони, можна вважати доцільним вживання механізованих частин на відкритім крилі супротивника для вдару у запілля.

З-за своєї рухливости механізовані частини мають змогу виконати завдання попередити ворога в якомусь важливому для командування районі, а через насичення їх вогневими засобами мають змогу вдержати захоплений район до підходу піхоти.

Ставати до впертого бою з ворогом механізований частині некорисно, бо вона має невелику кількість піхоти. Таксамо некорисно вести атаку на ворога, готового до оборони (атака позиції), бо це може привести до великих страт в матеріялі без того, щоби здобути якісь певні наслідки.

Праця механізованих частин поруч з піхотою, вперемішку з нею, некорисна, бо в цім разі тяжко використати рухливість механізованих частин без порушення загального бойового ладу. Отже співпраця механізованого війська з піхотою, як і з іншими родами війська, мусить посягатися ставленням загальної мети і дорученням завдання, яке вело би до найкращого і найдоцільнішого досягнення цієї мети; наприклад — в операції з охоптом

МЕХАНІЗОВАНЕ ВІЙСЬКО

Мал. 1. Похідний рух механізованої бригади здалека від ворога по одній дорозі.

флянгу механізований відділ одержує завдання обійти цей фланг і нанести удар по запіллю ворога.

Найбільш доцільними треба вважати наступні завдання механізованим частинам:

1) Виконання оперативних розвідок — самостійно або сумісно зі стратегічною кіннотою.

2) Самостійний рейд у запілля ворога з нападом на його похідні кольони (найбільше з флянгу), нищенням обозів, склепів матеріялу і т. і.

3) Захоплення віддаленого району раніш супротивника і удержання його до підходу своїх сил.

4) Обходи флангів ворога підчас боротьби авангардів і в зустрічній бою.

5) Вдар на зовнішній фланг ворога при наступі або підчас контр-атаки при обороні.

6) Провадження арьергардних операцій (прикриття відходу).

7) Перехоплювання шляхів ворога при переслідуванні після вдатного бою.

Розглянемо коротко кілька типових операцій механізованого війська. Для прикладу беремо механізовану бригаду наступного складу:

1 дивізіон панцерних авт = 3 чоти по 4 авта.

2 дивізіони танкеток = 8 чот по 4 танкетки.

3 танкові сотні по 10 танків.

2 курені самокатчиків.

1 піхотний курінь на автах.

1 інженерна сотня на автах.

1 чота звязку на автах.

1 дивізіон протилітакових гармат = 2 батареї по 5 гармати.

1 відділ авіації = 6 розвідчих літаків.

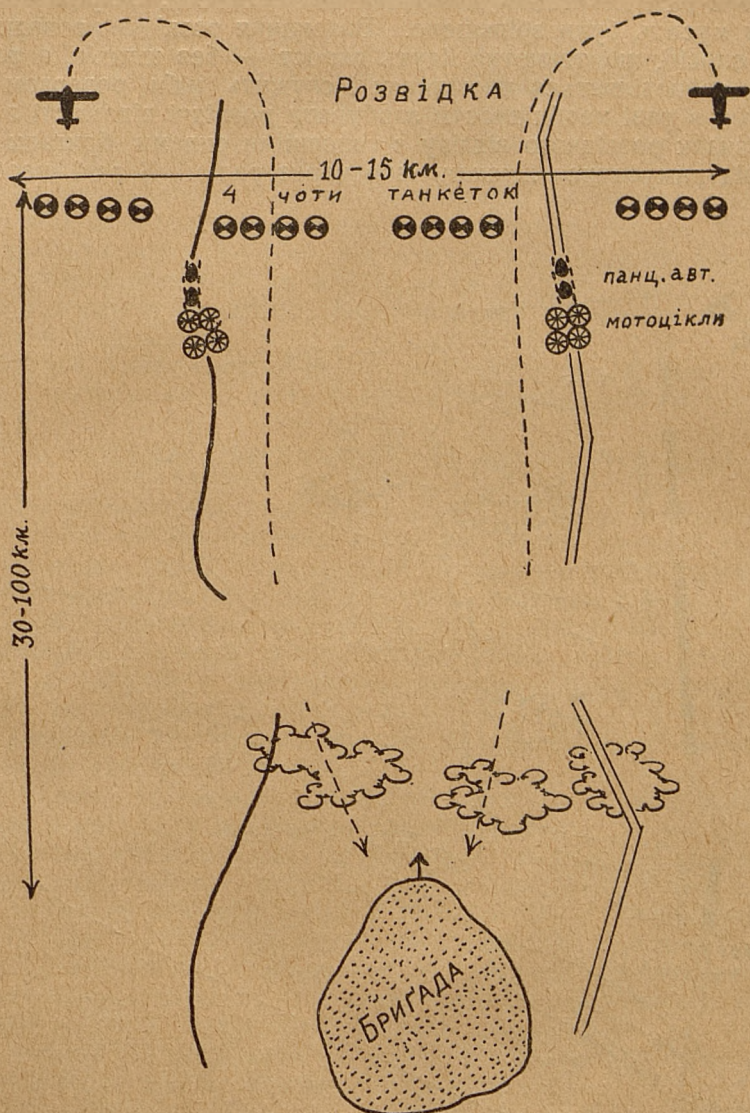
Похідний рух. Загальний вигляд похідного руху бригади показано на мал. 1-му. Авангардом похідної кольони є чота танкеток з чотою панцерних авт. Танкетки розгортаються на фронті 3 км. За авангардом на віддаленні 5 км. йдуть головні сили зі штабом бригади на чолі. Склад головних сил показано на малюнку. З боків головні сили охороняються боковими відділами з 3 чот танкеток кожний. В арьергарді, на віддаленні 1 км. за головними силами, йде чота танкеток.

Літаки провадять розвідку шляху бригади і місцевости.

Протилітакова артилерія пересувається двома групами — одна батарея ліворуч, а друга праворуч від шляху бригади; віддалення від шляху — 3 км. Пересування батарей йде поступово, стрибками.

Загальна довжина похідної кольони, рахуючи, що машина за машиною буде йти на віддаленні 20 м., буде приблизно 8 км.

Провадження оперативної розвідки (мал. 2-й). Бригада вищезгаданого складу має змогу провадити оперативну

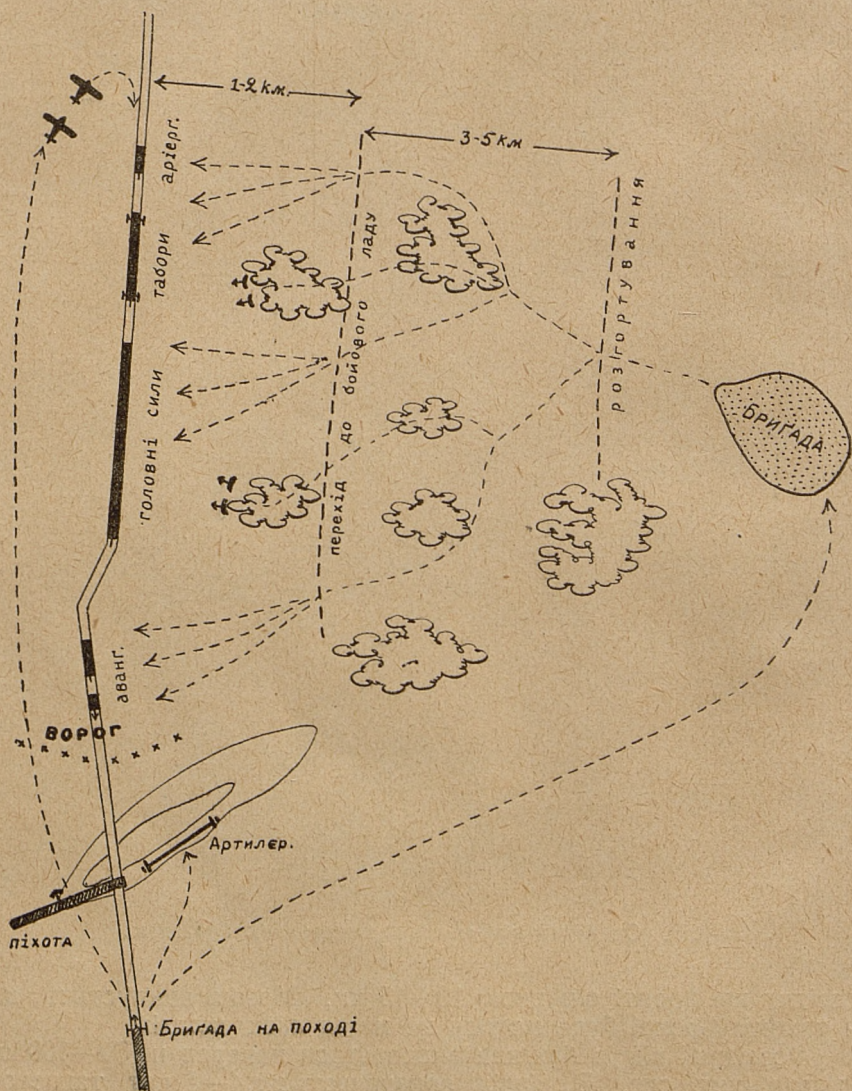
Мал. 2. Оперативна розвідка механізованою бригадою.

розвідку на фронті шириною 10—15 км. Можна припустити, що на такому фронті буде матися не менш двох шляхів.

Розвідчий відділ бригади висилається наперед на 30—100 км. від головних сил. В відділ призначається: 4—5 чот танкеток, чота панцерних авт, 2—4 сотні самокатчиків, 2—4 літаки. Якщо в смузі, призначеній для розвідки, мається більш ніж два шля-

хи, або в разі невідгідної для розвідки місцевості, силу розвідчого відділу мусить бути збільшено. Виконання розвідки провадиться в той спосіб, що танкетки йдуть впрост — без шляхів, а решта відділу розподіляється по шляхах і служить ніби резервом для танкеток в разі необхідности здобувати розвідчі відомості з бою.

Зв'язок розвідчого відділу з головними силами бригади мусить підтримуватися літаками або через радіо. В разі необхід-

Мал. 3. Напад механізованої бригади на похідну кольону ворога.

ности можуть також використовуватися для того самокати і танкетки.

Напад на п'хідну кольону супротивника (мал. 5-й). Для нападу бригаду розподілюється на дві частини: одна з піхоти і артилерії (використовуються протилітакові гармати) чинить опір ворогу з фронту, друга — в яку входять механічні бойові вози — робить напад на флянг ворожої кольони. Для того вона повинна, не доходячи 5—6 км. до головної частини ворога, звернути вбік з метою виграти флянг. Розгортання до бойового ладу виконується в 4—8 км. від ворога (в залежності від місцевості), напад починається з віддалення 1—2 км. Успіх залежить більш всього від швидкості ведення атаки і вмiлого використання умов місцевості.

Літаки підчас нападу ведуть розвідку з протилежного боку ворожої кольони і атакують бомбами арьергард ворога.

БОРОТЬБА З МЕХАНІЗОВАНИМИ ЧАСТИНАМИ.

Механізовані частини, через швидкість руху, можуть пересічно робити добовий перехід в 100 км., отже вживати заходів для охорони проти нападу цих частин потрібно, приблизно, з цього віддалення (літакова, агентурна розвідка й інш).

Якщо встановлено присутність механізованої частини ворога на таким віддаленні, то передовсім треба вжити заходів до того, щоб утруднити пересування ворога — псувати мости на шляхах, загороджувати дефіле і т. і.

Одночасно треба організувати безперервне стеження за ворогом за допомогою літаків.

Головним засобом для активної боротьби з механізованим ворогом є артилерія, а почасти також кулемет і ручна граната. Якщо напад механізованих частин ворога на кольону вважається за можливий, гармати мусить бути розподілено в той спiсiб, щоби на кожен кілометр кольони приходилося як найменше по одній батареї. Підчас нападу ворога гармати і кулемети займають позицію близько місця, де їх застане сигнал сполуху. Гармати ведуть стрільбу головним чином по панцерним машинам, а кулемети — по відкритим. Частини кольони, які не можуть взяти участі в відпорі ворогові (кіннота, обоз і т. і), мусять сховатися в лісах, кущах або зморшках місцевості.

Дуже надійний засоб для забезпечення кольони від нападу механізованого ворога — це рух у темну ніч, без вогню, або рух у великих лісах, які не сприяють діяльності механізованих частин.

В багатьох державах зараз розроблено зразок гармати, яка має своїм призначенням боротьбу з танками і, взагалі, з механічними возами. Гармата ця має калібер 57—50 мм., дуже швидкострільна (автоматична або пiвавтоматична), пересувається на самохіднім ляфеті. Така гармата уявляє найбільш корисний засоб для боротьби з механізованим ворогом.

В И С Н О В О К.

„Блакитна країна буржуазних надій“ — так іронічно звуть большевики механізовані армії Заходу. Але можна бачити, що іронія ця передчасна, бо ідеї полк. Фулера ніби стоять напередодні повної реалізації. Бойовий фронт армій майбутнього ніби означається в вигляді машин.

Розуміється, це ще не визначає, що зараз треба зовсім відмовитися від звичайного, немеханізованого війська, — особливо для таких країн, де умовини місцевості, клімату і шляхів не дозволяють широко користуватися механізованими частинами. Інакше може статися, що велика кількість машин в перші часи війни залишиться без ужитку і та держава, яка зберегла в своїй армії добру піхоту і кінноту, одержить перевагу.

Що-до війська майбутньої України, то в ній мусить бути:

1) Достатня кількість механізованих частин з бойовими машинами, здатними до діяльності на теренах України і сумежних країн.

2) Достатні резерви добре вишколеної піхоти і кінноти.

3) Увага до справи будівництва шляхів у державі і розвинення серед населення автотранспорту.

М. ЯНЧЕВСЬКИЙ.

Організація кінноти.

I.

Жадне з воєнних питань після В. війни не викликало такої жвавої дискусії, як питання про організацію кінноти. Різниця досвіду, здобутого під час війни, різноманітність поглядів на значіння рухливості та вогню, тенденції до моторизації заповнили воєнну літературу; питання реорганізації кінноти та великих її об'єднань гаряче обговорюються на численних зібраннях, що скликаються знавцями воєнно-кінного діла.

Не можна не звернути уваги на два цілком протилежні сучасні погляди, що зустрічаються у воєнній літературі по питанню реорганізації кінноти. Перший обстоює, що при феноменальному розвитку літництва, гарматного вогню та отруйних газів — для кінноти сьогодні не знайдеться місця на полі бою; другий погляд — Спол. Штатів Півн. Ам., тої держави, яка має найбільше змоторизованих частин та найліпше підготована до газових атак, стоїть за збереженням не тільки одноманітності в організації кінноти але й чистоти її форм (кінна бригада складається

з трьох кінних полків, трьох кінно-кулеметних сотень по 6 тяжких кулеметів і одної кінно-гарматної батареї).

Отож, можна годитися чи ні з такими або іншими поглядами на кінноту, яко вислідами різноманітного досвіду, але треба стати на тому, що для кінноти сьогодні не може не бути відповідної бойової роботи. Може бути, що колись і прийде такий час, що коні зникнуть з полей битв і кіннота не буде існувати як рід війська. Але треба гадати, що цей час ще далекий.

Коли ми чуємо, що „кіннота віджила свій вік“, то це для кіннотчиків ні є чимось несподіваним, якоюсь то новиною... Ця „новина“ дуже й дуже стара і в історії кінноти ми зустрічалися вже не одного разу „з віджиттям кіннотою свого віку“. Зараз же після Російсько-Турецької війни 1877—78 р.р. по всіх усядах почали твердити — „кіннота вже віджила свій вік“, а тепер, після останньої В. війни, знову чуємо теж саме.

Але так розглядають питання тільки окремі одиниці. Більшість воєнних авторитетів дуже критично розцінює ту обставину, що на початку В. війни великі держави (Германія, Франція, Росія, Австрія) не мали кінних корпусів*), праця яких була би дуже корисна при виконуванні арміями своїх завдань**).

Після Російсько-Турецької війни кіннота не вмерла, а навпаки збільшила свою боєздатність і перейшла на більш раціональну тактику. Легку кінноту (улан і гусар) та тяжку кінноту (драгун і кірасир) роблять одноманітними, полекшується виконання спеціальних завдань кінноти.

Не дивлячися на всі реорганізаційні заходи підчас В. війни та дебати про значіння кінноти, Франція, Німеччина, Росія при сучасній організації кінноти взяли і сьогодні за основну одиницю більшого зеднання кінноти — стару основну одиницю, т. т. ту, з якою кіннота цих держав у 1914 році вийшла на війну — 24-х сотенну (кінних шабельних сотень) дивізію, тільки з тією різницею, що сьогодні до основної збільшеної кінної одиниці додані ріжні технічні засоби, піднесена її боєздатність (експльоатація моторів для артилерії, для піших відділів, обозів...) і т. д.

*) Як приклад невикористання значних кінних угруповань з-за незорганізування їх хоч т. ч. в кінний корпус, можна вказати на невдалі операції 9-ої і 10-ої російських кін. дивізій та двох австрійських під Ярославцями у серпню 1914 року.

***) Як приклад використання згрупованої маси кінноти можна вказати на чини її в армії генерала Лауенштейна (Німеччина). Кінна група в складі 7-ми кін. дивізій та одної кін. гв. бригади, т. т. — 45 кін. полків (180 шабельних сотень) провадила операції на Литві та Курляндії від 26.IV до 11.V.1915 року. Наслідки були більш чим поважні.

Тільки при рейді цієї кінної групи на Молодечно та по заняттю Молодечна їй не вдалося розвинути своєї акції далі при переслідуванні X-ої рос. армії — німецька кінна група не була в стані перешкодити більш-менш плянковому відворотові росіян, бо не мала при собі піших частин. До того ж, німці на 45 кінних полків мали за слабу артилерію (на кінну дивізію приходився один кінно-гарматний дивізіон). Але більші відділи артилерії та піших частин були би баластом для кінної групи та опізнили б її прибуття на Молодечненський відтинок.

Це говорить, що навіть Захід (Франція, Німеччина), маючи так широко розвинену сітку шосированих доріг, не тільки не нищить кінноти та не робить з неї помічного роду війська, а вбачає на майбутнє працю для кінноти на полях битв.

Що ж тоді можна сказати про сучасне положення кінноти на сході Європи, де шосированих доріг обмаль і вони в значно гіршому стані, а бажання до моторизації війська у москалів не бракує. Отож, можливості для боевої роботи кінноти на сході Європи повинні розширитися так, як ніколи.

Правда, сучасний розвиток літництва може цілком викреслити з чинів кінноти один рід бою — це піший бій значних зєднань кінноти (кінної бригади, дивізії, корпусу). Спішена кіннота дає дуже малий відсоток стрільців, що примушує її для впертого, зтяжного бою займати невеликий відтинок і таким чином на цьому малому відтинкові скупчувати масу живого матеріалу, якого замаскувати в жадний спосіб не можна. Замаскувати можна її окопи для стрільців, і гармати, і міст через річку, але коноводів дивізії, ба, навіть бригади кінноти не замаскувати. Досить пари влучно скинути літаком бомб на коноводів і скупчену масу коней буде виявлено і знищено; не pomoже і розташування коноводів невеликими групами за фронтом маленького відтинку кінної бригади. І наколи літництво допіро народилося підчас В. війни, то силу його на сьогодні піднесено вже на такій ступінь, що воно не може бути помічним, а стає окремим родом війська, небезпечним для безборонних, малозамаскованих мас коноводів. Це говорить, що втягувати більші зєднання кінноти в зтяжні піші бої при сучасному стані літництва стає небезпечним для кінноти.

Обертаючися до використання кінноти для коротких піших боїв, для раптових кінних атак, ми бачимо:

Сучасний жовнір (майже без винятку во всіх арміях) піхоти, артилерії, з-за дуже скороченого терміну обовязкової служби, приїде по мобілізації до шеревів своєї армії маловитревалим, малодисциплінованим. Моторизація армії потребує найширшої організації запілля з рухомими ремонтними майстернями, рухомими бензиновими базами, потребує найдосконалого влаштування польових вузко-торових залізниць і т. д.

Ці прикмети сучасних армій — слаба дисциплінованність мобілізованих старшинських кадрів і жовнірських мас та ніби-то „страшна воєнна техніка“ — при поверховій організації запілля ворожої армії можуть дуже легко поставити її фронт у критичне положення — мотори без бензину, далекосяглі гармати без набоїв.

Сприяти цьому, т. т. „збільшити хаос“ в запіллі ворожої армії, може тільки одинокий рід війська, рухливість якого найменш залежить від стану доріг, захмурень неба. Це кіннота.

Кіннота, яка з-за своїх організаційних властивостей в жад-

ній державі майже не поповнює своїх шеревів мобілізованими, є найнебезпечнішим родом війська для запілля сучасних армій.

Кінна бригада або дивізія маршує вночі (взагалі тепер кінноті прийдеться більше звернути уваги на нічні похідні рухи), вживаючи неглибоких кольон (чим глибша кольона — тим більша розтяжка і тим більша втомленість коней, більший відсоток набитих спин), удосвіта атакує (вживаючи піших та кінних ладів — залежно від обставин) і нищить комунікаційні ворожі пункти, бензинові, артилерійські, харчово-фуражні бази і т. д.

Отож які сьогодні на кінноту взагалі можуть бути покладені завдання та для яких цілей потрібно групувати її в більші зєднання (кінні бригади, дивізії, корпуси)?

На початку воєнних акцій — кінна, збільшена група може отримати завдання:

1. заслонювати розгортання своєї армії
- або 2. висунення перед фронт армії на віддалі 100—200 кметрів для переведення самостійної акції (рейд).

Мета вазначенних вище операцій:

А) в першому випадкові:

1. розвідка ворога по фронту на припустиму глибину.
2. улаштування завіс, щоби унеможливити просочування розвідів ворога по-за фронт своєї армії, чим забезпечується її скрите перегрупування або розгортання.

Б) у другому випадкові:

1. стратегічна розвідка, тоб-то сукупність бойових чинів більших зєднань кінноти на значні віддалі (100—200 клм.) від фронту своєї армії (рейд).
2. руйнування комунікацій, що сьогодні набирає величезної ваги при збільшенні моторизування (рейд).
3. відтягання на себе сил ворога.
4. бойові операції.

Підчас загального бою згрупована кіннота знаходиться на крилах армії і може значно вплинути на хід загальної акції:

1. безупинною розвідкою ворога, охороною дорученого крила, демонстраціями.
2. відтяганням на себе де-якої бойової сили ворога в випадку, коли ворог не має у себе на крилі кінноти, або примушенням ворожої піхоти до оборони на своєму відтинкові.
3. використанням нагоди для нанесення удара ворогу по його крилу або запіллю; тут корисними цілями можуть передовсім бути артилерія, пункти звязку, скупчення обозів і т. д.

З цього видно, яке величезне значіння має безпосередній найтісніший звязок більших зєднань кінноти з вищим командуванням (кінних корпусів, дивізій, навіть окремих кінних бригад з командуючим фронтом, армією).

Після успішного розв'язання загального бою — кіннота отримує нове завдання — переслідувати ворога.

Після невдалої розв'язки бою — кіннота отримує завдання затримати ворога, щоби дати змогу своїй піхоті перегруповатися та впорядкуватися на нових позиціях.

II.

Головні завдання кінноти, вище згадані в коротеньких ризах, доводять, що для належної організації кінноти необхідно:

1. Грунтовне підготування старшин, підстаршин та шергових.

До Великої війни головну увагу зверталось на підготовку сотень і полків кінноти до чинів в зімкненім ладі. Сьогодні, лава заняла місце зімкнених ладів. Лава — це сукупність чинів різноманітних ладів (навіть окремих верховців), при повній різноманітності аллюрів. В той же час лава мусить бути „одним цілим тілом“, „однією душею“, залежною виключно від однієї волістаршого начальника (будь це сотня, бригада, дивізія).

Сьогодні в кінноті одиночний верхівець, а не зімкненість творить бойову вартість кінноти.

2. Мати в розпорядженню армії не тільки менші зеднання кінноти (для розвідки, зв'язку і т. і.), але і більші — для виконання самостійних окремих операцій. Це підкреслює необхідність розподілу кінноти на дві виразно окремі групи: кіннота армійська і дивізійна (корпусна). Обидві ці окремі групи для одноманітної підготовки (верховців, коней), виховання, постачання кіньми (дивізійна кіннота може сидіти на конях меншого зросту, а також не мати списів) й інш. та контролю (муштрового, господарчого) мусять підлягати одному керовничому центру-інспекторові кінноти.

3. За основну організаційну одиницю більшого зеднання армійської кінноти приймається таке кінне зеднання, яке посідало би в достатній мірі бойові та технічні засоби для виконання самостійних завдань, не гублячи своєї головної прикмети — рухливости. Сьогодні, в великих державах за головною організаційну одиницю в кінноті прийнято „кінну дивізію“, розподілену на бригади, полки. Склад дивізії — 24 шабельні сотні.

Кіннота французька, російська й австрійська на В. війну вийшла розподілена на кінні дивізії. У німців за мирного часу не існувало розподілу кінноти на дивізії (була лише одна гвард. кін. дивізія) і лише з оголошенням мобілізації розпочато було організування штабів кін. дивізій, що не могло не відбитися на продуктивності праці.

Кінні дивізії мали назагал у своїому складі по 24 шабельні сотні з тією тільки різницею, що франц. кін. дивізія при трьохбригадному складові (бригада — два полки) мала по 4-рі шабельні сотні в полку, а росіяне та австрійці при двохбригадному

складі (бригада теж два полки) мали по 6-ть шабельних сотень в кін. полку. Чотирьох-полкова австрійська кінна дивізія була найменша, а російська була найсильніша. В Австрії кінні дивізії були приділені до арм. корпусів лише з оголошенням мобілізації; в Росії-же в час спокою кінні дивізії були приділені до арм. корпусів, у складі яких і вийшли на В. війну. Вже при кінці жовтня 1914 року Росія починає організовувати кінні корпуси; їй наслідували Німеччина та Франція, але остання фактично організовувала не кінні, а „легкі“ корпуси, бо до них додавався великий баласт — піші частини, сильна артилерія.

Не дивлячися на всі реорганізаційні заходи, які переживала кіннота підчас В. війни (спішування кінних сотень та перереорганізація їх в стрілецькі сотні і т. д.), всі великі держави, а разом і новопоставша Польща, при сучасній організації кінноти взяли за основну одиницю окремого більшого зеднання кінноти кінну дивізію 6 полкового складу (три бригади) з тією тільки різницею від старої організації, що сучасна кінна дивізія, маючи як і раніш — 24 сотні, зміцнена артилерійською групою та додатковими технічними засобами.

Сьогодні, як вже згадувалося, в організації кінноти існують дві тенденції —

- а) творення одиниць мішаних, кінно-моторових, зміцнених артилерійською групою і
- б) збереження чистоти форм кінноти по-за нормальним технічним зміцненням.

— До першої групи можна залічити—Францію, Німеччину, Англію, Бельгію, Голяндію та подекуди Італію й Чехословаччину (ці останні ще твердого організаційного рішення не прийняли); що же торкається Бельгії та Голяндії, то в цих двох державах кіннота зорганізована не в „кінні одиниці“, а в „легкі одиниці“, бо інші роди війська в стосунку до шабель сильніш відсотково від кіннотчиків у цих одиницях.

— До другої групи треба віднести кінноту: Зеднаних Штатів Півничної Америки, Росії, Румунії, Польщі — тих держав, котрі лічаться з необхідністю використання рухливости цього роду війська для виконання спеціальних акцій на широких просторах (див. таблицю).

III.

Раніш, чим перейти до розв'язання питання про організацію кінноти в нашій армії, цікаво ознайомитися в загальних рисах з тими поглядами, на підставі яких вирішувалося в різних державах питання про організацію чи то одиниць мішаних (кінно-моторових) чи то чисто кінних.

Франція. У военній літературі провадилася широка дискусія над організацією більших зеднань кінноти. Більшість авторитетів стояла за організацію „легких дивізій“ у складі ком-

Таблиця організації кінноти до Вел. війни,

підчас Великої війни та сучасна.

	Кількість з'єднаних більших одиниць	У дивізії			КУЛЕМЕТИ	АРТИЛЕРІЯ
		бригад	полків	кін. сот.		
ФРАНЦІЯ						
1914 р.	?	3	6	24	тільки на панцерних самоходах (див. панц. сам)	На дивізію—один кінно-гарматний дивізіон
1916 р.	?	3	5	15	на полк—кін.-кулеметна сотня—8 важк. кулеметів	
1917-18 рр.	?	3	5	15	на полк—кін.-кулеметна сотня—12 важк. кулеметів	На кінну дивізію—два кінно-гарматні дивізіони
Сучасна організація	П'ять кінних дивізій. За мирний час, кінні корпуси не існують, передбачені на час війни.	3	6	24	На кінний полк—12 важких і 16 ручних кулеметів (останні—при кінних сотнях).	На дивізію артилер. група, частинно моторизована.
НІМЕЧЧИНА						
1914 р.	?	бр.	2	8	На бриг.—4 важк. кулем.	
1915 р.	?	3	6	24	На полк—2 важкі кулем.	На дивізію один кінно-гарматний дивізіон.
1917 р.	?	2	4	16	На полк—4 важкі кулем.	
1918 р.	?	піші відділи				
Сучасна організація	Існує тільки три кін. дивізії яко кадри армійської кінноти	3	6	24	На полк 12—16 важких і 16 ручних кулеметів (останні—в кінних сотнях).	На дивіз.-артил. група: 12 гармат 77 мм. і 8 гавб. на самоход.; 2 гарм. 100 мм. на самох.; 12 гарм. 88 мм. і 12 (по 2 на п.) 37 мм. г.
ЯПІВІЯ						
до 1920 р.	?	2	4	16	В полках—кулемети при кінних сотнях.	На дивізію—один кінно-гарматний дивізіон.
Сучасна організація	Три кінні дивізії в кольоніях окремі кінні сотні: Триполі—7 сотен; Кіренеї—3 сотні; Еритрей—1 сотня.	2	4	12	В полках при кожній кінній сотні 5 легких кулеметів. (Полк—три кінні сотні і одна штабова) При штабі дивізії—кінно-кулеметна сотня—8 важких кулеметів; передбачається їх моторизація.	На дивізію—кінно-гарматний дивізіон з двох батарей: перша—кінна, друга—моторизована.
БЕЛЬГІЯ						
Сучасна організація	Одна легка дивізія	2	4	16	На полк—моторизована кулеметна сотня 8—12 важких кулеметів.	На дивізію гарматний полк з 2-х дивізіонів: перший—кінно-гармат., другий—моториз.
ГОЛЛЯНДІЯ						
Сучасна організація	Легких бригад.	1	2	8	На полк—моторизована кулеметна сотня.	На бригаду—артилерійська група, частинно моторизована.
Я						
1914 р.	Гвардія: 10 кінних полків. Армія: а) регул. кіннота: 15 номер. дивіз., 1915 р. 1-й кавк. кін. дивізіон, 3 окремі кінні бригади, і 3 окремі кінні полки. 1916-17 рр. б) іррегул. кіннота: 150 козак. кін. полк. (першо, друго і третє чергові), 1 кінно-Туркешський дивізіон, 1 кін.-Осетин. дивізіон (підчас війни розгорнуто в "дику" дивізію)	2	4	24	На полк—два важкі кулемети; при штабі дивізії—кінно-кулеметн. відділ—2 важкі кулемети.	На дивізію дві окремі кінно-гарматні батареї (12 гармат).
1916-17 рр.		2	4	20	На полк—4 важкі кулемети; при штабах дивізій—кінно-кулеметн. відділ—4 важкі кулемети.	На дивізію дві окремі кінно-гарматні батареї (8 гармат).
1918-19-20 рр.	?	?	?	15/24	На дивізію—10-20 важких кулеметів.	На дивізію 3—8 гармат.
Сучасна організація	Два кінні корпуси в складі 2 кінних дивізій, 12 окремих кінних дивізій і 10 окремих кінних бригад.	3	6	24	На полк—кінно-кулеметна сотня (16 важк. кулеметів) і 16 ручних кулеметів при кінних сотнях.	Теоретично на дивізію: артилер. група (2 гарм. дивізіонів з 3-х батарей). На практиці на д-зію 1—3 кін. батар.
ПОЛЬЩА						
Сучасна організація	4 кінні дивізії і 5 окремих кінних бригад	3	6	24	На полк—кінно-кулем. сотня (12 важк. кулем.) і 16 ручних кулеметів при кінних сотнях.	На дивізію кінно-арт. група (2 кінно-гармат. дивізіонів). На полк 2 гарматки 37 мм.
РУМУНІЯ						
Сучасна організація	3 кінні дивізії і одна окрема кінна бригада.	2	4	16	?	На дивізію—1 кінно-гармат. д-зіон (2 батар.)
Зедн. Шт. П. А.						
Сучасна організація	кінних бригад	1	3	?	На кінний полк 6 важких кулеметів. При штабі бригади: 18 найважч. далекобійн. кулеметів побільшеного калібру.	На бригаду одна кін.-гарм. батарея і по 2 гарматки 37 мм. на полк.

Панцерні самоходи, танки	Відділи самокатчиків	Відділи саперів	Піші відділи	Уваги
На дивізію—чота панцер. самоходів (узброєна важкими кулеметами).	На дивізію—сотня самокатчиків і 8 важких кулем.	?	від жовтня полк спішує 1 кін. сот., на дивізію—6 стріл. сот.	Уваги: кінно-моторизована (більші кінні з'єднання) кінно-моторизована (велика сітка шосирів. доріг).
На дивізію—дивізіон панц. самоход.-18 возів	відділ самокатчиків на дивізію з 45 легк. і 12 важкими кулеметами.		При кінці 1915 р. спішується в дивізію один кінний полк.	
На дивізію—18 панцерних самоходів і група легких танків.	На дивізію—дивізіон самокатчиків і моторизована кулеметна сотня.	На дивізію—відділ саперів на самокатах.	На дивізію—моторизований дивізіон стрільців. На кінний корпус передбачається моторизована збільшена стрілецька група і моторизовані кулеметні сотні	
?	На бригаду—сотня самокатчиків.		На дивізію—стрілецький дивізіон.	
?	На дивізію одна—дві сотні самокатчиків з важкими кулеметами.	?	На початку 1917 р. спішується в дивізію два полки. В 1918 році майже всю кінноту спішево.	
?	На дивізію—дивізіон самокатчиків і моторизована кулеметна група.	На дивізію відділ саперів на самокатах.	На дивізію—моторизований дивізіон стрільців і моторизована кулеметна група.	
На дивізію 6 панцерних самоходів	Відділ самокатчиків на дивізію.	На дивізію—відділ саперів на самокатах.	На дивізію відділ берсеркерів (стрілецьків), який передбачається моторизувати.	
?	На дивізію—егерський полк на самокатах і моторизована кулеметна група.	На дивізію—саперний дивізіон на самокатах.	—	
?	На бригаду—три дивізіони самокатчиків. (Дивізіон—три стрілецькі сотні і моторизована кулемет сотня)	Відділ саперів на самокатах.	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
На дивізію 5 панцерних самоходів	На дивізію—сотня самокатчиків.	Незначні відділи кінно-сапер. при штаб. див.	На кінний полк—відділ кінно-саперів в 25—30 коней (команда зв'язку). При штабі дивізії—відділ кінно-саперів в 50—60 коней.	На поч. 1915 р. в кін. дивізії кожний регул. полк спішує 1 к. сот і форм. стріл. див. в складі 3 с. При кінці 1916 р. (деякі кін. дивізії в січні 1917 р.) спішується в кожній регуляр. кін. полку ще по одній кін. сотні і кінна дивізія має тоді стріл. дивізіон з шести стрілецьких сотень і кулеметного відділу.
На дивізію—дивізіон панцерн. самоходів.	?	Кінна сотня саперів	Предбачається на кінний корпус—стрілецький дивізіон.	
Д о д а ю т ь с я в р а з і п о т р е б и				
?	—	На бригаду—сотня кінно-саперів	—	

Друга група має засадою збереження в організації більших кін. з'єднань чистої форми кінноти.

бінованим — сукупність кінних і самоходових одиниць (піхота, сапери). Самоходи діляють по шосейним дорогам під заслоною кінноти.

Німеччина. Военними письменниками пропонувалося:

1. Окремі кінні бригади у складі: трьох кінних полків, одного куріня стрільців на самоходах, артилерійської групи (кінно-гарматний дивізіон, моторизована батарея з 76 мм. польових гармат, моторизована батарея легких гавбиць та моторизована батарея тяжких гавбиць), відділу саперів на самокатах і мотоциклах.

2. Легкі дивізії у складі: трьох кінних бригад (бригада — два кінні полки); двох куренів стрільців на самокатах; одного куріня стрільців на самоходах; одного артилерійського полку з шости батарей (три кін.-гарм. батареї і три моторизовані батареї легких гавбиць); двох сотень саперів (одна на самокатах, друга — на самоходах); одного куріня легких танків та одної ескадри аероплянів.

3. Кінні дивізії у складі: трьох кінних бригад (бригада — два полки; полк — чотири кінні сотні*) з ручними кулеметами, одна кулеметна сотня — 12—16 важких кулеметів), двох стрілецьких куренів (один на самоходах, другий на самокатах); одного дивізіона панцерних самоходів (три сотні); відділу саперів на самокатах і артилерійської групи (два кін. — гарм. дивізіони та одна — дві моторизовані гавбичні батареї).

4. Кінні дивізії в складі: трьох кінних бригад (бригада — два кін. полки; полк — чотири кін. сотні з ручними кулеметами, одна кулеметна сотня — 12—16 важких кулеметів), кінно-гарматного полку з трьох кін.-гарм. батарей (батарея — чотири кінні гармати) і однієї кінно-саперної сотні.

Австрія. Полк. Вікторин пропонував наступну організацію кінної дивізії: команда кінної дивізії; штаб бригади (тільки оперативний), чотири кінні полки (склад полку — чотири кін. сотні, дві кулеметні по 8 важких кулеметів і одна кінно-технічна сотня), два стрілецькі курені з 10 важкими кулеметами і стрільцями на самокатах, кінно-артилерійський полк (дві кінні батареї — 8 кін. гармат, дві кінні батареї — 8 легких гавбиць, одна моторизована батарея — 4 польові гармати й одна моторизована батарея — 4 легкі гавбиць), панцерний дивізіон (дві сотні панцерних самоходів і одна сотня легких танків), одна сотня саперів на самокатах, дві-три повітрові ескадрилі. Бойовий склад такої кінної дивізії: — шабель — 2000, багнетів (два стрілецькі курені) — 720, важких кулеметів — 84, гармат — 12, гавбиць — 12.

Італія. В военій літературі провадиться дискусія між прихильниками змоторизованих одиниць і збереження чистоти форм кінноти. Сторонник першої течії ген. Гразіолі пропонував

*) Кінна, т. т. мушгрова сотня кінноти у відріжнення від сотень кулеметної, звязкової чи кінно-саперної і т. д. Ред.

організацію „швидких мішаних одиниць“. Складатися така „легка дивізія“ мусіла би з 4-х кінних полків, групи легкої артилерії (на половину моторизованної), одного куріня стрільців з важкими кулеметами (стрільці на самоходах), одного кулеметного куріня на мотоциклах; панцерного дивізіону (панцерні самоходи та легкі танки), двох сотень саперів на самоходах та повітряної ескадри. Ген. Гразіолі розуміє та погоджується з труднощами керування такою „швидкою мішаною одиницею“, в якій посуваються по шосе і провадять фронтальний наступ моторизовані загони, а кінні полки оперують по бічним—польовим дорогам, посуваючися повільніш, але ж вважає, що акція такої „легкої дивізії“ мусить мати успіх.

Полковник Туппіні являється ворогом всіляких „мішаних одиниць“, уважаючи, що незгідність руху самоходів і коней внесе розгартіяш у провадження операції, утруднюючи зосередження сил та виконання марша, навіть при добрій комунікації. Операція великої кінної одиниці, на його погляд, залежить, головним чином, від скритості її виконання, а кіннота, занадто зміцнена вогневими засобами, прив'язується до шосированих доріг, через що — рухливість, наскок — ці головні прикмети чину кінноти — анулюються. Полк. Туппіні пропонує кінну дивізію чотирьохполкового складу (дві бригади), з невеликою кількістю кінних гармат. Він вважає, що так зорганізована велика кінна одиниця пройде всюди та зможе ділати раптово-наскоками.

Польща. У військовій літературі пропонувалося:

1. Окремі кінні бригади в складі трьох кінних полків (кінний полк — чотири сотні, одна кулем. сотня з 12 важких кулеметів, кінна чота з 2-х 37 мм. гарматок, кінно-артил. дивізіон (одна батарея кінно-гарматна, друга — кінних гавбиць), одна кін. кулем. сотня — 12 важких кулеметів, чота кінно-саперна і радіостанція.

2. Кінна дивізія в складі: три кінні бригади — 6 полків, артил. група — один кін.-гарм. полк у складі трьох дивізіонів (дивізіон — три батареї), один дивізіон кін. гавбиць, одна батарея протиаероплана, самоход.-панц. сотня (6 чот — 24 самоходи, в кожній чоті один самохід з 37 мм. гарматкою), повітроплавна ескадра (10—12 повітроплавів), служби озброєння, санітарна, зв'язку, сапери.

3. Кінна дивізія теж трьохбригадного (6 кін. полків з 4 кін. сотень кожний) складу, кулем. сотня — 12 важких кулеметів, два кін.-гарм. дивізіони, самоход.-панц. дивізіон, сотня кін. саперів.

4. Кінна дивізія теж трьохбригадного складу (6 полків, 24 сотні), кулем. сотня — 12 важких кулеметів, кінна чота з 2-х 37 мм. гарматок, кін.-артилер. дивізіон (дві кін.-гарм. батареї і одна батарея кін. гавбиць), кін. сотня саперів, радіотелеграфна станція, самоход.-панц. сотня — дві чоти (чота — три самоходи), трьохсотен. стріл. курінь на самокатах або на самоходах або,

навіть, на возах (дві сотні стрілецькі і одна сотня важких кулеметів), — повітрова ескадра*).

* * *

Вище наведені різноманітні погляди військових авторитетів французьких, німецьких і т. д. на організацію та значіння кінноти не можуть бути обов'язковими при вирішенні питання про організацію нашої кінноти, бо характер нашої будучої війни таї можливі театри війни дуже відрізняються від заходу. Топографія границь України, мала кількість шосированих доріг, особливо на Лівобережжю та півночі, говорять нам, що кіннота наша мусить бути організована на засадах другої групи.

Положення України з її відкритими північним та східним кордонами вимагає організації кінноти на широку шкалу. Як для завершення боротьби з північним ворогом на просторах театрах північного сходу Європи, так і для пізнішого захисту кордонів від північного сусіда потрібна буде кіннота в значній кількості. Отже мусимо для реорганізації кінноти взяти все найліпше з досвіду наших сусідів і перенести його на рідний ґрунт: на обставини фізичні нашого краю і на традиції нашого війська.

За основу організаційних форм більших зєднань нашої кінноти мусимо взяти найбільшу рухливість, гнучкість. Полк, дивізія повинні бути здатні до виконання самостійних акцій, головним чином — рейдів по польовим дорогам в найглибше заїлля ворога.

Сучасна війна, з використанням різноманітних технічних засобів, з участю в ній масових армій, розкинутих по фронті на кількисот кілометрів, вимагає для успіху бойових операцій не тільки систематичного постачання бойовим, технічним, харчовим та фуражовим припасом, але ще й швидкого та пляного пересунення військ на значні віддалення.

З цього ясно, що комунікаційні засоби, особливо використання залізниць в сучасній війні, набирають значіння великої ваги, а звідсіль впливає та роля, яка відкривається для акцій кінноти — нищення залізничних вузлів, мостів та інших технічних споруджень. Щоби бути здібною до виконання цих завдань, наша кіннота мусить бути не тільки добре вишколена і підготована, а цьому мусить відповідати її організація.

В організаційну схему малих та середніх одиниць, потрібних для згрупування більших кінних зєднань, мусить бути покладена простота та легкість керування, щоби мати змогу користатися з тих тільки ладів, які конечно потрібні для виконання похідних та бойових завдань і знання яких з'являється необхід-

*) Сотня панцерних самоходів, стріл. курінь та повітрова ескадра не належать до постійного складу кінної дивізії, а додаються лише на час виконання певного завдання.

ним для кожного козака-кіннотчика. Що тичеться до організації наших більших кінних зеднань, то мусимо взяти під увагу наступне.

Зараз на заході помічається тенденція до згурпування в „більші окремі кінні зеднання“ маси коней. Так, на вересневих маневрах 1930 року во Франції*) 5 кінна дивізія (складалася не з 6, а з 4-х кінних полків), змодернізована згідно останнього слова техніки, уявляла із себе величезну масу коней — склад її виносив 8.000 верховців, 500 самоходів та 400 кінних возів**).

Цей трьохдобовий маневр говорить, що кіннота, вміло використана навіть на маленькому відтинкові, де не мала змоги розвинути своїх чинів на широку шкалю, а тому примушена була частіш ділати в ночі та уживати в більшості вогневого бою,—мала успіх і при сучасному розквіті військової техніки. Цього, як рівно ж і прагнення до скупчування маси коней в „більше кінне зеднання“, ми не можемо залишити без уваги, алеж не треба забувати, що лише країна з доброю сіткою комунікацій та високою культурою рільництва може забезпечити фуражом такі великі маси коней і то на порівнюючи невеликий час. Отож обставини вказують, що кіннота наша з-за рідкої сітки доріг і малої залюдненности можливих театрів мусить мати „більші окремі зеднання“ — кінні дивізії — в нормальному складі — 2700–3000 шабель. В цьому складі, підсилені відповідаючими властивостям театру війни технічними засобами, вони будуть найбільш здібні до виконання своїх завдань, в тім числі — рейдів.

* * *

В сучасній військовій літературі відчувається величезний брак матеріалу о рейдах. Це можна зясувати тим, що заход продовжує знаходитися ще под впливом досвіду В. війни, за час якої жадна з воюючих армій не використала (з тих чи інших обставин) своєї кінноти для цих важливих акцій — рейдів в заплля.

Сьогодні ж, на майбутніх наших театрах війни, рейди кінноти не будуть чимсь надзвичайним, а тому й кіннота наша му-

*) Див. „Табор“ ч. 14, стор. 113—116.

**) Серед вислідів маневрів заслуговує на увагу:

1. Утримання сталого звязку між піхотою, артилерією та літництвом не було задовольняючим: швидкість маневрових ділань не давала змоги використовувати телефонної сітки, наколи вона не була влаштована завчасу; використання бездротового телеграфу і телефону дало наслідки негативні, не дивлячися на вживання апаратів найновшого типу.

2. Моторизовані відділи зробили величезний поступ — нові моделі моторів легко поборювали теренові перешкоди.

3. Кіннота ствердила своє значіння в сучасних боях — кінні одиниці з доданою ним автоматичною зброею мали змогу організувати заслони і примушували ворога до частих розгортань, відбираючи таким чином йому багато часу і затримуючи виконання ним голоьного завдання.

сить бути добре і старанно підготована, щоби кожний кінотчик, від генерала до козака, знав би твердо, що рейд — це одно з головних завдань нашої кінноти.

Завдання кінноти в рейді. В діланнях більших зеднань кінноти (полк, дивізія) в запіллю, треба відріжнати: а) чини кінноти в близчому запіллю, коли вони провадяться в безпосередньому звязку з операціями своєї армії, й б) чини кінноти в глибокому запіллю ворога, які, не знаходячися в безпосередньому звязку з операціями своєї армії, скеровані до однієї мети — до перемоги над ворогом.

В залежності від покладеного на кінноту завдання опредлюється і час перебування її в рейді, який мусить бути хоч і приблизно, але завше обрахований наперед. Для обрахунку треба вважати, що кіннота покриває на добу в середньому 50 кілометрів (увзгляднюючи затримки на розвідку і т.п.), а в коротких рейдах (3—4 доби) зможе робити переходи до 75 км. на добу.

Величезна різноманітність завдань, що виконує кіннота у спосіб рейду, примушує в кожному випадкові точно зважити ціль завдання, щоби воно було в звязку з ходом загальної операції та було би продуктивним.

Праця кінноти у ворожому запіллю загально складається з дезорганізації його у воєнному та економічному відношеннях, з метою паралізувати діяльність ворога в ті періоди, коли наша армія або скупчує свої сили, або провадить бої. Наносячи ворогові моральну та матеріальну шкоду, кіннота мусить не забувати і роботи в політичному відношенню, щоби викликати серед населення партизанські рухи.

Таким чином до головних завдань кінноти в рейді можна віднести:

1. Нищення залізничних пунктів, зосібна — вузлових.
2. Руїнування переправ на особливо важливих комунікаціях.
3. Демонстрації — з метою відтягнути ворожі сили згідно намірам нашого командування.
4. Підняття повстання, організування партизанських відділів в найбільш прихильних до нас районах.

Останне із цих головних завдань зявляється найбільш складнішим і вимагає для своєї підготовки найстислиших агентурних відомостей*).

*) Відомості ці мають охоплювати: 1) відношення населення до борючихся сторін, 2) здібності його до партизанської боротьби, 3) на якій сили відділи можна розраховувати, 4) організація постачання зброї та амуніції для повстанців, 5) наскільки місцевість сприяє скритості рейду.

Що ж до праці партизанів (повстанців), то вона має бути скерована під поглядом політичним в двох напрямках: а) серед населення — для піднесення його настрою на нашу користь та викликання до активних чинів, і б) агітація серед ворожого війська. Під поглядом воєнним партизанські відділи мають завдання: а) шкодити пляновості операцій ворога, б) збирання відомостей про ворога, в) дезорганізація запілля, г) нищення дрібних ворожих відділів і д) підтримання повстань в нових районах.

Підготовка до рейду. Успіх рейда в значній мірі залежить від уміння виконати в таємниці всю підготовчу працю до рейду.

Склад і сила кінної одиниці, що призначена для рейда, залежить від: а) завдання, б) характеру місцевості, на якій передбачається ділати (гориста, рівнинна, лісова або степова), в) від доріг, г) від пори року. Вона може складатися виключно із кінноти (полк, дивізія, корпус), або підсилюватися відділами стрільців (на самоходах, на самокатах, мотоциклах або і просто на кінних возах), панцерними самоходами, літничою ескадрою і т. і.

Підвалиною організації загону для рейда будуть: рухливість, гнучкість, а звідси раптовість появи його у визначеній місці.

Треба бути дуже обережним у приділенню до кінних одиниць допоміжних частин, які хоч і збільшують боєздатність кінноти, алеж уявляють із себе величезний баласт і можуть настільки загальмувати рух кінноти, що ворог встигне ударемнити цілий рейд.

Підчас виконання рейда кінноті прийдеться посовуватися одірванно від своїх військ в сфері ворожого впливу. Появлення ворога можна чекати зо всіх боків і кожного часу. Отож начальник кінноти в рейді мусить ужити всіх заходів, щоби з найменшими витратами сил та енергії своєї частини найшвидче та скритніш досягнути пункта, що є ціллю рейда.

(Докінчення буде).

Т. ОЛЕСІЮК.

Доктор.

Південні кордони Української Народньої Республіки.

В попередній статті про північні кордони У.Н.Р. було зазначено, що відмежування України від Росії може наступити лише в наслідок оружно́ї боротьби, з якої Україна вийде переможцем.

Для державности України північні погранічні землі мають те важливе значіння, що власне вони творять конкретний терен, на якому відбуватимуться головні військові події, а ті чи інші погранічні тут лінії будуть у мирний час лініями безпосереднього стикання двох національних масивів, — українського та московського.

По причині крайньої зажерливости російського імперіялізму, Україна в боротьбі за здобуття та утримання своєї державности завсїгда мусить мати чоло звернене на північ та на півночі мусить скупчувати свої головні моральні та фізичні сили. Хоч перемога в боротьбі молодой України з російським велетнем, цілком зрозуміло, залежатиме головнішим чином від внутрішньої якости українців, від їх думки та волі единої, але в значній мірі залежатиме й від сприятливого міжнароднього укладу сил, який мусить дати Україні безпечність від нападу з боків, чи з тилу, мусить дати їй міжнародне співчуття та допомогу.

Досвід історії, а особливо останніх десятиліть, вчить, що одночасної боротьби на всі сторони, без клаптика вільного терену для безпосереднього звязку зі світом, Україна витримати не може. До такої безнадійної боротьби можуть Україну кликати та провадити лише або безумні, або зрадники.

Холодно-твереза українська міжнародня політика неухильно мусить іти по лінії забезпечення спокою та співчинности поміж Україною та її західними та східними сусідами, які прикривають собою бойові флянги України. Тил України — південь, українське море мусить бути стороною широко відкритою на світ, мусить бути в абсолютному українському посіданню та по-за всякими можливостями ворожого нападу, мусить бути трівкою опорою Української Державности у війні та мирі.

З такою власне основною думкою приступаємо до зясування справ, звязаних з проблемою південних кордонів У.Н.Р.

Уся минула історія українського народу перейшла під знаком інтенсивного фізичного розросту його та поширення етнографічної території головним чином в напрямку на полудень та

схід через витиснення з причорноморських степів різних кочових орд. Вже на заранку історії українські племена, що посідали стародавню хліборобську культуру, починають поволі виходити зі своєї болотисто-піщаної полісько-карпатської прабатьківщини на родючі чорноземлі лісо-степових та степових околиць середнього Подніпров'я та Подністрів'я.

У V-VI століттях по Христі, користаючи з тої обставини, що степові причорноморські простори звільнилися від сильних войовничих орд готів, а потім гуннів, українські племена посуваються на полудневий схід та досягають побережжя Чорного та Озівського морей на цілому просторі від Дунаю до Дона. Тут вони входять у безпосередній контакт з блискучою грецькою культурою та цивілізацією, репрезентантами яких були тут давні та численні грецькі колонії. Зорганізування невдовзі після цього могутньої держави з центром у Києві, прийняття християнства та словянської писемності, жваві торговельні та політичні стосунки з цілим майже тодішнім європейським цивілізованим світом — все це остаточно сформувало культурно-національне обличчя українських племен та поставило їх на передових чатах європейськості супроти азійського кочового барбаринства. В часі розцвіту Київської Держави українська людність широко розлилася по причорноморських степах та сягнула аж по Кубанське Підкавказзя, де існувало навіть окреме удільне князівство Тмутараканське. Втримати однак зразу твердо у своєму посіданні ці величезні та живні простори український нарід не здолав, а мусів під навалою ріжних кочових орд, що з'являлися з Азії одна по другій, часово уступати на північний захід, щоби при зміні обставин знову займати їх для мирної хліборобської праці.

Професор Михайло Грушевський ось як змальовує ці події:

„Обставина, що більша частина української території і то якраз найщедріш обдарована природою, підпадала кілька разів повному спустошенню під впливом кочовницького натиску, мала величезний вплив на всю українську колонізацію. Вона викликала величезні рухи серед української людности, піддержувані й збільшувані до того щей спеціальними суспільними й політичними моментами. Коли східно-полуднева частина української території — степовий пояс — ставав кочовищем азійських орд, а передстеповий підпадав їх руїнним нападам на осілу людність, ця остання відливала відси в краї північні й північно-західні, ліпше захищені горами, лісами й болотами. Але як тільки минався або бодай слабнув турецький натиск, то потомки емігрантів і просто маси людности з тих північних і північно-західніх країв без стриму сунули в пусті й небезпечні, але багаті дарами природи полудневі краї, здобували їх знову для осілої колонізації й житття закипало тут горячим ключем. На пам'яті історії знаємо кілька таких великих, більших і менших приливів і відливів, не кажучи за дрібніші. Відплив української людности з степів і передстепових країв під натиском печенігів в X в. і новий

рух в степи в середині XI, коли ослабла печенізька орда; новий відлив з кінцем XI в. під натиском половців і новий рух у степи в XII в. з упадком половецької сили й хижости; татарська туча XIII в., що приносить страшенне знищення всьому українському Подніпров'ю, і колонізаційні успіхи XIV—XV в., коли татарська орда в розкладі й усобицях тратила всяку активність і силу; кримські спустошення кінця XV й першої половини XVI в., що в пустку обертають всю українську передстепову територію, і новий колонізаційний рух, що з розвоєм воєнних сил української людности (козаччина) посувається в спустошені простори з кінцем XVI і в XVII віці.

Від другої половини XVI в. слабне натиск турецьких орд, але соціальні, політичні й національні причини викликають нові великі хвилювання серед української людности. Зріст панського господарства й погіршення селянських обставин викликають масовий рух селянства з північних і західніх частин у східні й полудневі часті України в XVI—XVII в., що повторюється потім знову в XVIII і навіть в XIX в., коли українські селян-втікачі залюднюють величезні простори Чорномор'я („Новоросії“), Бесарабії й Кавказу. Соціальні й національні рухи українські, війни України й за Україну приводять до масових переходів української людности на схід, де вона колонізує землі на вододілі Дніпра й Дону й басейн Донця (XVIII в.).

Страшні спустошення від азійських кочовників приносили величезні втрати в людях і майні. Тільки в кінець зруйнована, приведена до розпуки людність рішалася кидати насиджені місця та йти в бідні й негостинні лісові чи гірські краї, йти в наймити і робітники в чужі господарства або пробувати знайти серед них місце, щоби наново загосподарюватися. Величезних засобів енергії і матеріальних трат коштувала така зміна. Потім, коли колонізація рушала назад, в степи, економічні засоби й сили людности напружувалися, розпливалися в господарській екстенсивності; вкладалися маси енергії й достатку в культивування, присвоєння осілій культурі здичілих просторів, щоби вернути їх в колишне культурне становище. В цих флюктуаціях згинула страшенна маса народнього капіталу. Величезна маса народу не могла віками піднятися над примітивні клопоти про охорону свого існування та сотворення найелементарніших підстав економічного життя. Ціла народність не могла зібрати свобідних достатків і сил для задоволення вищих культурних потреб.

Боротьба з степом протягом віків забирає енергію народу, його вищих верств і правительств. Колонізаційні й економічні хвилювання не давали стверднути ні суспільним, ні політичним відносинам. Маючи небезпечного ворога по цілій полуднево-східній граничній лінії, українські політичні організації неспроможні були вдержатися, коли з тилу на лінії північно-західній або північній зформувалися якісь міцніші політичні організми. Вони ставали здобиччю цих ліпше захищених, у ліпші обставини

поставлених сусідів. А політичний упадок тягнув за собою остаточне розшарпання і присвоєння чужеродними суспільними верствами всього, що становило національні засоби.

Дозвільні, розкішні простори, що припали на долю українському народові в його історичному житті, ці текущі медом і молоком краї, що були предметом зависти сусідів, цей „тихий рай“ української природи, оспіваний поетами — не принесли щастя. Географічні прикмети краю і дані ними відносини сусідства фатально налягли на всю політичну долю українського народу і тяжко відбилися на його культурнім і національнім житті. В багатій святими, благородними, навіть блискучими часом поривами, але сумній своїм реальним змістом історичній спадщині, яку тисячоліття історичного життя передало сучасним поколінням, — українська територія багато завинила^{*)}.

* * *

Окрайне географічне положення України, негативні сторони якого для минувшини українського народу тільки що було зазначено, має одначе для сучасности та майбутности першорядні позитивні якості. У безконечних попередніх міграціях уся маса українського народу якнайдосконаліше вимішалася та одержала через це подиву гідну однотайність, як під поглядом фізично-антропологічним, так і по мові та культурі й побуту. Заселивши багаті чорноземні простори, загартований в здоровій хліборобській праці та в оружній боротьбі, яка вимагала найвищого фізичного сприту та цілковитої рівноваги духа, український нарід виявив надзвичайну розродчу здібність, яка висунула нині його по чисельності (на 1.1.1951 року — 46 мільйонів душ) на перші місця серед європейських народів, зробила другим по величині народом серед слов'ян. Тисячелітній досвід поколінь у колонізаційному опануванні цілих степів, культурно-господарське пристосовання до умов степового хліборобства, нарешті консервативно-власницька привязаність до землі — все це виробило з українців безконкуренційний хліборобський осельчий матеріал, перед яким отвором нині стоять безмежні степові простори на схід у Європі та Азії, аж до Тихого Океану...

Нині, після цілковитого усунення з Європи різних кочових орд, які в минувшині стільки лиха заподіяли Україні, черенна українська етнографічна територія дістала остаточне обмеження з півдня бурхливими хвилями Чорного та Озівського морей. Компактне заселення українським народом цих приморських теренів — справа останніх півтора століть — цього, здавалося би, найбільш безнадійного в державно-політичному смислі періоду життя України під московським пануванням. Власне, в часі після знищення решток політичної окремішности України-гетьманського

*) Михайло Грушевський. Історія України-Руси. Том I до початку XI віку. Київ 1913. Видання третє, доповнене.

козацького устрою на Лівобережжі та козачої вольниці на Запоріжжі,—українська державно-політична справа дістає такий здобуток, який в майбутності неминуче мусів привести до відновлення її та остаточного забезпечення. — Широкий доступ та опертя України об вільне море спричинилися до заселення по-татарських пустошей закріпаченим московськими царями українським людом. Створена царицею Катериною та Потьомкиним „Новороссія“ не стала новою Росією, але дійсною Новою Україною, етнографічно такою ж суцільною, як і решта українських земель. На протязі півтора ста літ основна маса українського народу прийняла в себе тут, перетравила, засімілювала численні інші національні групи так, що нині від них зісталися лише незначні рештки, які топніють з року на рік.

Етнографічні російські мапи з половини минулого століття представляють Новоросію, яко терен ріжноплеменної мозаїки з перевагою росіян. В уяві російського уряду та громадянства в той час Новоросія представлялася, яко край російський, зовсім відмінний від Малоросії, як у культурно-історичному, так і в етнографічному відношеннях. Перепис 1897 року виказав виразно помилковість цеї уяви та ствердив український характер цілої Новоросії. Лише на самому морському побережжі українці після даних перепису 1897 р. або лишалися в меншості*) (повіти: Одеський 21,9% з містами, 46,6% без міст; Тираспільський з м.—33,3%, б. м.—58,5%; Маріупільський з м.—46,4%, б. м.—51,2% та всі повіти Крима: Симферопільський з м.—7,1%, б. м.—9,7%; Евпаторійський з м.—21,2%, б. м.—26,9%; Перекопський з м.—22,0%, б. м.—25,6%; Феодосійський з м.—11,5%, б. м.—12,8%; Керченське градоначальство з м.—16,1%, б. м.—48,2%; Севастопільське градоначальство з м.—15,1%, б. м.—7,8%) або в незначній більшості (повіти: Херсонський з м.—55,1%, б. м.—69,6%. Мелитопільський з м.—54,9%, б. м.—56,9%; Бахмутський з м.—58,2%, б. м.—58,0%; Славяносербський з м.—50,7%, б. м.—54,9%).

Всеж і після перепису 1897 року ні російське суспільство, ні українське, на жаль, не усвідомили собі, як слід, факту етнографічного опертя українського національного масива об море та всіх виникаючих логічно з цього суспільно-політичних наслідків. Українська справа й далі трактувалася, яко виключно внутрішня справа Росії, не маюча виглядів вийти коли-небудь на міжнародній форум та не маюча підстав для розв'язання в спосіб державного унезалеження України.

* * *

Громи та блискавиці Світової війни, стратегічні, політичні та економічні потреби огромних бльоків воюючих народів висунули й Україну, завдяки її природньо-географічному положенню,

*) Стаття А. Русова. Статистика українського населення Европейської Росії. Видання: „Український народ в его прошломъ и настоящемъ“. Том II. Петроград 1916.

на міжнародню арену спочатку в аспекті інтересів центрального блоку держав, яко одну із протиросійських розкладових сил (Галицькі Січові Стрільці, Союз Визволення України), а потім, по революції 1917 року та по розпаді Російської імперії, яко самостійний творчий національно-політичний чинник, в аспекті інтересів цілої європейської культури та цивілізації, загроженої в своїх підставах російським большевицьким імперіялізмом. Широкий доступ до моря вводить Україну, яко поважну силу, до світової системи сил та уможливорює позискання для визвольної української боротьби зрозуміння, зацікавлення та попертя інших народів. Доба цілковитої байдужости, а інколи й ворожости світу до ідеї української державности вже безповоротно проминула.

Такий стан справи дуже ясно бачать вороги України та стараються всіма способами повернути її назад на внутрішньоросійські тори. — Російська еміграція, помимо своєї внутрішньої ідейної немочи та розбиття, здобувається що до української проблеми на прояви такої однодушности та рішучости, яких зовсім не має супроти большевиків. По різному ставлячи українську справу в своїх плянах відбудови Російської державности, еміграція російська однодушно відмовляється признати українськими приморські землі — „Новоросію“. Реставраційно-монархічним генералам потрібен „Юг Росії“, яко місце для десанта білих армій та продовольча база в поході на Москву. Великодержавник проф. Мілюков через тепле Чорне море і „проливи“ виводить Росію на світові політичні дороги. „Главковерха“ Керенського та всіх патріотичних російських іудеїв в істеріку кидає сама згадка про українськість Одеси.

Большевики, опанувавши після довгої та кривавої боротьби з українським народом головні терени України, рівно ж чудово зрозуміли значіння причорноморських земель для широкого уміжнароднення української проблеми. Дурячи світ та де-кого з наївних або просто нерозумних українців широко розрекламованими „українізаціями“ та „електрифікаціями“, большевики сплянували на Україні специфічну „меншостеву“ акцію, завданням якої являється повне знесилення, зірвання української національної потужности з середини, оточення та відділення України від західно-європейського світу. Одсунення України етнічно та політично від Чорного моря — ось головна причина та мета утворення тут численних „меншостевих“ адміністративних одиниць — сільрад, районів ба, навіть, окремих округ-республік, як Кримська, Молдавська, або проєктована жидівська.

В той час, як у межах Р.С.Ф.Р. українське населення не має забезпечення навіть елементарних культурно-національних прав та потреб, коли багатомільйонові маси українців Курщини, Вороніжчини та Кавказу, відділені штучно від матірнього пня, не сміють навіть мріяти про прилучення до України, — тут, у межах У.С.Р.Р., большевики всякого неукраїнця оточують найпильнішою опікою.

ТАБЛИЦЯ 1.

НАЙМЕНШОСТЕВІ РАЙОНИ ТА СІЛГРАДИ В У.С.Р.Р.

ОБЛАСТІ	РАЙОНИ										СІЛГРАДИ												
	Всього районів	В тім числі найменшостеві райони									Всього сільрад	В тім числі найменшостеві сільради											
		Всього найменшостевих районів	Московські	Жидівські	Польські	Німецькі	Болгарські	Молдавські	Всього найменшостевих сільрад	Московські		Білоруські	Жидівські	Польські	Німецькі	Чеські	Грецькі	Болгарські	Молдавські	Азбавські	Шведські		
Вся У.С.Р.Р.	609	25	—	1	1	1	7	3	11	11	10.492	811	287	2	55	124	226	12	22	57	257	3	1
1927	680	53	9	1	1	7	4	11	11	11.595	1.153	535	3	86	131	257	12	29	42	274	3	1	
I. Полісся	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2.304	156	14	—	4	76	53	9	—	—	—	—	—
1927	123	2	1	—	1	—	—	—	—	—	183	58	—	—	—	66	52	7	—	—	—	—	—
II. Правобережжя	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5.863	76	10	—	17	44	3	2	—	—	—	—	—
1926	192	—	—	—	—	—	—	—	—	—	153	12	—	49	61	7	4	—	—	—	—	—	—
1927	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III. Лівобережжя	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2.296	159	155	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—
1926	163	3	3	—	—	—	—	—	—	—	141	137	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	
1927	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Степова Україна	—	22	—	1	—	7	3	11	11	—	—	440	128	2	34	4	166	1	22	37	257	3	1
IV-VI разом	1926	202	28	5	1	7	4	11	11	5.150	696	128	3	57	4	174	1	29	42	274	3	1	
1927	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. Степ	1927	124	24	1	1	7	4	11	11	1.905	567	71	2	25	4	125	1	19	42	274	3	1	
V. Дніпрянська промислова область	1927	42	1	1	—	—	—	—	—	696	55	12	1	12	—	28	—	—	—	—	—	—	—
VI. Гірничя область „Донбас”	1927	56	3	3	—	—	—	—	—	531	76	45	—	—	—	21	—	10	—	—	—	—	—

Подаємо тут до пильної уваги та роздумування наших українських читачів у таблиці I відомості про утворення совітською владою на У. С. Р. Р. різних нацменшовствених адміністративних одиниць на протязі 1926 та 1927 року.*)

Як бачимо, на протязі так короткого часу число нацменрайонів зросло з 25 до 35, нацменсільрад з 811 до 1153. Особливо велику кількість та значне темпо організації нацменшовствених одиниць бачимо власне в Степовій Україні, де число нацменрайонів зросло з 22 до 28, нацменсільрад з 440 до 696. Тут, власне й асортимент різних зужиткованих більшовиками нацменшовстей досягає найбільшої повноти. Нацменшовстева дезукраїнізація причорноморських степів мусить викликати у всіх свідомих українців тим більшу тривогу, що власне тут більшовики з найбільшою безоглядністю переводять різні свої колективізації, тракторизації, електрифікації, що власне ці терени від ряду років являються місцем систематичних неврожаїв та страшливого голоду української людности.

Плян винищення українського елементу в причорноморських степах побудовано та виконується більшовиками дійсно в „планетарних“ розмірах. На щастя, в остаточному висліді чекає його, мабуть, доля інших „планетарних“ більшовицьких плянів, цеб-то цілковита невдача. В цій думці скріплює нас аналіз етнографічних стосунків серед населення українського степу, так як вони виявляються навіть в даних совітського перепису 1926 року. Детальний розгляд цих даних тут, за браком місця, не може бути переведений, тому обмежуємося лише поданням мапи із зазначенням відсотку української, а в Криму й татарської людности та слідуючими своїми зауваженнями:

1. Українська людність компактною масою заселює ціле материкове північне побережжя Чорного та Озівського морей від Дніпра і до Кавказького хребта. На Кримському півострові, оскільки вважати дані перепису достовірними, українці творять меншість населення.

2. Серед української абсолютної більшости розсіяні численні інші національні меншости, які творять більшість серед населення мійського, та які й серед сільського мають де-кілька територіяльних скупчень**).

3. Інонаціональні острівки серед української компактної маси розкидані без певної системи та не творять більших суцільних територій.

4. Найчисленнішою нацменшістю края являються москалі, які складають головну масу населення великих та середніх міст. Серед сільського населення москалі розсіяні по цілому

*) Україна в цифрах 1927. Популярна бібліотека Ц.С.У.У.С.Р.Р. Харків 1927. Україна. Статистичний щорічник на 1928 рік. Видання Ц. С. У. У. С. Р. Р. Харків 1928.

***) На мапі зазначені трохи темнішими.

краю, творючи більш чи менш сильну меншість. Районів з компактною більшістю москалів п'ять, але всі вони територіяльно розеднані районами з українською більшістю. (Запорізької округи Каменський район—моск. 73.8⁰/₀, укр. 24.8⁰/₀; Мелітопільської округи Терпінівський район—моск. 60.7⁰/₀, укр. 37.2⁰/₀; Луганської округи Петровський район—моск. 75.8⁰/₀, укр. 24.0⁰/₀; Станично-Луганський район—моск. 88.9⁰/₀, укр. 10.8⁰/₀, Сорокинський район—моск. 77.6⁰/₀, укр. 21.2⁰/₀).

5. Друге місце по чисельності займають жиди, — вони виключно мійські та містечкові обивателі. Серед сільського населення — жиди зникама меншість. Лише у Херсонській округі в Снігірівському районі число їх сягає 7.674 душ або 20.3⁰/₀, при чому українців в районі 61.2⁰/₀. Ясно з цього, що жидівсько-польське плем'я про територіяльне скомпактовання тут жидів в окрему республіку, це тільки солодкі але нездійсненні мрії*).

6. Третє місце займають німці. Вони переважно сільські мешканці. Оселені компактними більш-менш значними масами по цілій країні та творять абсолютну більшість у таких територіяльно-розеднаних районах: Херсонської округи Високопільський район — нім. 65.1⁰/₀, укр. 29.8⁰/₀, Одеської округи Грослібентальський район — нім. 94.5⁰/₀, укр. 1.5⁰/₀; Фридрихенгельський район — нім. 69.5⁰/₀, укр. 19.7⁰/₀; Миколаївської округи Карлолібкнехтівський район — нім. 89.9⁰/₀, укр. 4.1⁰/₀; Мелітопільської округи Молочанський район — нім. 62.1⁰/₀, укр. 28.2⁰/₀; Пришибський район—нім. 77.5⁰/₀, укр. 9.7⁰/₀.

7. З політичних міжнародних причин спеціально більшовиками протеговані молдаване навіть у так званій Молдавській А.С.Р.Р. творять меншість усього населення — лише 30.1⁰/₀.

Серед сільського населення мають молдавську більшість абсолютну лише райони Дубосарський—молд. 67.0⁰/₀, укр. 14.5⁰/₀ та Слободзейський — молд. 64.2⁰/₀, укр. 19.2⁰/₀ та релятивну більшість Григоріопільський район—молд. 45.7⁰/₀, укр. 15.4⁰/₀.

8. Болгари, подібно, як і німці розселені гніздами по селах. Абсолютну більшість мають у Мелітопільській округі в районах: Коляровському — болг. 74.2⁰/₀, укр. 15.1⁰/₀, Цареводарівському—болг. 74.1%, укр. 7.1%, та в Одеській округі у Ленинському районі — болг. 66.5%, укр. 9.7%.

9. Греки творять абсолютну більшість у Мангушському районі (гр. 71.8, укр. 21.5%) Маріупільської округи та значні меншості в сусідніх районах Старокоранському, Володарському та Новоселовському.

*) Маємо тут повторення московсько-царського винаходу — жидівські кольонії в Херс. та Бесар. губ., що штучно засновувалися на українських землях у 2-й полов. XIX в. під гучними назвами: („Роскошная“, „Пріютная“ і т. д.), але ж не осягли своєї і тоді підозрілої мети — ніби обернути жидів у хліборобів. Отож і тут більшовики лише продовжували „систему“ царської Москви.

Проблема приналежності Кримського півострова по своїй скомплікованості займає окреме місце в системі питань, зв'язаних із справою південних границь У.Н.Р. Крим, будучи природньо-географічним завершенням материкової української території, в силу цілого ряду історичних причин ще не може в теперішній час вважатися незаперечною складовою частиною українського культурно-національного та державно-політичного організму. Справу комплікує те, що до спору із-за Крима поміж Україною та Московією входять ще й татари кримські, які тут загосподарилися перед п'ятьмастами літ та створили тоді сильну державу, що була довгий час пострахом і для України і для Московщини. Але нині вже ці татари не мають і тіни своєї колишньої сили та значіння, які могли б бути підставою самостійного існування Криму.

Отож Крим є ключом до остаточного розрішення справи південних кордонів України, а, що за тим іде, й справи забезпечення Україні її стратегічного тилу та широкого зв'язку з цілим світом. Це змушує українську державницьку думку з особливою увагою застановитися на всьому, що стосується до Крима, та виробити собі певний спосіб поступовання.

Постараємося тут перш за все з'ясувати національні стосунки на Кримському півострові на основі лише офіційних даних.

* * *

Татарська орда, яка осіла в XIV столітті на Чорноморському побережжі, в різні часи мала під своїм руйнуючим пануванням різно-великі простори української землі. Були часи, коли татарські орди почувалися як вдома в спустошеному Поділлі аж під Кам'янцем, Брацлавом та Винницею, на Київщині аж до передових сторож хліборобської культури — козацьких Черкас, Канева, Білої Церкви. В часі ліквідації Кримського ханства його територія, помимо Кримського півострова, охоплювала степові повіти Таврії та сусідньої Катеринославщини та Херсонщини. Однак населення татарське в порівнянні до захопленої ним території було остільки чисельно мало, що при переході до умов мирного життя цілковито змогло зміститися на одному лише Кримському півострові. Татари після упадку Кримського ханства цілковито звільнили материкові простори Таврії та сконцентрувалися лише на полудневій окраї самого Криму, зайнявши хребет Яйли по обох його похилах.

В північній та східній частинах півострова, які мають степовий характер, татари якийсь ще час утримувалися, ведучи скотарське господарство, однак більш інтенсивне хліборобське господарство рік за роком відсовує звідси татар на полудень та робить їх зовсім зникомою меншістю і тут.

Численні еміграції з Криму татар до одновірної Турції, невміння пристосуватися до нових економічних умов та культурна відсталість — все це привело до того, що вже в скорому

часі по упадку Кримського ханства татари на Криму опинилися в положенні меншости, удільна вага якої серед населення падала з року на рік.

Перші вичерпуючі відомості про стан національних стосунків на Кримському півострові подає „Всеросійський“ перепис 1897 р. За цим переписом татари складають абсолютну меншість, як серед усього населення Криму (35,5% татар), так серед сільського (42,6%), а особливо серед мійського (4,4%). Із повітів Крима абсолютну більшість татарського населення у 1897 р. мав тільки один повіт на крайньому полудні — Ялтинський (45.256 душ або 59,1%) та мали релятивну більшість два повіти: Симферопільський (62.876 душ, або — 44,4%) і Евпаторійський (26.992 душі, або — 42,7%). В решті повітів татари склали меншість населення: Перекопський — 12.266 душ, або 23,9%, Феодосійський — 44.451 душа, або 38,4%, Керченське градоначальство—2.563 душі, або 5,9%, Севастопільське градоначальство—1910 душ, або 3,3%.

Останні дані про населення Крима маємо з Всесоюзного перепису 1926 р. (дивись таблицю II і мапу). За ті тридцять літ, які пройшли від попереднього Всеросійського перепису 1897 року, не дивлячися на те, що загальна кількість людности Крима зросла з 546.592 душ у 1897 р. на 714.081 душу в р. 1926, людність татарська зменшилася абсолютно з 194.294 душ у р. 1897 до 179.152 душ у 1926 р., а відсотково — з 35,5% до 25,1% всієї людности. Таким чином нині татари на цілому Кримському півострові уявляють з себе лише етнічну меншість, яка, будучи розсіяна по цілому Кримському півострову, зосереджується головним чином на полудневому побережжі Крима і складає тут серед сільського населення абсолютну більшість у чотирьох районах, а в одному районі—більшість релятивну (Судакський район—12.479 душ, або 89,7%, Ялтинський р.—20.048 душ, або 80,7%, Бахчисарайський р. 29.145 душі, або 77,8%, Севастопільський—11.804 душі, або 60,0% і Карасубазарський—12.151 душа, або 46,8%).

Однак і тут на невеличкій території, де татари серед сільського населення складають більшість, та яку можна було би вважати за етнічно татарську, татарська людність, коли почислити шей населення положених тут міст, не має абсолютної більшости, бо виносить лише 42,4%.

Яко етнічна меншість Кримські татари не можуть нині мати якісь переважаючі права не тільки на весь Кримський півострів, але і на полудневе його побережжя, яке, само собою зрозуміло, цілковито неможливо з географічних причин відділити від решти півострова. Гасло національного самовизначення, оскільки воно може бути застосовано до Кримських татар, може реалізуватися лише в межах самовизначення екстериторіяльних меншостей серед територіяльної більшости. Удільна вага татар серед всього населення Крима, вже її зараз зовсім незначна, не-

ТАБЛИЦЯ II.

Національний склад Кримської Автономної Соціалістичної Радянської Республіки, на підставі даних Всесоюзного перепису населення з 1926 року.

НАЦІОНАЛЬНОСТІ	На території Криму											
	Р А З О М		В містах		По-за містами		Р А З О М		В містах		По-за містами	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
1. Українці	77.405	10,8	28.545	8,6	48.860	12,7	14.494	6,1	10.115	8,8	4.379	3,6
2. Татари	179.152	25,1	58.780	11,7	140.372	36,6	99.842	42,4	14.217	12,3	85.625	71,0
3. Москалі	301.398	42,2	180.322	54,6	121.076	31,6	94.831	40,2	72.680	63,5	22.151	18,6
4. Німці	43.651	6,1	4.298	1,3	39.353	10,2	2.348	1,0	850	0,7	1.498	1,3
5. Жиди	39.921	5,8	35.858	11,2	4.083	1,1	8.247	3,5	8.048	7,0	199	0,2
6. Греки	16.041	2,3	9.445	3,0	6.596	1,7	6.575	2,7	5.595	5,2	2.980	2,4
7. Болгари	11.377	1,7	1.575	0,4	10.002	2,6	2.622	1,1	127	0,1	2.495	2,0
8. Вірмени	10.713	1,6	7.035	2,2	3.678	0,9	5.084	1,6	2.185	2,0	899	0,7
9. Жиди кримські	6.000	0,9	5.902	1,9	98	—	1.101	0,5	1.095	1,0	8	—
10. Поляки	4.514	0,7	5.706	1,2	808	0,2	1.848	0,8	1.604	1,4	237	0,2
11. Караїми	4.215	0,7	5.928	1,2	285	0,1	245	0,1	168	0,2	77	—
12. Ріжні	9.592	1,5	1.218	0,4	8.174	2,1	—	—	—	—	—	—
Разом	706.757	100	323.362	100	383.395	100	255.228	100	114.680	100	120.548	100
Чужоземці	7.524											
Загалом	714.081											

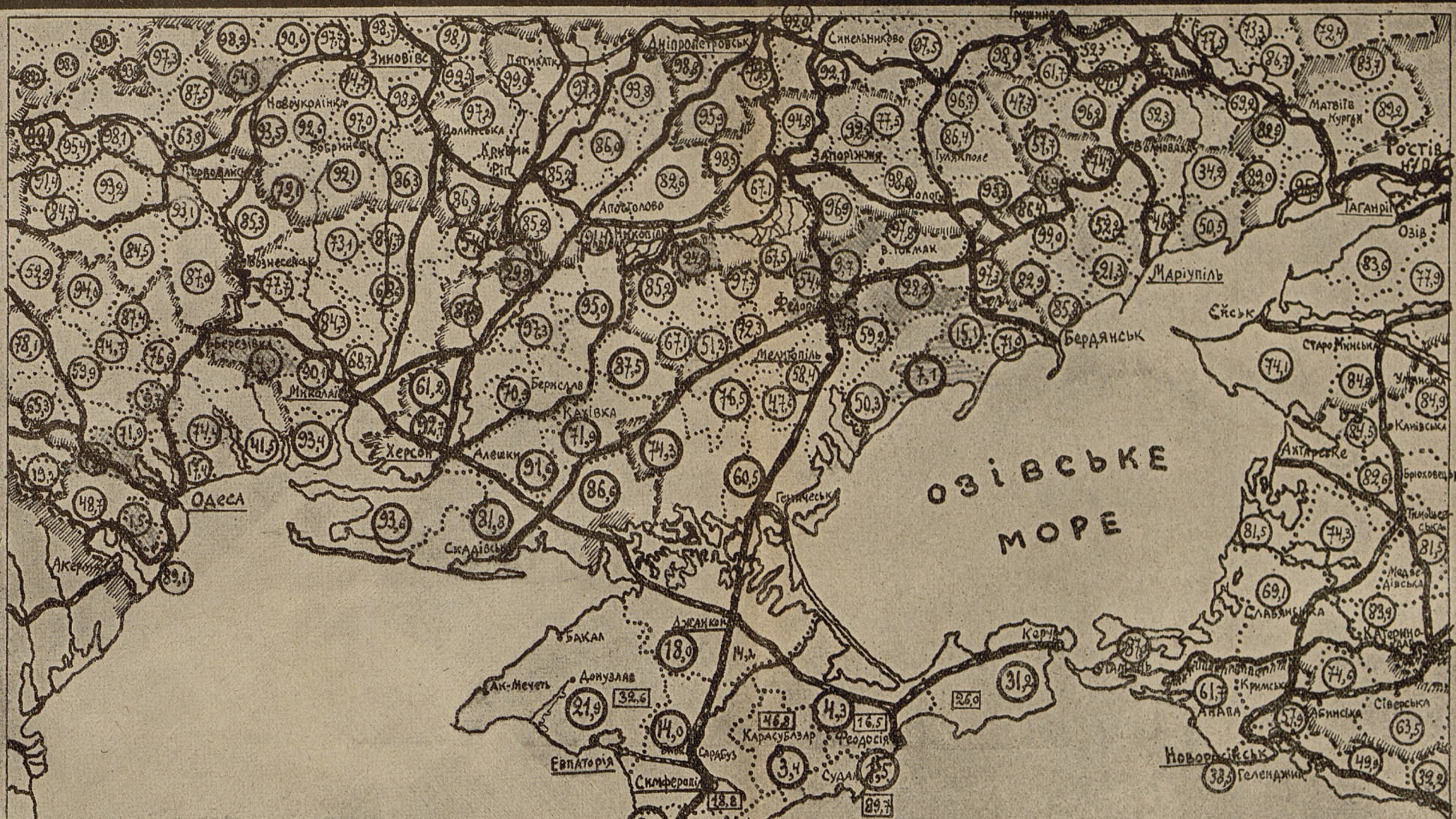
на території «етнографічно-татарських» 5 районів: Бакинського, Карсу-базарського, Севастопольського, Оудакського та Ялтинського

В тім: християн 472.287 або 66,8%⁰, мусульман 179.094 або 25,3%⁰, інших релігій 55.376 або 7,9%⁰.

минуче мусить з року на рік падати. До цього веде та обставина, що Крим являється лише географічним доповненням та завершенням материкових територій, положених на північ від Чорного моря, територій, що були колись в посіданню татарському й які, однак, не мають вже нині ані сліду татарської людности. Крим в природньому відношенні — це майже підтропічна огромна кліматична стація для материкового Сходу Європи, — не дурно ж большевики називають нині Крим „всесоюзною санаторією“. На тлі такого значіння Криму татари, в силу їх культурного стану (грамотних—38,8%) та соціального уверствования, можуть відігравати лише економічно підрядну ролю. Тютюництво, садівництво, дрібна торгівля та ремесла — ось вся їх економічна база. Хліборобство, яке в ширших розмірах можливе лише в північних степових частинах Криму, вже давно випало з рук татар. Великий промисел Крима на базі розробки природних багатств (залізна руда біля Керчи, Перекопська сіль, консервні заводи рибні й т. п.) може розвинутися тільки при умові вкладу великих капіталів, — спрлетаризовані майже татари таких капіталів ніколи не матимуть.

Крим характеризується великою удільною вагою мійського населення та його надзвичай бистрим зростом. Вже зараз мійське населення Крима складає майже половину (46,2%) всієї людности. Ця урбанізація Крима в звязку з розвитком на полудневому березі курортної справи та в звязку з ростом промисловости, без сумніву, ще більше буде розвиватися на некористь удільної ваги татар і так вже нині малої (11,7%) серед мійської людности. Ще один фактор, як впливає, так і впливатиме далі на зменшення татар в Криму, — це еміграція до Турції. Для татар, правовірних мусульман, тяжко жити серед переважаючих їх числом „гяурів“; Турція, як стара, так і сучасна відроджена, являється природним магнітом для всіх магометанських меншостей, що залишилися по різних краях, що колись належали до розлогої імперії Османів. Розумна політика Кемалю-Паші стремить нині до сконденсовання турецької нації на території Малоазійського півострова за кошт ліквідації турецько-магометанського населення в Європі. Звідси обмін населенням, який переводить Турція з Грецією, Болгарією, Югославією; звідси ж підпирання Турцією еміграції до себе населення з Крима та Кавказа. Слід думати, що сучасна політика большевиків, як економічна, так і антирелігійна, викличе серед Кримських татар нову велику еміграційну хвилю, яка зведе кількість їх в Криму всього до яких кількох десятків тисяч душ. Крим має перспективи для оселення кількох мільйонів людности і, без сумніву, не кількома десятками тисяч татар буде творитися його прийдешня історія.

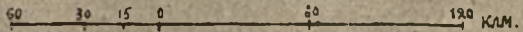
Оскільки стан етнографічного посідання в Криму татар може вважатися досить точно зафіксованим в статистичних даних, як перепису 1897, так і 1927 рр., остільки встановлення дій-

Мапа розселення української людности на побережжі Чорного та Озівського морей за переписом 17/хІІ 1926.

○ % українців } серед сільсько-го населення.
 □ % татар. }
 ————— Границі державні.
 - - - - - Границі окружні.
 Границі районів.

Розмір 1: 3.000.000.

сної кількості московського та українського населення на підставі цих переписів мусить вважатися цілком непевним. Татар, що різко відмінні від решти людности, як своїм побутом, релігією, так і мовою, легко можна було точно підрахувати. Точність їх підрахування совітським переписом 1926 р. має гарантію та попертя щей в тієї тенденції совітської політики, яка всюди фаворизує слабі національні меншості проти якоїсь небезпечної для Совітів більшости. Така політика широко застосовується супроти небезпечної української більшости в межах УСРР і вона ж осягає свого апогея в Криму, так важному для Москви та спірному поміж нею та Україною.

Основна прикмета перепису 1897 року — зовсім неясне етнічне розмежування москалів та українців, зі стремлінням вказати могутність процесу уніфікації „русских народностей“ — в переписах совітських 1920, 1925 і 1926 років замінилася в рішучу тенденцію довести, що в Криму українців вже майже зовсім немає і Крим етнічно має безспірно російський характер, як по мійському, так і по сільському населенню. Так, українців серед сільського населення за переписом 1897 р. нараховувалося 11,3⁰/₀, за сільсько-господарським переписом 1917 р. — 15,9⁰/₀, за совітським переписом 1920 року — 14,1⁰/₀, за переписом 1926 р. — 12,7⁰/₀. Слідуючий совітський перепис, без сумніву, при такій тенденції викаже українців ще менше...

Одначе, як би офіційні статистичні дані, що стоять цілковито на послугах російської політики, ні старалися зменшити удільну вагу української людности Крима, фактичний стан посідання українців, без сумніву, тут далеко не так малий... Крим являється безпосереднім географічним продовженням українського етнічного масиву, сюди безперестанно набігають хвилі осілої хліборобської української колонізації, сюди періодично і стало приливають маси українського робітництва. Москалі, скориставши зі свого державного положення, дійсно поробили тут значні оселенчі здобутки, головню по містах, однак істотною перешкодою дальшого органічного заселення Крима москалями являється географічна відірваність Крима від московського етнічного масива та необхідність колонізаційного перекидання через широкий масив український. Поки Україна та Крим знаходяться разом з Москвою в межах одного політичного організму, така перекидка московської людности до Криму можлива; однак, з хвилею усамостійнення України, вона неминуче мусить устати. Колонізаційні хліборобські процеси, навіть по даним офіційної статистики 1897 і 1917 рр., мають перевагу по боці українців. Для того досить порівняти деталічні дані про сільське населення в цих роках. Перевага московська тут за переписом 1926 р. — явно лише папірова. З огляду на цю неприхильну тенденцію супроти українців російської офіційної статистики, як рівно ж з огляду на факт взаємного етнічного пересякнення тут московського та українського елементу, розмежування етнічне та вста-

новлення дійсного стану посідання українців та москалів в Криму являється нині річчю цілком неможливою. Можна встановити лише розвою на пряму, а та без сумніву по боці українців... Наведу тут думку в цій справі проф. С. Рудницького: „Основна маса етнографічної мозаїки Криму нині, без ніякого сумніву, українська. На 1914 р. оцінюю скількість українців на 65%, великоросів не звиш 12%“ (див. С. Рудницький. Основи землезнавання України, стор. 215, 255).

Із інших народностей Крима по кількості найчисленіші німці; вони майже виключно хлібороби та оселені в степовій частині Криму територіяльними гніздами. Їх блискуче економічне та культурне положення перед війною від 1917 року іде неухильно в сторону впадку. Большевики нині своєю соціально-економічною політикою підривають самі основи життя німецьких колоністів. Через непереносні умови життя в ССРР повстало серед німців Криму стремління виселитися за межі ССРСР — назад на батьківщину або до Америки, що і привело вже до такого звища, як зосередження у 1930 році під м. Москвою десятків тисяч німців з різних сторін ССРР, бажаючих одержати виїзні візи. Совітська влада лише невелику кількість німців випустила за кордон, решту ж змусила повернутися до їх зруйнованих господарств. Трудно думати, щоби цим нещасливцям під совітським колективізаційним примусом вдалося досягнути свого колишнього добробуту. Подібна репатраційна гарячка захопила й грецьке населення Криму, яке в більшості вже здобуло собі грецькі громадянські документи та стремить виїхати до Греції... Справа ускладнюється одначе тим, що, як подала свого часу світова преса, Греція відмовляється прийняти до себе таку велику кількість втікачів (тридцять п'ять тисяч) греків.

Єдиною народністю, яка в часі совітської влади скріпила свою чисельність в Криму, являється жидівська. Число жидів в Криму з 24.168 душ, або 4,4% в 1897 р., зросло до 39.921 душі або 5,6% у 1926 році. Крим — це основна територія проектованої большевиками на побережжі Чорного моря Жидівської республіки. Сюди навмисне скеровується большевиками жидівська колонізаційна хвиля, однак конкретний вислід цього підприємства і тут не видається нам надто великим та ефективним. Ожидовлення Крима поки що зводиться до ожидовлення його міст, головним чином великих, таких як Симферопіль та Севастопіль, та курортних місцевостей. Осідання жидів на землю зовсім мінімальне. Пятилітня большевицько-жидівська кампанія за хліборобським заселенням Крима жидами дала помітніші наслідки лише в Джанкойському районі, де в 1926 р. в сільських місцевостях числилось 2.556 жидів. Наслідок колонізації, як бачимо, знаходиться в явній диспропорції як з піднятим біля цієї справи галасом, так і з сумами витрачених на колонізацію грошей. Сільсько-господарська колонізація жидами Крима така ж утопія, як і колонізація інших українських тери-

торій. Жиди і в Криму, як і на інших українських землях, у домінуючій більшості являються мешканцями міст, головним чином совітськими урядовцями.

Решта народностей, які знаходяться в Криму, це дрібні частинки тої різнобарвної етнічної амальгами, яку представляє з себе все населення Крима. Амальгама ця — результат дотеперішньої державної російської політики—неминуче мусить зникнути із зміною обставин та замінитися однонаціональним масивом, яким, без сумніву, буде український нарід.

На цьому закінчимо розгляд етнографічних стосунків та застановимося на політичному характері Кримської справи.

* * *

Вище згадано було про минулу історичну роль політичного утвору Кримських татар — Кримського ханства. Довголітня тяжка боротьба українського народу з Кримським ханством закінчилася в кінці XVIII століття через інкорпоровання цього ханства до складу Російської імперії. Від того часу і по наші дні йде величній процес мирного відзискання українським плугом українських теренів, втрачених українським народом під напором кочових азійських орд. Процес цей не може вважатися вже закінченим, а національні відносини на окремих землях вже усталеними. Одночасно з відзисканням земель, колись втрачених Україною, йде не менш важливий процес їх зцілення етнічного, увязання територіяльно-географічного на цілому полуднево-східньому фронті України. Значіння Крима для закріплення України над Чорним морем понад усякими сумнівами.

Крайньою недозрілістю української політичної думки можна зясувати той факт, що в Третьому Універсалі, який окреслює територію Української Народньої Республіки, знайшлася фраза про те, що до України входить Таврія „без Криму”. Ця фраза, вставлена до Універсалу Українським Революційним Парляментом-Центральною Радою, вже в кілька місяців по виданню Універсалу накоїла чимало лиха Україні. Базуючися власне на ній, вже підчас Берестейських переговорів турки потрактували Крим як *res nullius*, річ нікому не належачу, та заявили на нього свої претензії. Лише відсутність поміж державами Центрального Союзу сердечного порозуміння, що до суцїлости східньо-європейських справ та бажання Німеччини самій загорнути як найбільше користей до своїх рук, не довели до окупації Криму турками. Всеж спроба Українського військового командування зайняти від большевиків оружною рукою Крим привела до ультимативного усунення німцями дивізії Натієва з Крима та утворення там бутафорної республіки під керовництвом генерала Сулькевича.

Недопущення зайняття українськими військами Крима в дальшому позбавило Україну можливости перевести звільнення від большевиків Кубани та встановити з нею державно-політичний

зв'язок. Через всі ці обставини терени Крима, Кубани, цілого Підкавказзя та Дону стали землями, на яких осіла та розвинулася ворожа Україні політична конценція і оружна сила Денікинщини та Врангелівщини. Через же втрату Крима Україна втратила і всю чорноморську флоту, яка, позбавлена кримської бази, мусіла перейти до Новоросійська та або затопитися, або перейти в посідання росіян-добровольців. Україна помімо того, що в її руках якийсь час ще залишалися приморські порти Одеси, Миколаїва та Херсона, з втратою Крима втратила опертя на Чорне море. Поразка Центрально-Європейських держав та вихід німецьких військ з України механічно привели до цілковитого одірвання України від Європи з-за опанування причорноморських теренів через Крим та Одесу спочатку російськими добровольцями на спілку з антантськими військами, а потім—большевиками. З тим моментом українська справа стратила на якийсь час ширше міжнародне значіння та зійшла до значіння справи посередньої в боротьбі поміж Росією та державами, що утверджувалися на її західних краях, Польщею та Румунією.

Кримські татари в українсько-московській боротьбі за посідання берегів Чорного моря не відіграють на загал активної ролі, однак вносять до неї певні некорисні ускладнення. Татари служать так би мовити лаштунками, за якими весь час ховаються дійсні актори. Так уже нами було вище зазначено, що в 1918 році Турція висунула свої претензії що до Криму на підставі колишньої приналежності Кримського ханства до Османської імперії.

Москалі, які, звичайно, з своєї сторони не узнають за татарами в Криму жадних не то що державно-територіяльних, але навіть культурно-національних прав, — в спорі за Крим з Україною залюбки висувають проти домагань українських аргумент, що, мовляв, Москва здобула Крим від татар, а не від українців, українців в Криму зникаюча меншість, і тому Кримська справа може вирішатися лише між Москвою та татарами, а українцям до неї зась... Москалі, які самі ніколи не шанують права інших національностей, тут стають в позу благородних оборонців татар від українського, мовляв, імперіялізму.

Але опріч Турції та Москви, які стараються відтягти собі Крим, не бракує щей інших держав, які підтримкою татар та відділенням від України Крима, хотіли би поширити процес парцеляції української державної території й погіршити становище України на Чорному морі.

Самі Кримські татари у всій цій чужій для них міжнародній грі не мають якоїсь одної сталої лінії. В 1917 році в періоді боротьби проти російського тимчасового уряду татари йшли обіч українців проти москалів. Відмовлення України від Криму та зайняття його большевицькими бандами в зимі 1917—1918 року привело до орієнтації їх на Турцію, єдиновірну з татарами, та тоді побідну... Період Сулькевича та Денікинщини привів до

угоди буржуазних татарських верхів з москалями. В сучасному большевицькому раю — татарське населення організовано мовчить, благоденствує та... вимірає.

Різночасні домагання різних міжнародніх чинників, щоби українські урядові та громадські кола трактували Крим, яко щось окреме від України, щоби визнали його самостійним, незалежним політичним організмом, та толерували промовляння в імені цілого Криму татарів — все це скеровано лише до того, щоби ослабити моральну позицію України в Кримській справі. Такими узнаннями підтверджувалася би наново колишня формула про Україну „без Криму“. Фатальну фразу III Універсалу українська політика нині мусить збивати твердженням, що фраза ця була можлива в той час, коли Україна ще не декларувала свого державного відділення від Росії та мислилася, яко федеративна частина Всеросійської Республіки, її що фраза ця не накладає жадних обов'язків на Україну, яко самостійну державу. Обставина, що спроби вимоги „узнання незалежності“ Криму скеровані виключно до українців, пояснюється тим, що в опінії публичній світу Україна вже трактується яко держава, яка займається північне побережжя Чорного моря та викине звідси російські державні впливи. Узискання же від москалів яких будь узнань на річ самостійности Криму, по-перше справа цілком неможлива, з огляду на московську психіку, а по-друге й непотрібна, поскільки тут замість Москви неминуче мусить прийти до першого слова Україна.

Ще слід тут застановитися над тим стратегічним значінням, яке має Крим для України. Оскільки Україна мусить твердо опертися на Чорноморське побережжя, оскільки порти його мусять постійно бути відкритими вікнами до Європи, остільки вона мусить посідати могутню воєнну флоту, що змогла би захистити українське побережжя від ворожого нападу. Звичайно, в нинішньому розподілі сил причорноморських держав немає ані одної, яка сама по собі могла би творити поважну небезпеку Україні. Однак, при широкому ув'язанню української справи до міжнародньої політики, немає зовсім гарантій в тому, що та чи інша причорноморська держава коли-небудь не увійде в комплекс ворожий Україні і не зможе за допомогою інших поважно загрозити Україні. Тільки що сказане в особливості стосується до Турції, плятонічні симпатії якої до України, без сумніву, без сліду зникнуть з моментом, коли Україна своєю територією остаточно відсуне на північ Росію, а разом з нею і безпосередню російську загрозу Турції... Крим в жадному разі не сміє опинитися в ролі турецької воєнної бази на українському побережжі.

Роля Крима в обороні України виникає з його природньо-географічного положення. Крим лежить в центрі Чорного моря, Крим замикає цілковито доступ до східного побережжя України над Озівським морем, Крим не допускає до несподіванного нападу

на поки що цілком безборонні Одесу, Миколаїв, Херсон. Крим має Севастопільську бухту, єдино придатну для стаціонавання великої морської фльоти, яка звідси на всі сторони може виходити для оборони по найкоротшій лінії. Ні Новоросійська бухта, з її відкритим для північно-східних вітрів рейдом, ні бухти з мілким та тяжко доступним форватером, як Одеська, Миколаївська, Херсонська, цілковито не надаються на базу української фльоти, по причині свого крайнього положення. Ворог цілком безкарно міг би нищити одне побережжя, поки прибула би фльота українська, стаціонує у другого побережжя. Без твердого посідання Криму доступ України до моря в устях Дніпра та Дністра мусить вважатися за зовсім непевний, — ще більш непевним в такому випадкові являється утримання українських політичних позицій на Північному Кавказі, сполучення України з яким через низ Дону являється занадто привабливим для ворожого удару з боку Камишина-Царицина. Боротьба Денікіна з большевиками дає яскраві приклади того, яке далекоїдуче значіння має ворожий успіх у цьому напрямку. При широкому фронті українсько-московської боротьби від Дніпра до Волги, забезпечення як тилу, так і звязку з Північним Кавказом може Україні дати тільки тверде посідання Криму.

* * *

Все вищезазначене приводить до сформульовання в справі південних кордонів УНР слідуючих політичних положень:

1. Широкий, трівкий, вільний і цілковито безпечний доступ та опертя України о береги Чорного та Озівського морей — підстава остаточної перемоги Українського народу в боротьбі за утворення та закріплення Української Держави.

2. Україна має всі моральні дані для закріплення за собою північних берегів Чорного та Озівського морей та своєї південної державної граничної лінії, охоплюючої цілковито ці береги від Румунії до дружніх собі політичних формацій над Доном та Кубанню, а в разі тіснішої злуки з ними, то й далі до меж Грузії.

3. Українська політика не сміє допускати усадовлення на північному побережжі Чорного та Озівського морей жадної сторонньої державно-політичної сили, чи безпосередньо, чи за посередництвом якої будь з національних груп на побережжі.

4. Українська політика не сміє допустити яких-будь міжнародніх обмежень в справі всестороннього розвитку морських сил України.

5. Посідання Україною Крима має бути основою безпечно-сти всієї південної границі УНР та запорукою міцного опертя України об Підкавказзя та Кавказ.

6. Крим може бути предметом спору лише поміж Україною та Москвою і спір цей може рішитися одночасно з закінченням боротьби за незалежне державне існування України.

7. Внесення в III Універсалі Центральної Ради Криму по-

за межі української території мусить вважатися за помилку, яку необхідно уневажнити в політичній свідомості світу вказівкою на лише історичний характер III Універсалу, який Україну трактував ще, як частину федеративної Росії. Після IV-го Універсалу, який проголосив державну самостійність України, вищезгадане твердження III Універсалу само по собі стратило всяку обов'язуючу силу.

8. Всякі акти, які стверджували би самостійне супроти України положення Криму, мусять вважатися шкідливими для України.

9. Українські політичні чинники не повинні входити в які—будь пертрактації та заключати які-будь порозуміння, оскільки би цим стверджувався не внутрішньо-український, а міжнародний характер Кримсько-татарської справи.

10. Кримські татари — це рештки, недобитки тих численних орд хижих кочовників, які в минувшині несли лише пострах культурній Європі, а Україні—її вікову руїну.

11. Кримські татари — прийшли до Європи її на Крим, як жорстокі завоюювачі та зруїнували тут у барбаринській спосіб ціле культурне життя, що мало своє коріння в глибокій давнині еллінського світу. Український нарід заселявав Крим та інші причорноморські терени майже на тисячу літ перед наїздом туди кримських татар.

12. Кримські татари не мають жадного історичного права до територій, на яких вони ще нині знаходяться, бо, завоювавши Крим та вигубивши культурне осіле його населення, самі вони не створили тут жадних форм цивілізації, жадної культури. Кримське ханство історично не було нічим іншим, як розбійничим гніздом, яке жило виключно з грабунку сусідніх земель.

13. Вікова боротьба культурних народів на чолі з Україною супроти степового хижацтва закінчилася відсуненням степовиків назад до Азії. Знищення у 1782 році Кримського ханства являється останнім словом справедливого присуду, який винесла історична Немезида над Кримською татарською ордою.

14. Кримські татари, будучи вже віддавна етнічною меншістю серед населення Крима та складаючи нині лише четверть його населення, не тільки не мають етнографічних і політичних прав до репрезентування цілої його території, але не мають рівно ж цих прав і до вузшої, т. зв. етнографічної татарської території, де складають лише 42,4% усієї людности.

15. Татари нині лише екстериторіяльна меншість Крима, яка в стремлінні реалізувати своє право на самовизначення в жаднім разі не може претендувати на які-будь самостійні державно-територіяльні форми, що було би в різкому протиріччі з правом самовизначення етнічної територіяльної більшости Крима.

16. Етнічно і політично Крим єсть терен спірний лише поміж Україною та Московою. Історичні та географічно-політичні аргументи переважають на користь України.

17. Татарське питання в Криму може бути ставлене лише як питання внутрішньо-українське, а татарська екстериторіальна етнічна меншість може дістати тільки нормальні гарантії культурно-національного життя та розвитку.

18. Татарські політичні стремління, оскільки вони сягають ґрамок державно-територіальних та скеровані проти державно-політичних прав України на Крим, мусять бути якнайрішучіше поборювані українською політикою.

19. З огляду на те, що в момент поновлення Української Державности можуть бути спроби з чиеї — будь сторони відірвання Криму від України, — слід завчасу подумати та підготувати плян дипломатичної та оружної акції.

20. Будова української морської сили мусить базуватися на передпосилці посідання Україною Крима.

21. На московську дезукраїнізаційну політику в Криму та на материковому побережжі Українська Держава мусить в свій час зареагувати пляномірною засельчою акцією, про спляновання та підготовку до якої теж слід завчасу подумати.

22. Курортний характер Крима вимагає завчасного підготування кадру людей, що змогли би перевести організацію лічних установ в Криму, за поміччу яких можна було би перевести помітну реституцію здоровля українського народу, підірваного большевицьким пануванням з його наслідками: голодом, туберкульозом та венеричними хорубами.

ГНАТ ПОРОХІВСЬКИЙ

Десять років на еміграції.

I

Трагічні для Армії У. Н. Р. та цілої України події, які відбулися в листопаді 1920 року, примусили нашу Армію залишити Рідню землю й вийти на де-який час на чужину.

Польща та Румунія були першими етапами мандрування українських вояків на чужині; з часом же, з-за різних причин, а найчастіш економічних, укр. вояки розсипалися майже по всіх країнах світу...

Отже тепер, коли минуло десять років перебування на еміграції, цікаво встановити, які зміни запали в складі цієї військової еміграції, як та де вона розсіялася та якими засобами бореться за своє існування. Цікавим рівно ж було би підсумовати духові здобутки та настрої всієї маси цього вояцтва що до визвольних змагань та інше, на скільки ці настрої окріпли і т. п. Але вже самий обрахунок зовнішнього існування військової еміграції уявляє з себе великі труднощі, бо рух української еміграції закордоном не в вистарчаючій мірі було реєстровано, а особливо там, де кількість військової еміграції була велика та де вона не була об'єднана під одною командою що до безпосереднього керування нею. Здається, що в таких країнах тепер дуже тяжко встановити повну картину перебігу життя української військової еміграції за десять років. Але як що це можливо, то у всіх країнах, де тільки наша військова еміграція існує, така картина життя вояцтва на чужині мусить бути встановлена як для того, щоби мати певні дані про наші сили, якими вони є зараз, так і для того, щоби мати змогу в дальнішому систематично вести обрахунок цих сил.

Такий систематичний обрахунок необхідний і саме тому, що він яскраво покаже, що наше „розсіяння“ та наші втрати на чужині не такі великі, як то уявляють собі наші вороги та може навіть деякі вояки з наших же лав, які, загубивши зв'язок зі своїми товаришами, уявляють собі, що Українська армія на еміграції понесла, в силу різних причин, великі втрати, що значно зменшили її сили.

Низче подані рядки мають своїм завданням хоч би в малій мірі освітлити це питання, відносно життя на еміграції частини нашої вояцтва, яка в році 1920-му попала до Румунії.

Українська військова еміграція в Румунії утворилася, як то всім відомо, з 2-гої кул. бригади, окремих вояків різних українських регулярних частин, партизанів, повстанців та вояків—українців з білих московських армій. Значна частина з цих останніх служила в українській армії, але в силу різних причин, а саме: поранення, хвороби і т. п. примушена була відірватися від українських частин і була мобілізована білими московськими арміями.

З білими ж арміями прибув на еміграцію і так званий „Український Катеринославський кіш“, який утворився з вояків—українців за часів Врангеля і бився поруч з білими частинами проти большевиків.

На еміграцію в Румунію попали й рештки партизанів Махна. Вони, хоч і творилися з українців, мали все ж настрій такий чисто „махнівський“, що не злилися органічно з массю військової еміграції, а залишалися зовсім осторонь. Але ж треба зазначити, що в змислі підлегlosti загальному командуванню та певної дисципліни вони трималися в найліпший спосіб.

Військова еміграція, що попала в Румунію, складалася з старшин, підстаршин, військових урядовців та козаків.

Відносно кожної цієї категорії маються відповідні дані, які всебічно освітлюють її життя.

Тут розглянемо дані що до освітлення життя пп. старшин на протязі десяти років перебування їх на еміграції.

II

Раніш, ніж перейти до огляду змін, які трапилися в складі старшинського кадру на протязі цих десяти років, треба затриматися на тих даних, які освітлюють стан цього кадру в перші часи еміграції.

Отже розглянемо слідуочі дані:

- 1) Р а н г и. В роках 1920-23 було зареєстровано в складі укр. військової еміграції в Румунії:

а) Генералів	1.
б) Булавних старшин	5.
в) Сотників	34.
г) Поручників	59.
д) Хорунжих	136.
Разом пп. старшин	235.

- 2) Військова освіта. Ці пп. старшини мали військову освіту:

а) Вищу	1.
б) Військові школи мирного часу	13.
в) Військ. шк. воен. часу	214.
г) Резервн. старшин.	4.
д) Підвищені за бойові відміни	3.
Разом	235.

- 3) П о с а д и. Вони займали посади в війську:

а) Генералів	3.
б) Булавних старшин.	15.
в) Сотників	61.
г) Молодш. старшини	156.
Разом	235.

ДЕСЯТЬ РОКІВ НА ЕМІГРАЦІЇ

4) По роду війська. Ці пп. старшини належали, не в силу спеціальної їх освіти, а в силу фактичної служби в відповідних родах війська:

в) До піхоти	198.
б) Кінноти	20.
в) Артилерії	11.
г) Інженерних військ	3.
д) Повітроплавних військ	1.
е) Фльоти	2.
Разом	235.

5) По Арміям. Що до армій, в яких мали ці пп. старшини свою останню службу, то вони підрозділялися:

а) Армії Української	154.
б) Білої Московської	33.
в) Повстанців	37.
г) Московської царської	6.
д) Донської	1.
е) Німецької (Германської)	1.
ж) Англійської	1.
з) Кубанської	1.
к) Червоної Московської	1.
Разом	235

6) Походження територіяльне. Що до походження, то пп. старшини походили зі слідуєчих земель:

а) З Великої України	202.	Українці.
б) „ Галичини	14.	„
в) „ Буковини	2.	„
г) „ Кубани	3.	„
д) „ Угорської України	1.	„
е) „ Бесарабії	3.	„
ж) „ Дону	1.	Козак.
з) „ Московщини	7.	Москалі.
і) „ Німеччини	1.	Німець.
к) „ Вел. України німець	1.	„
Разом	235.	

(Отже з цих даних що до територіяльного походження видно і національний склад старшинських кадрів).

7) Роки. Що до років, то ними старшинські кадри не були дуже обтяжені, а саме:

а) Більше 50-ти років мали	2.
б) Від 40 до 50 „ „	7.
в) Від 30 до 40 „ „	31.
г) Від 20 до 30 „ „	195.
Разом —	235.

- 8) Родинний стан. Не було старшинство обтяжено і родинами, а саме:
а) Неодружених	213.
б) Одружених	22.
г) Дітей	5.

Отже, коли зробити оцінку вищенаведеним цифровим даним, то бачимо:

1) Що українські старшини, які мали першим етапом свого життя на чужині Румунію, належали переважно до молодших старшинських рангів та дуже малої кількості середніх і вищих.

2) Що військова освіта, яку вони пересічно мали, не була задовольняюча і що більш як 90% з пп. старшин потребували поповнення її.

3) Що більшість з пп. старшин займала посади, які не стільки відповідали їх військовій освіті, як досвідові, набутому підчас Великої та Визвольної війн.

4) Що старшинські кадри були слабо представлені старшинами спеціальних родів війська.

5) Що старшинство складалося в переважаючій більшості з пп. старшин, які пройшли Визвольну війну в лавах Української Армії.

6) Що в змислі територіального походження старшинські кадри мали в собі переважаючу більшість старшин з Великої України та представників зо всіх земель, де мається українське населення.

7) Що старшинські кадри були пересічно молоді роками.

8) Що ці кадри не були обтяжені родинами.

Отже, під взглядом негайного продовження Визвольної війни, ці старшинські кадри, як що взяти на увагу, що їх слаба теоретична підготовка була поповнена бойовим досвідом (керування частинами за часів Визвольної та Великої війни), уявляли з себе дуже поважну силу, тим більше, що у визволенні Батьківщини збройною силою вони вбачали одинокий вихід з тої ситуації, в якій опинився Український нарід.

III.

Але доля старшинства, як і всіх вояків, стояла тоді на роздоріжжю: один шлях вів на Україну для боротьби, а другий — на скитання по чужині.

Отже, як ми бачили, пп. старшини були більш-менш підготовані і прагнули йти по першому шляхові; другого же шляху вони боялися і не хтіли думати, що зла доля може повести їх цим шляхом тай ще водити довший час.

Розглянемо, як були ці пп. старшини підготовані для мандрування по чужих краях та для боротьби за своє існування на чужині.

ДЕСЯТЬ РОКІВ НА ЕМІГРАЦІЇ

1. Загальна освіта. Класифікація в цій галузі виглядає так:

а) Старшин з закінченою університетською освітсю	7
б) З незакінченою університетською освітсю . . .	16
в) З середньою зак. освітєю (гімназії, реальні) . . .	22
г) Шкіл технічних, агрономічних, комерційних . . .	22
д) З серед. незакінченою освітєю (низчі класи) . . .	61
е) Кадетських корпусів (закінчено)	6
ж) З низчою („городські” школи і т. п.)	45
з) З учительських семінарій	56
Разом . . .	235

Такими знаннями були узброєні ці старшини для боротьби за своє існування на чужині. Не можна сказати, що ці знання були пересічно великі та що на них можна було покласти всі свої надії. Правда, було де-кілька осіб, які, маючи закінчену університетську освіту, могли надіятися на добре улаштування. Решта ж такої надії не могла мати ще й тому, що в зв'язку з де-якими даними, про які буде мова нижче, це були лише грамотні люди і то грамотні на своїй лише рідній мові.

2. Знання чужих мов. І цей другий важливий чинник в боротьбі за існування на чужині не стояв на належній височині.

А саме:

а) знало англійську мову (трохи) . . .	2.
б) „ французьку „ (добре) . . .	2.
в) „ „ „ (трохи) . . .	14.
г) „ німецьку „ (добре) . . .	23.
д) „ „ „ (трохи) . . .	10.
е) „ „ „ (початково) . . .	14.
ж) „ румунську „ (добре) . . .	5.
з) „ „ „ (трохи) . . .	11.
і) „ польську „	4.
к) „ болгарську „	2.
л) „ сербську „	1.
м) „ грецьку „	1.
н) „ перську „	1.
о) „ мадярську „	1.

А всього знало одну або більш чужих мов 91.
Не знало жадної чужої мови 144.

Разом . . 235.

Але коли ми розглянемо ближче це знання мов, то побачимо наступне:

Знання англійської мови було майже початковим.

Французьку мову добре знало лише двох пп. старшин, які були при Українській Місії в Букурешті. Решта же, які подавали

відомості про знання ними цієї мови, знали її лише в дуже обмеженому розмірі.

Німецьку мову знали добре галичане, буковинці та німці.

Знали її і ті ж старшини, які були при Місії, решта ж знало її дуже мало.

Що до знання румунської мови, то її знали добре лише ті, хто походив з Бесарабії; решта же з тих, хто подав відомості про знання ними румунської мови, знали таку в дуже малій мірі.

Отже, як прийняти на увагу, що в Румунії могли мати значіння лише мови румунська, німецька та французька, й підрахувати знання цих мов, то стає ясним, що властиво цих мов ніхто не знав з тієї маси старшинства, яка мусила і надалі залишатися в Румунії, бо якраз ті, хто знав європейські мови, мали на меті виїхати з Румунії, а хто знав румунську — збирався вертати до дому.

Тому можна з певністю сказати, що до неукінченної та невеликої освіти, яку мала більшість пп. старшин, приєднувалося ще й більш ніж слабе знання ними румунської та інших чужих мов.

3. Фах. Як що ми відкинемо, на що маємо підставу, освіту і знання чужих мов, як фактори, які могли би спричинитися до завоювання собі пп. старшинами певного матеріального становища, то перед нами залишиться лише фізична здібність цих пп. старшин та питання володіння ними певними фахами, які б давали змогу, навіть і без досконалого знання певної мови, найти собі засоби для існування.

Що до фізичного стану, то можна сказати, що старшинські кадри, які находилися в Румунії, були в доброму здоров'ї.

Нездібних до фізичної праці було, як то показала потім дійсність, тільки двох, з початками сухот було 5 старшин, отже 7 старшин можна було лічити нездібними до фізичної праці.

Що до фаху, то справа стояла дуже недобре, бо мало хто мав певну фахову підготовку, а навіть і ті, які її мали, так відбилися від неї підчас війни, що не мали сміливості заявляти з певністю про свої фахові знання. Та й таких було мало, а саме:

Інженерів	1.
Інженерів без укінченної освіти	3.
Агрономів	7.
Землемірів	2.
Будівельних техніків	3.
Електротехніків	1.
Рисовників	1.
Винокурів	1.
Шоферів	3.
Морців	2.
Малярів	5.
Проф. музики	1.

Разом . . 30.

Отже всього лише 30 з пп. старшин мали певну фахову підготовку, на розвинення та користання якої могли надіятися. Режта ж пп. старшин, як що не брати в рахунок, що де які з них мали певну навичку в столярстві та інших ремеслах, не мали жадного фаху.

З такими знаннями п.п. старшини прийшли на еміграцію. Мало чим вони збільшили їх підчас перебування в таборах. Доповнивши в де-якій мірі свої теоретичні військові знання, знання історії свого народу, географії України та зміцнивши почуття національної свідомости, ці пп. старшини, на великий жаль, мало зробили для піднесення свого загально-культурного рівня, для вивчення мов та набуття певних фахових знань, хоч би теоретично.

Таким чином можна сказати, що вони всі, за винятком тих, які поїхали вчитися в різні високі школи, були зовсім не приготовані до мандрівки потому шляхові, на який кинула їх доля після трьох-річного перебування в таборах. Рівно ж можна сказати, що старшина, при інтелектуальній перевазі над козацькою масою, кинута для боротьби за своє існування серед чужого народу, не могла мати такої втягнутости в тяжку працю, яку мали козацькі лави.

Але, як то покажуть дальніші відомості, інтелектуальна підготовка пп. старшин дала їм змогу з часом, вже в самих тяжких умовах, зробити вжиток з тої підготовки, яку дала їм школа та виховання для того, щоби в боротьбі за існування на чужині наблизитися до тих методів, яких вони надіялися вживати в умовах нормального життя у себе на Батьківщині.

IV.

Отже наперекір мріям та надіям, доля повела старшину шляхами скитання по чужих краях і водить вже десять років. Невідомо, як ще довго вона буде водити пп. старшин цими тернистими шляхами і які зміни внесе далі в їх лави, але той шлях, який старшини пройшли, треба зафіксувати разом зі здобутками матеріяльними та духовими, як рівно ж і понесеними втратами.

1. Вмерло. На протязі десяти років з загальної кількості 235 старшин:

а) Вмерло	9.
б) Покінчило життя самогубством 2.	
в) Забито большевиками	1.
<hr/>	
Разом	12 = 5,1%

Померлі: від сухоти — 6, від простуди — 1, від водянки — 1 та від невідомої хвороби—1.

Один відібрав собі життя не перенісши образи, а другий— від нещасного кохання.

2. Виїхало на Україну:

а) Для боротьби	14.
б) З повинною	12.
<hr/>	
Разом	26 = 11%

Та мабуть й тих й других спіткала там одна і та же доля. Отже 38 старшин, які були на еміграції в Румунії, які жили братерським життям в таборах, ділили горе і радощі разом зо всією військовою еміграцією, загинули для лав українського старшинства назавжди!

Це єдина втрата, яку фактично понесла укр. військова еміграція в Румунії.

3. Виїхали в інші країни. Не можна рахувати яко втрату переїзд певної кількості пп. старшин в інші країни з метою студій або сумісного життя з рідними — можна надіятися, що ці старшини в певний час стануть під прапори Армії У.Н.Р., хоч би і в інших частинах її.

Отже виїхало:

а) В Австрію	1.
б) В Чехію	22.
в) В Польщу	13.
г) В Болгарію	4.
Разом . .	40 = 17%

4. Приняло чуже підданство. До втрати в 38 чоловіка треба додати, але провізорично, і тих пп. старшин, які в силу різних причин прийняли чужі підданства — 16 = 6,9%

5. Находиться в Румунії — 140 старшин. Отже ми бачимо, що стоять в лавах укр. старшинства в Румунії зараз 60% старшин з загальної кількості перебувших в роках 1920—1922 на еміграцію. Вмерло — 5,1%, виїхало на Україну — 11%, виїхало в інші країни — 17%, прийняло чужі підданства — 6,9%. Отже: 60% + 17% = 77% осталося по втратах під прапорами Армії У.Н.Р.

V.

Кадри укр. старшини в Румунії в тому складі, який там зараз єсть, можна класифікувати:

1. Ранги. Мається:

а) Генералів	1.
б) Булавної старшини	2.
в) Сотників	16.
г) Поручників	36.
е) Хорунжих	86.
Разом . .	141.

2) Посади. Вони займали посади:

а) Генеральські	2.
б) Булавної старшини	10.
в) Сотників	34.
г) Молод. старшини	95.
Разом . .	141.

ДЕСЯТЬ РОКІВ НА ЕМІГРАЦІЇ

3. Військова освіта. Мають військову освіту:

а) Вищу	1.
б) Військ. школи мирного часу	5.
в) Школи воен. часу	128.
г) З запасу	4.
д) Підвищені за бойові відзначення	3.
Разом	141.

4. По роду війська. Старшини належать до:

а) Пішої служби	117.
б) Кінної	13.
в) Гарматної	6.
г) Інженерної	2.
д) Повітроплавної	1.
е) Морської	2.
Разом	141.

5. Прибули на еміграцію з армій:

а) Української Нар. Респ.	115.
б) Білої Московської	10.
в) Донської	1.
г) Повстанців	10.
д) Моск. царської	3.
е) Німецької	1.
ж) Червоної Московської	1.
Разом	141.

6. Походять територіально:

а) З Великої України	135.
б) З Галичини	1.
в) З Кубани	2.
г) З Німеччини	1.
д) З Московщини	2.
Разом	141.

7. Роки. Мають років:

а) Більш 60-ти років	2.
б) " 50-ти "	2.
в) " 40-ка "	21.
г) " 30-ти "	116.
Разом	141.

8. Родинний стан. Маються відомості про 114 старшин:

а) Одружених	63.
б) Дітей	28.

Отже ми бачимо, що склад укр. старшинства в Румунії змінився на 40% та значно збільшилася кількість одружених.

VI.

Якими ж засобами борються ці старшини за своє існування? Чи набули фахи ті з них, хто його не мав? Чи знайшли примінення своему фахові ті, які його мали? Чи навчилися мовам?

Отже що до фаху.

Можна з певністю сказати, що і в сучасний мент пп. старшини не досягли великого успіху в набуттю певного фаху, але всеж таки частина з них удосконалилася в певних ремеслах, а частина „пристосувалася“ до життя після того, як набула знання мов румунської або німецької.

З загальної кількості пп. старшин, що перебувають в Румунії, маються на сьогодні відомості на 114 відносно того, яку вони працю переводять.

1. Праця адміністративно-канцелярїйна:

а) Урядовців у різних приватних підпр.	19
б) Урядовців у хлібор. підпр.	5.
в) Кооператорів	1.

Разом . . 25.

2. Праця по фаху:

а) Інженерів	1.
б) Управит. маєтками	2.
в) Хеміків	1.
г) Рисовників	1.
д) Морців	1.

Разом . . 6.

3. Власні підприємства:

а) Ферми	1.
б) Комерційного хар.	4.

Разом . . 5.

4. Вільні професії:

а) Співаків	2.
б) Проф. музики	1.
в) Музикантів	3.
г) Малярів	1.
д) Фотографів	1.

Разом . . 8.

5. Фах-ремесло:

а) Будівельних техніків	1.
б) Столярів	8.
в) Механіків	4.
г) Ткачів	10.
д) Слюсарів	1.
е) Шоферів	7.
ж) Мулярів	1.
з) Пічників	2.
і) Пасічників	1.
к) Наїздників на гіподромі	1.
л) Рибалок	1.

Разом . . 37.

6. Робітники-фаховці:	
а) На вугільних копальнях	2.
б) На праці в тунелях	2.
в) На лісорізнях	8.
г) На нафтових промислах	3.
д) На папір. фабриці	2.
е) На кораб. будівництві	2.
ж) На чавунно-літейних заводах	3.
	<u>Разом . . 22.</u>
7. Службовці на залізній колії:	1.
	<u>Разом . . 1.</u>
8. Робітників без фаху	10.
	<u>Разом . . 114.</u>

Ситуація ж решти 27 пп. старшин, що до фаху, на сьогодні невияснена.

Отже, як бачимо, життя на чужині примусило багатьох взятися за таку працю, про яку вони не думали, та багатьох стати не до цієї праці, яку вони собі намічали.

Що до набуття знання чужих мов, то можна сказати наступне:

- Всі пп. старшини, які перебувають в Румунії, навчилися в певній мірі володіти румунською мовою, поскільки то необхідне для щоденного життя.
- Частина пп. старшин знає мову румунську більш досконало, так що може бути перекладчиками, але таких не більше 20%, а особливо, як що говорити про переклади в літературній формі.
- Німецьку мову зараз знає більш-менш добре — 27 пп. старшин.
- Французьку мову знають 8 пп. старшин.

Крім того підвищило загальну освіту до закінченої університетської 1 старшина.

Як висновок можна сказати, що:

1. Старшинські лави на еміграції мали протягом перших десяти років невеликі втрати.

2. Пп. старшини при всьому тому, що не були приготовані до боротьби за існування на чужині, мали в собі силу волі, щоби перебороти перші тяжкі часи і знайти таку працю, яка не йшла врозріз з людською гідністю.

3. Що частина пп. старшин знайшла змогу пройти курс високих шкіл (в Чехії, Австрії, Румунії) для того, щоби в свій час принести Батьківщині як найбільшу користь.

4. Що пп. старшини, які перебувають в Румунії на еміграції, як і скрізь, зберегли в собі любов до своєї поневоленої Батьківщини, вірність тим Українським Прапорам, під якими билися за виз-

волення України, та палке бажання стати, як можна скоріш, до боротьби за визволення свого народу!

Взагалі ж, перші десять років еміграції показали, що як би довго час еміграції ще не тягнувся, він не зломить в українських вояках їх міцного духу і не зробить з українських старшин прихильників московсько-комуністичного панування.

Букурешть. 1930.

С. ШРАМЧЕНКО,

Лейтенант фльоти.

Українські Воєнно-Морські Школи (1918 — 1920 рр.)

У часі Гетьманату в Морському Міністерстві почали розроблювати штати і проект утворення в Миколаїві Морського Корпусу (Морського Кадетського Корпусу і Гардемаринської Школи—разом). Директором цього Корпусу було призначено контр-адмірала Фролова, бувшого Начальника Окремих Гардемаринських Клясів в Петербурзі — людину фахову і досвідчену у вихованні воєнно-морської молоді.

На Україні тоді перебувало досить багато кадет і гардемаринів б. російської фльоти, які після замкнення большевиками воєнно-морських шкіл в Петербурзі вернули до-дому. Треба було їх не розгубити, скупчити ще до відкриття Морського Корпусу в Миколаїві і ними занявся Гардемаринський відділ учебної частини Головного Морського Штабу М. М-ва. На чолі цього відділу стояв старший лейтенант фльоти Володимир Юрєвич Афанасьєв, людина теж з відповідним досвідом, бувший командір роти гардемарин фльоти (б. роти юнкерів фльоти в Петербурзі). Річ у тім, що в російській воєнній флотії склад кадрових старшин поповнювався, крім скінчивших морський корпус або окремі гардемаринські кляси, ще підвищенням у старшини дійсної служби гардемарин фльоти (до 1914 р. вони називалися юнкерами фльоти), в які приймалися з 1914 р. виключно кандидати з дипломами вищих шкіл. Вони на протязі одного року (minimum) проходили і здавали іспити за повний курс морського корпусу, на проходження якого гардемаринам з середньою освітою давалося в корпусі три роки. Таким чином серед кадрових старшин фльоти був завжди певний відсоток людей всіх рангів з різною вищою освітою (правників, інженерів різного фаху, педагогів, лінгвістів, навіть агрономів і т. д.). Це була розумна міра і мала бути переведена і в українській флотії, бо вона ще підвищувала і без того вже добрий інтелігентний склад кадрових старшин фльоти.

Отже гардемаринський відділ, переводячи на Україні реєстрацію всіх кадетів і гардемаринів 6. російської флоту, надсилав їх до Одеси на канонерський човен „Кубанець“, який стояв в Одеському порті під Українським воєнним прапором аж до захоплення Одеси французами.

За Гегманату так і не вдалося, за коротким часом, здійснити мрії про морський корпус. Підчас Директорії вдалося провести відповідним законом головну підвалину для цього корпусу і то лише дякуючи енергії тодішнього міністра справ морських старшого лейтенанта Михайла Івановича Білінського, який був людиною з державним розумом, в протилежність тим, що перебували в хмарах Інтернаціоналу і більш займалися різними соціалістичними експериментами, ніж рідною Державою та її пекучими справами.

Першим помішником М. М-ра був тоді Начальник Морського Генерального Штабу капітан 1-ої ранги Лев Юрьевич Постріганів, старшина високої інтелігентности, з освітою академії морського генерального штабу.

І ось 11 січня 1919 року за ч. 107 був затвержений Директорією ухвалений Радою Міністрів закон про заснування Гардемаринської*) школи, про її штати і про відповідні на це асигнування**).

П. 1 закону голосить: „Для підготовки молодих людей до служби в військовій флотії заснувати воєнно-морську школу під назвою „Гардемаринська Школа“. П. 6 голосить: „Докладені до цього тимчасові штати Гардемаринської Школи ухвалити і вважати їх дійсними з 1 жовтня 1918 року“, що цілком зрозуміло, бо треба було оформити те, що хоч в малій частині, але існувало вже.

Цю Гардемаринську школу малося на увазі заснувати в тому ж Миколаїві з тим, щоби потім або при ній, або, в залежності від обставин, відчинити в Севастополі і кадетські класи під назвою Морський Кадетський Корпус (назва для Севастополя) або Морський Корпус (назва для Миколаїва—разом з Гардемарин. Школою). Але політичні обставини в той час склалися так, що тимчасом про відкриття Гардемаринської школи не могло бути і мови. Уряд, а з ним і Морське Міністерство мусіли були залишити 27 січня 1919 року Київ і переїхати до Винниці.

І Севастопіль, і Миколаїв і майже ціле Чорноморське побережжя опинилися в руках військ Антанти і підтриманих нею російських добровольців. Тоді де-які чинними „хуторянського світогляду“ і з психікою „винниченківського толку“ піднесли питання про скасування зовсім Морського Міністерства, як тепер (Sic!) непотрібного Україні. Бо, займатися різного роду неактуальними соціалістичними питаннями вони мали охоту і час, але подивитися з Державного боку на реальні справи не мали

*) Тимчасом лише Гардемаринської.

***) Закон цей надруковано у VIII випуску Вістника Державних Законів для всіх земель У. Н. Р. року 1919.

змоги, як не розуміли того, що Україна мусіла бути завжди лише Великою Державою, а для цього фльота й апарат для керування нею були konieczністю. І тільки коли Морський Міністр М. І. Білінський в довгій, палкій і досить гострій промові на одному з засідань Ради Міністрів у Винниці в лютому 1919 року одверто висказав це, а далі пояснив все значіння фльоти для великодержавности України, питання про скасування Мор. Міністерства відпало. Були скорочені і без того вже урізані штати і Міністерство залишилося без багатьох добрих старшин фльоти (в тім числі без Мор. Ген. Штабу капітана і ранги Л. Ю. Постріганіва, сотника Воєнно-Морського Судового Відомства Б. О. Лазаревського (відомого письменника і доброго українця) і інших.

Нарешті, після різних евакуацій і реевакуацій в складі Центральних Державних Установ У. Н. Р., Морське Міністерство літом 1919 року осідав, як і інші М-ва, в Кам'янці на Поділлію і працює там під назвою Головне Управління В.-Морської фльоти. Політичні перспективи в той час склалися з великою надією на розвинення його діяльності. Наші війська наближалися до Києва. В складі Дієвої Армії знаходилися зформовані Морським Міністерством: 1-й Гудульський полк морської піхоти і 2-й полк морської піхоти*). На півдні України малося на увазі (після заволодіння Київом) звільнення Чорноморського побережжя, Одеси, Миколаїва...

Тоді серед різної підготовчої праці у Морському Відомстві було вирішено закласти початок Гардемаринської Школи. Був проведений новий „Закон про тимчасове улаштування Гардемаринської Школи в Кам'янці на Поділлію“.

П. І цього закону голосить так, що через те „що закон про заснування Гардемаринської Школи, ухвалений Радою Міністрів і затверджений Високою Директорією 11.1.1919 р. № 107, по обставинам сучасного часу не може бути пристосований в повній мірі, на зміну і доповнення його видається нижеслідуючий закон“.

Зміни в новому законі полягали в тому, що при Гардемаринській Школі тимчасово повстають також 3 класи для будучих підстаршин фльоти: муштрових, сигналістів і стернових, а також переведені відповідні зміни в грошових асигнуваннях. Крім того введені ще такі пакти: п. 11. „Формуема Школа безпосередньо підлягає Начальнику Головного Морського Штаба“ і п. 12: „Начальником Школи тимчасово призначається генерал-хорунжий по Адмір. Савченко-Більський“.

Після того появились в пресі, а також були розліплені в Кам'янці, Проскурові, Могилеві, Винниці й інших містах слідуючі оголошення:

ОГОЛОШЕННЯ.

Для підготовки молодих людей на службу старшинами до військової фльоти У. Н. Р в м. Кам'янці Подільському засновується Гардемаринська Школа. На вступ до цієї школи мають право громадяне У. Н. Р. від 17

*) В Коломиї було розпочато формування морського полку в більшості з б. морців-українців Австро-Угорської фльоти, але румунська окупація Покуття ще 24 травня 1919 р. припинила це формування.

до 21 року (з особого дозволу можуть бути винятки), які скінчили середні загально-наукові школи і з боку свого здоров'я задовольняють вимогам що торкаються до старшин фльоти.

Прийняті до Гардемаринської Школи звуться гардемаринами і лічаться на дійсній військовій морській службі. Термін навчання для гардемаринів — три роки з двома літніми пливаннями, після чого вони по іспиту і атестаціям проізводяться в корабельні гардемарини і в цьому рангові проходять практичне пливання на протязі року з проходженням практичних предметів, а після по іспиту і атестаціям проізводяться в мічмани фльоти.

Громадяне, бажаючи вступити до навчання в цій школі, повинні подати до Головного Морського Штабу на імя Начальника Школи Гардемаринів і підстаршин фльоти прохання зо всіма необхідними документами. Прийом буде провадитись по конкурсу атестатів.

Адреса: м. Кам'янець Подільський, Поштова вулиця, буд. № 17.

Головний Морський Штаб.

ОГОЛОШЕННЯ.

Для підготовки молодих людей до служби підстаршинами в військовій флоті У. Н. Р. в м. Кам'янці Подільському при Гардемаринській Школі засновуються три класи підстаршин фльоти: мушгрових, сигналістів і стернових. Термін перебування в школі 9 місяців, після чого вони по іспиту та атестаціям проізводяться в підстаршини фльоти по своїйму фаху. Ті з учнів, які до вступу в школу підстаршин будуть мати освіту не менш 4-х класів гімназійної школи, мають право по скінченню дійсної служби у флоті на вступ до школи технічних старшин, по перебуванню в якій на протязі року проізводяться в технічні старшини фльоти. Не маючим такої освіти надається право за час служби здати іспит за 5-ть класів гімназійної школи, після чого вони так само приймаються до школи технічних старшин. За кожний місяць навчання всі учні повинні відбувати півтора місяця поверхтермінової служби.

Громадяне, бажаючи вступити до навчання до цих класів, повинні подати прохання до Головного Морського Штабу на імя Начальника Школи Гардемаринів і підстаршин фльоти зо всіма необхідними документами.

Адреса: м. Кам'янець Подільський, Поштова вулиця, буд. № 17.

Головний Морський Штаб.

Обидва оголошення подають короткі інформації що до Школи Гардемарин, так і класів підстаршин фльоти. За малою кількістю старшин фльоти, всі вони, що були тоді в складі Головного Управління Військово-Морської фльоти, були притягнені крім того тимчасово до виконання різних обов'язків, а також до читання викладів у Гардемаринській Школі. Так і авторові цих рядків довелося бути, крім основної служби, за Аджутанта Школи і Сотенного Командіра. Він мусив бути з першою групою біля 20 будучих учнів Школи на першому медичному перегляді їх. Майже половина з них була відкинута, а решта могла бути прийнята. Прохання до Школи все впливали, але далі зовнішні політичні обставини змінилися так, що справу з Гардемаринською Школою треба було припинити. Далі, як відомо, в наслідок катастрофи в листопаді 1919 р., ядро нашої Армії пішло в Зимовий похід, а Кам'янець-Подільський було занято польським військом.

В 1920 році, в зв'язку з нашими успіхами на протибольшевицькому фронті (звільнення Київa 9 травня 1920 р., приступлення

до формування „Фльотського Півекіпажа, Дніпровської військової фльотилії і т. д.), знову виникла в Морському Відомстві справа про Воєнно-морські школи, але, в зв'язку з пізнішою загальною ситуацією, вона зникла.

На закінчення треба підкреслити головні принципи, яких бралося під увагу при організації українських воєнно-морських шкіл для старшин фльоти і які мусять завжди бути на увазі:

- 1) підбір відповідних кандидатів і
- 2) виховання в душі великодержавности.

Ці точки знаходимо по всіх воєнно-морських старшинських школах фльот цілого світу, бо, з огляду на особливості воєнно-морської служби, воєнно-морська школа була, є і буде привілейованою во всіх відношеннях серед інших шкіл, що і бачимо всьди і в монархіях, і в демократичній Америці—і..... навіть у північно-східних варварів-большевиків, які повернулися до цього, але в своїм специфічному дусі.

До цього треба додати ще 3-й принцип—це введення добрих традицій в школі, на підставі власної воєнно-морської історії. Цих традицій у нас не брак аж від запорожців, від „водяних козаків“ — як називалися на Запорожжю запорожці, навчені морській справі. Цю третю точку теж знайдемо в більшому чи меншому ступені розвитку, в залежності від власної історії, по всіх фльотах, бо часами перемога на морі залежить від здорової національної воєнно-морської традиції більш, ніж від воєнно-морської тактики і стратегії.

Подається до відома:

Співробітник журналу „Табор“, б. Старший Адютант Інспекторського відділу Штабу Окремої Кінної Дивізії Підолковник Адріан Марущенко-Богданівський, по обороні праці дипломової з царини „Металознавства“ (у Проф. Др. Інж. І. А. Фещенко-Чопівського) на Академії Гринічій в Кракові дня 13 січня б. р. — отримав диплом — Інженера-металурга.

ЗАВЕЛЛО МИКОЛА

Сотник.

Армія нової Туреччини.

При згадках про турецьку армію кожному українцеві мимоволі повинні уявлятися зійшовші зі старовинних малюнків історичні постаті якихось яничарів або — в кращому випадку (тим, що були на кавказькому фронті) — аскери часів Великої війни... І мало хто може уявити собі реформи цієї армії, переведені в дуже несприятливі часи Туреччини її великим сином — Газі-Мустафа-Кемаль-Пашою — Непобідимим.

Мені-ж, викинутому хвилями по-революційних часів на береги Босфору, одному з перших припало побачити цю нову турецьку армію з її вождем і слідкувати в останні роки за її розвитком.

В перших днях місяця жовтня 1923 року союзна окупаційна сила згідно умовам звільняла проливи і 6-го жовтня на європейський бік Босфору в Царгороді сходили вже з пароплавів частини III-го корпусу нової турецької армії.

В запорошених бойовою курявою обличчях кемалістів читалися: гордість, спокій та ввічливість. Вже в цьому чулося, що армія Кемаль-Паші переформована та має європейську підготовку.

Помічалися, правда, тоді оку військового де-які хиби, але чо-

Мал. 1. Військо сучасної Турції перед дефілядою.
Обхід фронта командуванням.

мусь була певність, що з часом це все буде усунуте, і вже тепер — в 1930 році — можна сміло сказати, що Кемаль-Паша досяг своєї мети — перебудував разом з державою й армію — в заслугуючу поваги не тільки в очах її ближчих сусідів силу.

На долученій до цього огляду світлині (мал. 1) шановні читачі можуть бачити, як виглядає зараз військо сучасної Турції.

1. ТУРЕЦЬКА АРМІЯ.

По останнім штатам мирного часу турецька армія разом з жандармськими та кордонної сторожі частинами має 165.000 люду.

Армія складається з 9-ти корпусів двохдивізійного складу. Всього 18 піших дивізій та 5 кінних, з котрих 3 першої, а 2 — другої черги. Кожна з 18-ти піших дивізій трьохполкового складу (по 3 курні в кожному) з полком польової артилерії, котрий складається: з трьох гірних, трьох польових пушечних і одної польової гавбічної батареї. Кожному корпусові додається: полк важкої артилерії з трьох пушечних та трьох гавбічних батарей і полк кінноти з трьох сотень. Усього в корпусі нормального складу лічиться: 18 піших курнів, три кінні сотні, 20 батарей (80 гармат) та технічні частини такого складу: 1 інженерний курінь, 1 курінь зв'язку та 1 транспортний курінь.

КІННОТА сьогодні виключно регулярна, бо курди, що складали колишню непогану ірегулярну кінноту Туреччини (на зразок козаків за старі часи в б. Росії), піднявши велике повстання проти нового режиму, розпоршені та виключені з армії. Кінних дивізій три по 3—4 полки; усього 11 полків та 9 полків корпусної кінноти. До кожної кінної дивізії додано кінно-гарматний полк в 2 — 3 курні. Склад кінної дивізії — 4 кінні полки (по 3 сотні), 4 кулеметні курні, 6—9 батарей, оден авто-броневий курінь (9 машин бойових). Кидается в очі переважаюча кількість засобів вогню перед самою кіннотою. Взагалі кіннота виглядає значно слабійшою від чудесної піхоти, аскер котрої (стрілець) по терпінню своєму немає рівного у світі. Всеж за останні роки на кінноту в турецькій армії звернуто серйозну увагу, підвищено якість кінського складу, виписані інструктори їзди (французи), провадяться спортові кінні вправи і т. п.

АВІАЦІЯ. Велику увагу уряд Туреччини звернув й на авіацію. Уся авіація складається з 15 груп по 3—2 ескадрилли. В строю на раховується біля 300 апаратів і це число є штатним. Авіаційні апарати та матеріали — французькі та італійські.

ШТАБИ КОРПУСІВ турецької армії мають постій в слідуючих містах: 1-й арм. корпус — в м. Афіон-Каратсарі; 2-й — в Балмасрі; 3-й — в Царгороді (Стамбулі); 4-й — в Ескі-Шейрлі; 5-й — в Конії; 6-й — в Токаті; 7-й — в Діабекті; 8-й — в Ерзінджані і 9-й — в Сарикамиші.

Усі ці 9 корпусів складають вже тепер три армії, що відповідають трьом армійським інспекціям.

І-ша армія має штаб в м. Ангорі (до неї входять: 2, 3 та 4-й армійські корпуси);

II-га армія — в Конії (1-й та 5-й корпуси);

III-тя — в Діабекірі (6, 7, 8 та 9-й корпуси).

Як видно, головна сила війська розташована в західній частині в Малій Азії (I-ша та II-га армії) — проти Греції або Італії, а III-тя в напрямі Ірака — проти Англії. Проти Кавказу же стоїть лише 9-й армійський корпус, у складі котрого є: 30 курнів, 24 кінні сотні, 4 курені кордонної охорони та 200 гармат.

На озброєння прийнято німецькі рушниці Мавзера і російські „трюхлінейки“ зразку 1891 року; кулемети німецькі — Максима і французькі — Гочкіса. В артилерії — 75 мм. польові гармати, 75 мм. круповські гірні (частинно Шнайдера), 195 мм., 120 мм. та 6-ти цальові гармати Круппа і Шнайдера.

В артилерійських складах багато гармат, захоплених у греків в останню війну з ними, а також запасових.

В строю є 828 гармат. З них—264 гірних, 228 легких польових, 72 кінних, 156 польових гавбиць та 108 важких. В арсеналах є ще до 600 гармат, здатних до вжитку. *)

Призовний (рекрутський) вік — 20 років. Щорічний контингент — 65 000. Термін служби в піших частинах $1\frac{1}{2}$ року, в решт родів війська — два роки, жандарми — $2\frac{1}{2}$ роки. Охотники служать $1\frac{1}{2}$ роки: $\frac{1}{2}$ року в частині яко шерегові, потім — в спеціальних військових школах і знову в строю заступниками старшин.

В запасі всі вояки залишаються до 46-го року життя. Для поповнення старшинського корпусу армії та фльоти маються кадетські корпуси та юнацькі школи. А для вищого вишколу старшин—Академія генерального штабу.

Військовий бюджет зідає 42 відсотки всіх доходів держави. Мобілізація може переводитися дуже поволі з-за відсутности більш-менш задовольняючих шляхів.

2. ТУРЕЦЬКА ВОЄННА ФЛЬОТА.

Головною одиницею турецької воєнної фльоти є лінійний крейсер „Явуз“ (славнозвісний „Гебен“) будови 1911 року, 23.500 тон, швидкість — 25 вузлів. На озброєнні має: десять — 11", десять 6", вісім — 76 мм. гармат та чотири мінні апарати (мал. 2).

Крім цього в строю ще є:

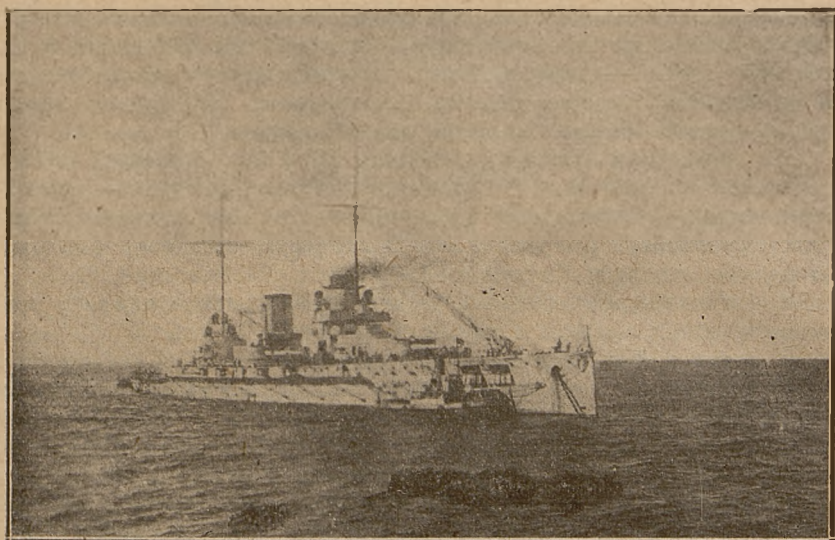
Крейсер „Гамідіє“ — будови 1903 року, 3800 тон, швидкість 22 вузли. Має 2 — 6" та 6 — 75 м.м. гармат.

Крейсер „Меджидіє“ — 3.200 тон, 22 вузли, чотири 130 м. м. гармати.

Броненосець „Тургут“ (зараз учебне судно) — 10.750 тон, 17 вузлів. 6—11", 2—105 мм. гармати та два мінні апарати.

Старий ескадрений міноносець „Пекьї Шевкет“ — 1000 тон, 22 вузли. Узброєння: 2—75 мм. гармати та 3 мінні апарати.

*) Для потреб армії маються заводи гарматних та рушничних набоїв, а також амуніції.

Мал. 2. Крейсер „Явуз“, б. „Гебен“.

Десять невеличких міноносців з 47 мм гарматами та 4 канонерки.

В Італії замовлено за останній час:

два міноносці по 1.600 тон, два підводні човни по 500 тон та три посильні судна.

3. УНІФОРМА ТУРЕЦЬКОГО ВІЙСЬКА.

Поки що ще захисного кольору. Нараменників немає, тільки на парадах старшини одягають жгутові еполети та шаблю на золотій перевісі.

Кольори родів війська.

Піхота — темно-зелені нашивки на ковнірчиках, околля та підшивка під відзнакою на кашкетці.

Артилерія — сині.

Кіннота — блакитні.

Авіація та спеціальні частини — теж блакитні, лише трохи світлішого кольору.

Штаби — малинові.

Військові лікарі та військова медична академія — оксамитові малинові.

Кордонна сторожа — світло-зелені.

Морці — звичайні морські.

Відзнаки підстаршин:

На рукавах біля локтя мають нашивки кольору війська з пасками:
 оден пасочек — ройовий;
 два пасочки — молодший чотовий;
 три „ „ старший чотовий;
 чотирі „ „ золоті — бунчужний.

Відзнаки старшин:

Золоті басони на нашивках роду війська на ковнірах.

Оден басон без зірки — молодший старшина (щось подібне до „прапорщика“).

„ з зіркою — мелязім-евель (хорунжий).

„ з двома зірками — мелязім (поручник).

„ з трьома зірками — юз-баші (сотник).

Два басони з зіркою — бін-баші (майор).

„ з двома зірками — міралай-евель (підполковник).

„ з трьома зірками — міралай (полковник)

Три басони з зіркою

„ з двома зірками

„ з трьома зірками

ранги
пашів

(генерал-хорунжий).

(генерал-поручник).

(генерал-полковник).

Зауваження що до уніформи:

Що кидається в очі — це повна відсутність уніформ полку. Старшини навіть не мають трафаретів (черги) своєї частини.

Аскери ж (стрільці) де-яких частин вже мають на ковнірах чергу частини, а іноді — й відзнаки роду війська.

Аскерів кінноти крім відзнак можна зразу же пізнати по великим незграбним чоботям з острогами.

За останній час дуже помітно бажання підтягнутися з убранням. Старшини одягнені добре.

Організація війська в Чехословацькій республіці.

Організація війська в Чехословачії має особливий кольорит, відмінний від інших держав Європи, а тому цікаво розглянути, як розв'язано в ній, при різнонаціональному складі населення*), проблему оборони держави, основний фундамент війська якої закладено з полонених б. австро-угорської армії, що знаходилися в Росії (72.000), Франції (10.000) та Італії (18.000).

*) Чехів — 46%, німців — 23%, словаків — 18%, венгрів, українців, поляків та жидів 13%.

Згідно конституції, на чолі війська стоїть президент республіки, в розпорядженню якого для зв'язку між ним та Міністерством Національної оборони, мається військова канцелярія та відділ замковий.

До компетенції Президента належить безпосередньо призначати на випадок війни головнокомандуючого всіма збройними силами, а під час покою: 1) генерального інспектора військ; 2) начальника генерального штабу; 3) командуючих військовими округами; 4) командирів дивізій; 5) начальника вищої військової школи; 6) президента найвищого військового суду та 7) генерального прокурора.

Всі питання, зв'язані з підготовчими працями по обороні держави, належать до компетенції уряду. Для виконання цієї праці існує та безпосередньо підлягає урядові „Міжміністерська Комісія по справам оборони республіки“, яка складається з представників від міністерств, представника від Ради міністрів і представника від Військової канцелярії Президента. Головою Міжміністерської Комісії з'являється Міністр національної оборони, особа не військова а цивільна.

В час покою, міністр націон. оборони є відповідальним перед сеймом і сенатом за керування всією військовою справою.

Першим помішником міністра національної оборони є генеральний інспектор військ, другим — начальник генерального штабу.

Генеральному Інспекторові військ підлягають всі вищі командири військових частин (командуючі в округах, командири дивізій, бригад). Він інспектує ці частини або з власної ініціативи або на пропозицію міністра нац. оборони. На підставі інспекції складає міністрові рапорт, в якому зазначає свої уваги, примітки, застереження і т. д.

Генеральний Інспектор дає опінію на всіх вищих командирів, а всі розпорядження воєнного міністерства по змінам у особовому складі повинні бути спочатку предложені йому для резолюції, а потім іти на підпис до міністра. Голос генерального інспектора війська має першорядне значіння во всіх справах, зв'язаних з навчанням, вихованням війська та його організацією, утриманням та озброєнням. Для опрацювання своїх директив, генеральний інспектор має невеличкий штаб.

Воєнне міністерство (міністерство націон. оборони) складається з Генерального Штабу і сімьох окремих департаментів (президіальний, загально-військовий, озброєння, зняття літничого, технічний, адміністративний, політично-правний).

Генеральний штаб складається з шости відділів, підпорядкованих двом заступникам начальника генерального штабу. До першого заступника належать справи відділів: розвідного, оперативного і вишколення; до другого — відділи: організаційно-мобілізаційний, адміністративний та особового складу.

Крім цих шости відділів начальнику генерального штабу підлягає сталий секретаріат, існуючий для міжміністерської комісії.

Чехословацію поділено на 4 військові округи:

- I. Прага, обіймає властиві Чехи,
- II. Брно, обіймає Морави, Силезію,
- III. Братислава, обіймає західну та середню Словаччину,
- IV. Кошиці, обіймає східну Словаччину та Карпатську Україну.

Кожну округу розподілено на відповідну кількість дивізійних районів:

I округа — 5 дивізій (Прага, Пільзно, Літомириці, Ганд, Крелови та Будзейовиці),

II округа — 3 дивізії (Брно, Оломунець і Моравська Острава),

III округа — 2 дивізії (Трнава і Банська Бистриця),

IV округа — 2 дивізії (Кошиці та Ужгород).

Начальником дивізійного району (територіальним комендантом) з'являється командір дивізії; йому підлягають всі відділи, навіть чужих дивізій, наколи вони розташовані в дорученому йому районі.

Дивізійні райони поділяється на „райони поповнень“; кількість їх залежить від кількості піших полків, в ньому розташованих. Таким чином, кожний піший полк має свій полковий район і коменданти районів поповнень підлягають безпосередньо командіру дивізії, а ціла система організації війська оперта на засаді звязання військових одиниць з тереном, — т. т. організація чисто територіальна.

Дивізія, яко одиниця тактично-організаційна, складається з:

1) Двох піших бригад; бригада — два піші полки (іноді з додатком куринів стрільців).

2) Однієї артилерійської бригади — два артил. полки і курінь гірної артилерії.

3) Відділів: самоходового, харчово-фуражного, обозового, загасу коней та дивізійного шпиталю.

По-за бригадами, що складають дивізії, існують ще окремі бригади, полки, курені і навіть сотні, які не входять до постійного складу дивізій*), а підлягають безпосередньо командуючим округ.

Крім того мається ще 10 куринів „пограничних стрільців“, які в спокійний час несуть охорону кордонів республіки, а при вибусі війни складають основу мобілізації. Куріні пограничних стрільців розташовані: три — на границі Баварії, один — на Саксонській границі, два — на границі Німецької Силезії, три — на Угорській границі і один — на Польській. Кожний курінь складається з двох стрілецьких сотень, однієї сотні самокатчиків з чотою кулеметчиків та однієї кулеметної сотні важких кулеметів.

Охорона внутрішнього порядку доручена військовій жандармерії, яка складається з 72 відділів і лічить у своєму складі 506 старшин та 13617 жовнірів. Крім військової жандармерії, для підтримання порядку по великих містах, існує державна варта (поліція)

*) Дві бригади гірні, дві бригади найтяжчої артилерії, три кінні бригади, чотири літничі полки, п'ять саперних полків, три протилітничі артилерійські полки, чотири звязкові куріні, один полк залізничних саперів, курінь понтонерів, кулеметний курінь, курінь танків, сотня бальонів, три самоходові куріні, одна сотня панцерних самоходів, п'ять обозних куринів.

у складі 116 старшин і 5473 жовнів, скарбова сторожа (822 старшини і 4900 шерегових) та сторожа лісна.

У регулярному війську жовнір служить 18 місяців. Закликається в осени, а звільняється на весні і чисельність війська вносить: від I.X до 31.III — 140.000 чоловіка, а від 31.III до I.X — 100.000. По звільненню з військової служби жовнір лічиться в резерві:— в першій — від 22 до 40 років, а в другій — від 40 до 50. По мобілізації Чехословація може виставити до 2-х мільйонів війська.

Старшинський корпус не є ще одноманітний. На загальну 10.000-ну кількість старшин є 2270 старшин з б. війська австрійського, 1500 старшин, що закінчили військові чеські школи, а решта — легіоністи. Між легіоністами та старшинами б. австрійської армії існують значні тертя, бо перші користаються з різних привілеїв.

Взагалі ж, старшинський кадр добрий; старшини працьовиті і амбітні.

Гірше стоїть справа з підстаршинами — Чехословація край промисловий і кандидатів на підстаршин підбирати тяжко.

Воєнна промисловість добре розвинена. Заклади Школи на терені республіки мають 7 заводів. Взагалі же виробляють: зброю ручну — 8 заводів, гармати — 5, амуницію — 6, порох і матеріали вибухові — 5, самсходи — 8, танки — 5, аеропляни — 4, мотори — 5, отруйливі гази — 5, маски протигазові — 8.

З наведеного видно, що Чехословація в стані зорганізувати військо „змеханізоване“ і „зтехнізоване“. Всі дивізії мають досить міцну артилерію, яку всю намічено моторизувати (наразі змоторизовані вже полки артилерії протилітничої та найтяжчої).

I. БАРИЛЛО,

сотник.

Страшна зброя.

22 вересня 1914 року о год. 5-ій рано на Північній морі у берегів Голяндії несподіванно показався якийсь новий човен невідомої будови. Як страшний потвір винирнув з глибини моря і якийсь час лавірував на поверхні; потім по-тиху зникнув під водою.

То був перший німецький підводний човен, який взяв уділ у Великій війні. Страшна зброя воєнна, яка гуляла на морю, завдаючи страти у сто раз страшніші, як найстрашніша зброя на землі.

Капітан підводного човна Ведиген і перший старшина поручник Шпіс знаходилися в кабіні обсерватора, пильно дивлячися в перископ. За якусь хвилину поручник Шпіс притишеним голосом говорить: „дим на виднокрузі“...

Перший старшина був легко зденерований — це буде перша проба підводного човна. Але капітан Ведиген не тратив рівноваги і спокійно дивився через перископ.

— Поручнику, перед нами знаходяться три англійські крейсери типу „Birmingham“...

Спокійно видано накази. Човен полетів як стріла під водсю назустріч крейсерам. Уже кілька кроків відділяло їх від великих кораблів. Капітан видав нового наказу:

— Стій! Міна номер 1. Увага. Сховати перископ. Огонь!

Поручник Шпіс притиснув двигню. З боку човна вискочила міна і полетіла тихо під водою.

Наступила тиша. Страшенно довго тягнулися хвилини. Міна повинна була в 31 хвилину пролетіти 500 метрів. Але ті хвилини видавалися залозі човна вічними. Раптом роздався страшний гук. Перископ показався із води. Величезний крейсер тонув. Позоставші 2 крейсери зараз-же затримали рух і спустили човни, щоби рятувати втопаючих. То властиво їх погубило. Капітан Ведиген дав новий наказ. Полетіла нова міна. Знову страшний гук. Через перископ було видно страшений образ знищення. Тонув і другий крейсер. Люди як скажені бігали по покладі, шукаючи рятунку. В третє почувася команда. Полетіла одна, а за нею й друга міна. Почав третій крейсер тонути.

Обидва старшини підводного човна цілий час приглядалися через перископ. Обидва були бліді і взрушені видом страшної катастрофи. Але застановлюватися довго не було коли, бо знову летіли свіжі англійські кораблі. Підводний човен „U—9“ швидко утік до своїх берегів.

В той час, як головний штаб Німецької фльоти декорував капітана Ведигена і поручника Шпіса „Залізними Хрестами“, тисячі родин оплакувало трагічну і страшну смерть залоги трьох великих англійських крейсерів: „Aboucir“, „Hogg“ і „Cressi“.

На книгарських полицях в Парижу зараз появилася надзвичай цікава книжка бувшого капітана англійської фльоти Lowell Thomas'a під назвою: „Підводні бандити“. Книжка та не оперта виключно на вражіннях автора, бо по скінченню війни демобілізований капітан Thomas поїхав до Німеччини і там зайнявся відшукуванням усіх начальників підводних човнів, які в часі Світової війни відіграли таку страшну роль.

Розмови з ними він уміщував на сторінках часопису „Times'a“, а зараз видав їх у загальній збірці, де подано всі їх переживання, страшні, небезпечні і смертельні години життя людей, замкнутих в сталевій скриньці.

Цю книжку не можна читати без глибокого взрушення і зденервовання.

На самому початку є опис затоплення „Lusitanji“, яке до сьогоднішнього дня рахують за один з найбільш каригідних вчинків, докраних підчас Світової війни.

„Lusitanja“ була особовим кораблем і з воєнними діланнями не мала нічого спільного. Однак — була затоплена німецьким човном, який не дозволив, навіть, спустити човни, щоби Богу—духові винних і нещасливих людей можна було рятувати.

„Lusitanja“, везла 1916 осіб подорожуючих. З тієї кількості

удалося ледве врятувати тільки 174 і то дякуючи тому, що на місце катастрофи поспішили розкидачі мін, перед якими підводний човен „U—20“ утік. Решта подорожних понесла страшну смерть.

Яким чином dokonано цього вчинку?

Підводний човен „U—20“ виплинув з *Wielhelmshafen* 30 квітня 1915 року. Капітан Вальтер Швігер одержав наказ пильнування у північно-східніх берегів Ірляндії і нищення всіх кораблів, які будуть перепливати в часі блокади.

5 травня 1915 року підводний човен „U—20“ зауважив якийсь корабель. В нотатці денника підводного човна значиться:

„14 годин 20 хв. Зауважено корабель, який пливе з полудньового сходу в напрямі на „Halley-Hid“.

— 14 годин 25 хв. Наближаємося до корабля.

— 14 годин 35 хв. Корабель змінює напрямок і пливе на *Kingston*. Догонаємо його повним ходом.

— 15 годин 10 хв. Викидаємо першу міну. Попала в центр. Надзвичай сильний вибух. Корабель горить. На кораблю страшна паніка. Спускають човни, які негайно займаються подорожними. Друга міна нищить решту корабля і човни, переповнені подорожними.“

Підводний човен „U—20“ швидко погрузився у глибину моря. Капітан Швігер цілий час дивився в перископ. Раптом зблід і дістав нервового атаку — допіро тепер зобачив на кораблю напис „Lusitanja“ і зрозумів, що зробив. Але цілком переконався в своїому вчинкові тільки тоді, коли прибув до *Wilhelmshafen* і прочитав часописи. Цілий нарід його проклинав. Швігер виконав виданий йому наказ, але однак же обов'язувала його морська етика і мусів він дати можливість урятуватися подорожним. Але того не зробив, а в додаток послав ще другу міну. 1152 подорожних загинуло. Загоплення „Lusitanji“ перейшло до історії.

Залога підводних човнів живе незвичайним життям, повним браків і небезпек. На поверхні моря стережуть ворога безлюдности розкидачі мін. На дні — сталеві кораблі, міновані поля, бомби, мілізни і скелі. Бувають хвили, коли фльота розкидачів мін летить за підводним човном і немилосердно захидає його бомбами. В таких випадках немає іншого рятунку, як тільки опуститися на дно моря і вичікувати. Бувають випадки, що приходиться чекати довгі дні й ночі.

Немає вже чим віддихати. Світло гасне, а люди, які на дні моря чи океану в темноті — агонізують.

Крім цілого часу небезпек, різних браків і невігід, в підводному човні дуже мало місця. На малому просторі мусить поміститися 30—40 чоловіка. Залога спить на вузьких лавках, на яких не можна повернутися. Повітря дуже мало, палити невільно. Води теж мало, митися можна тільки раз на тиждень. Їжа складається з сухарів і сала.

Зараз ці люди, які жили в такій страшній небезпеці, які носили таку страшну смерть, складійно живуть. Людина, яка затопила до 250 кораблів, зараз торгує вином. Інші старшини підводних човнів

зраз урядовцями і купцями. Але люди ці ніколи не забудуть годин на дні моря, не забудуть вибухів кораблів і силу трупів. Ці люди, у 12 років по закінченні війни, коли почати з ними говорити про війну, зараз-же змінюються на обличчю і дістають нервових подразнень, бо те, що робилося на морі, перевищує своїм страхіттям найбуїнішу фантазію.

Лодзь, дня 28.ІІ. 1931 р.

Інж. ВИКТОР ЯНОВСЬКИЙ.

Красні слова і дійсність.

На початку грудня цього року в Женеві відбувалася конференція „Комісії розброєння“, в якій брали участь і більшовики. Звичайно більшовицькі представники всі свої закордонні виступи перетворюють в пропаганду на поширення своїх ідей з метою переконати цілий світ в тому, що лише одні вони щиро бажають перевести в життя розброєння і тим уникнути можливих війн в майбутньому. Мовляв, лише вони є носіями миру, а решта держав це лише імперіялісти, які намагаються вирішувати свої питання при допомозі зброї, наслідками чого являється руйнація держав і цілого життя, не говорячи вже про маси забитих, калік, сиріт і тому подібне.

На цій останній конференції Луначарський не упустив нагоди рівнож виступити, нападаючи на держави, представники яких там засідали, обвинувачуючи їх у нещирості, і поновно запропонував прийняти більшовицькі тези, які вже ними були запропоновані ще 19 квітня 1929 року.

Ці тези зводилися до слідуєчого: „1) сучасне озброєння треба значно скоротити, 2) це скорочення обґрунтувати на принципі пропорціональності, або на другому такому ж об'єктивному критерію з припущенням де-яких змін на користь менш значних і малих держав, 3) фіксування в проекті цифрових коефіцієнтів скорочення озброєння, 4) беручи участь в обговоренні складеного в самій комісії проекту, радянська делегація намагалася способом конкретних поправок і додатків зробити цей проект хоч би таким, що наближається до ідеї будь-якого проекту конвенції про скорочення озброєння“.

Прочитавши уважно все те, що пишеться за більшовицькі гроші закордоном, після таких гарячих виступів більшовицьких представників за розброєнням, само собою напрашується думка, що більшовики, наколи лише вони, як голосять про це цілому світові, є сторонниками щирими миру, мусять перші показати приклад і розпочати плянове розброєння у себе в СРСР.

Для того, щоби переконатися, як у дійсності виглядає справа

І чи правду говорив большевицькій представник в Женеві, зверне-
мося до большевицької преси, притому не військової, а цивільної,
як наприклад: „Комуніст“, „Вісті“, „Известия“, „Гудок“, які дадуть
нам відповідь про дійсний стан в СРСР.

* * *

Розглядаючи низку статей Л. Леонтіва „Індустріялізація і вій-
на“, знаходимо в них критичний огляд причин поразки Німеччини
підчас Світової війни в той час, як Німеччина мала добре розви-
нений промисел, що постачав військо необхідними припасами, мала
добре озброєну армію, не бракувало кадрів, — автор приходиться до
висновку, що причинами поразки був брак сировини, і на підставі
цього закликає звернути увагу на посилення індустріялізації СРСР,
звернення уваги на забезпечення сировинними запасами, щоби СРСР
не опинилося в подібному стані. Слідом за цією статтею знаходи-
мо іншу, під наголовком „Хемізація народного господарства і обо-
рона країни“, де звертають увагу населення на необхідність розвит-
ку хемічного промислу для вироблення угноєння, яке і є підставою
більшої врожайности збіжжя і яко дальніший вислід — збіль-
шення тваринництва. Все це разом дає змогу мати добру хар-
чову базу, що „зміцнює оборонну спроможність країни“.

Далі, в статті „Сучасна військова техніка і наші завдання“
І. Богомольця, подаючи статистичні дані про збільшення озброєння
у Франції, Англії, США і Польщі в порівнянні з 1918 роком, ціл-
ком відверто говорить, що „роля машинобудівничої промисловости
в обороні відома; саме вона повинна буде виробити й дати червоній
армії потрібну військову техніку в достаточній кількості“. Таким
чином, після слів Богомольця, читачеві ясним становиться, що всі
заклики большевиків, скеровані до свого робітництва, „про необхід-
ність наздогнати і перегнати всі держави у витопці металу, поста-
вити СРСР по витопці металу на першому місці в Європі, а в сві-
ті — на друге місце після США, мають лише на меті створити
міцну базу для продукування зброї, яка в першу чергу буде скеро-
вана проти „мірового капіталізму“. Навіть такий продукт, як
цемент розглядається в плянах на майбутні роки під поглядом вжи-
вання для зміцнення позицій, бо в статті під заголовком „Прискожи-
ти будівництво соціалізму, піднести ще на більшу височину ступінь
техничної міци Червоної Армії“ докладно вираховано, що „на одну
дивізію вживалося підчас Світової війни 31.000 куб. метр. залізо-бе-
тону, 57.000 жорстви, 3.000 тон заліза і т. п., разом біля 100.000
тон різних матеріялів“, а тому треба побільшити і вироб цементу
в Союзі.

В статті „XIII років Жовтневої революції та завдання Черво-
ної Армії“ К., обговорюючи побільшення кредитів на військову мету
в Світі, подає, що радянська влада „готує в армії з червоноармій-
ців кадри бойців соціалістичного будівництва. Так, в 1927 році було
направлено в сільради 31.756 демобілізованих, в 1928 р. — 67.998,
в 1930 р. — 123.409 чоловіка. Загалом вже мається по Союзу на

селі до 584.000 чоловіка бойців за соціалістичне будівництво". Іншими словами, це мається на селах вже більше півмільйона інструкторів військової справи, під керівництвом яких селянська молодь проходить навчання — відповідну підготовку до армії. Проводяться, очевидно, і повторні навчання зі старшим поколінням. Що справа дійсно стоїть так, нас переконує ще більше стаття І. Богомольця „Колективізація і оборона СРСР“, де говориться про військове навчання в колгоспах. Крім того, там же говориться, що „колгоспи мусять бути прикладом для всього бідняцько-середняцького селянства... насамперед треба, щоби жадного колгоспника не було поза лавами ТСО-Авіохему... Щоби колективізувати прикордонну смугу, то що більший буде соціалістичний сектор в ній, тим організованіша буде прикордонна людність у боротьбі з ворогом, тим сприятливіші будуть умови для дій Червоної Армії“. Цілком ясно, що колгоспники, а за ними і все селянство масово мусить готуватися до підтримки майбутніх воєнних чинів червоної армії.

В СРСР не залишається в спокою і така чисто приватна громадська організація як Автодор, яка керує приватними, громадського значіння самоходами, мотоциклами, самокатами. Підчас останніх маневрів цього року на Україні всі машини, які є в розпорядженню цієї організації, були поставлені до послуг війська і вживалися при маневрах. Наслідками маневрів влада цілковито задовслена, що видно зі статті Куйбишева „Завдання Автодора“, який розглядається лише під кутом використання військом цієї організації.

Не можемо не торкнутися кампанії „Декади Оборони“, яка зараз іде не лише на Україні, а по цілому Союзу і має завданням зібрати, по-перше, гроші на будову дирижаблів, літаків і в той же час піднести зацікавлення населення до військової справи. Напівголомне населення „добровільно“ віддає перший сніп, перший пуд і тому подібне на цей заклик. Робітництвом „добровільно“ робиться 1% відрахування від своєї платні в той же час, як відверто на зібраннях кажуть, що машиніст фабрики, „за денну платню не в стані навіть купити фунт сала“. На такі „добровільні“, кошти під час Жовтневих свят в Харкові від імени ріжних профспілок передано до Армії 10 літаків, а в Москві — 85.

Що до літаків, то треба додати, що зараз большевики захоплюються новим типом літака інженера Калинина „К—9“, який збудований цілковито з радянських матеріалів, за винятком мотору; літак на 2 особи, сідна швидкість 50—60 км. годину, що дає змогу сідати на любому місці. Пересічна швидкість 125—130 км./год. Вартість 5—7.000 кар. Найбільш всього большевики захоплюються ще тим, що літака цього можна на протязі 2—3 хвилин „розібрати“, причому в розібраному стані можна сховати в звичайній селянській клуні. Добре знаючи систему війни большевиків з ворогами, напрошується думка, що цей тип збудовано спеціально для розв'язки, причому агенти, непримітно проникнувши за фронт, мають змогу сховати літака в тилу ворога на певний час, необхідний для виконання завдання, а в слушну хвилину—склавши літака, повернутися

до своїх частин. При більшевицькій спритності, це річ цілковито можлива.

Дуже велику увагу уділено в часописах кадрам ТСУ-Авіохему, на які поглядається завдання привчити населення до боротьби з ворожими літаками та унешкодження трійливих газів від всржжих бомб. Крім того ТСО-Авіохем підчас війни мусить виконувати другорядні функції при армії. Зараз на Україні мається вже 1.020.000 членів ТСО-Авіохему, а підчас „Декади оборони“ лави Авіохемовців по Союзу мають збільшитися на 8.000.000 нових членів.

Все населення під керуванням гуртків ТСО-Авіохему відбуває періодично два-три рази на рік вправи, підчас яких робітництво на залізницях, зокрема на підприємствах фабричних, навчається праці в протигазових масках. Доказом того значіння, яке надається цим гурткам, є статті: „Спрямувати більшевицький всгонь на опортуністичне ставлення до оборонної роботи“ і „зміцнити парткерієнництво ТСО-Авіохему“, в яких автори нападають на ті райони, де слабо провадиться справа навчання, „на роботу ТСО-Авіохему не звертається належної уваги... гуртки нічого абсолютно в військовій пропаганді не зробили“.

Ми могли би ще багато навести статей з більшевицької преси, які яскраво удоводнюють нам те, як фактично стоїть справа в СРСР і як слова більшевицьких діячів у Женеві стоять далеко від голої правди, яка бе впрост у вічі зі сторінок більшевицької преси. Цілковито ясно, навіть, із цього переліку сотої частини статей, що попадалися за цей час на очі, що у більшевиків є лише одна мета: за всяку ціну, віднімаючи у селянина останній кавалок хліба, віднімаючи у робітника тяжко запрацьований харбованець, піднести свою промисловість на стільки, щоби вона дала змогу перетворити СРСР в один узброєний табір з невичерпаними запасами військового приладдя і тоді вже відверто і сміливо виступити на здійснення своїх намірів—локонати „міровий капіталізм і да возсіяє комунізм по цілому світу“.

Але більшевики, готуючися у себе до цього збройного виступу, відвертають увагу пролетаріяту, принаймні у себе, від своїх агресивних намірів постійними галасами, що „імперіялисти цілого світу готуються проти радянського робітництва“. Для залякання цього нещасного робітництва вміщують якісь фотографії, неначе розстріляних невинних робітників біля Одеси в 1918—19 році французькими та грецькими частинами. Це не є темою нашого огляду і згадуємо про це тут між іншим, але треба ще зупинитися на одній стороні системи підготовки більшевиків до війни.

Справа в тому, що хоч більшевики і налагодили у себе справу продукування зброї, досягли дисципліни в армії, де маневри дають добрі наслідки, але більшевики в душі не печні за своє військо, тим більше, коли підчас мобілізації до частин масово увійде селянський елемент, який в масі до них ворожий. Опанувати цими масами більшевики не будуть в стані з-за браку „кадрових“ комуністів і тому звернули велику увагу на руйнацію ворожих тилів завчас.

До останнього часу большевики лише закладали за межами СРСР комуністичні організації, які провадили пропаганду серед робітництва, переважно серед того, яке працює в металургії, хемії, транспорті, вугільних шахтах, ц. т. як раз серед тих галузей, які являються головнішими підчас війни. Для провадження цієї акції вони заклали у себе організацію МОДР, яка начеб то має на меті підтримання політичних в'язнів, а фактично підтримує закордоном комуністичну акцію. Лише на Україні мається до 1.200.000 членів МОДР-у з яких стягаються порівнюючи великі грошові суми, які і відсилається закордон; по цілому СРСР мається до 5.000.000 членів цієї організації. Організації МОДР-у мають тісний зв'язок з подібними організаціями за межами СРСР і провадять розкладову акцію головним чином серед війська. Особливо часто подають большевицькі газети відомості про випадки масового порушення дисципліни серед французького війська, а це як раз там, де найбільш є організацій МОДР-а.

Так справа стояла до останнього часу, як ми сказали вище. Але цього показалося большевикам замало і в початку грудня мін. року з'явилася замітка, до того ще в пресі большевицькій, що в Берліні заснувалося „Товариство охорони СРСР“*), яке має своїм завданням „скупчити в своїх руках паралізацію всіх заходів інтервенції проти СРСР“. Не встигло заснуватися це товариство, як за тиждень вже на міжнародній конференції революційних гірників у Берліні „одноголосно ухвалено постанову вжити всіх заходів до організації мас на захист СРСР“ і зокрема дано завдання „закласти по всіх копальнях комітети захисту СРСР“. Над цим, на перший погляд невинним новаторством треба зупинитися, бо очевидно комуністи в Москві на ці комітети покладають завдання не лише провадити розкладову акцію, а навіть переводити в життя акти саботажу, які в відповідну хвилю зможуть унерухомити копальні, а за ними і решту заводів, що працюють на оборону. Гадаємо, що за гірниками підуть слідом й інші комуністичні організації, що являється небезпечним для самого існування держав. Треба додати до цього, що не так давно в СРСР відбувався зїзд революційних письменників, підчас якого відверто говорилося, що революційні письменники мають відіграти велику роль у вміні настроїв робітництва і можуть прислужитися комуністичній пропаганді.

Таким чином, на нашу думку, в межах СРСР не мається жадної діляки, в якій большевики гарячково не готуються до війни з державами Заходу, в одночас звертаючи пильну увагу на внесення розкладу в запілля майбутніх своїх ворогів. На це кидається величезні кошти, які не лише здираються з нещасного населення, а в значній, коли не в більшій частині, здобуваються від радянського експорту.

21.I.1931 р.

*) Чи ж не для цього 19.1.31 р. прибула до Берліна з Москви якась велика кількість золота? Ред.

З військового життя на окупованій Україні.

Організація частин внутрішньої охорони на Україні.

20 грудня 1930 р. військо ГПУ „святкувало“ десятиріччя свого перебування на Україні („Черв. Арм.“ 20.12.30). З того приводу цікаво буде пригадати підстави організації ГПУ та інших частин внутрішньої охорони, якими москалі власне тримаються на Україні.

Військо ГПУ розподіляється на 1) внутрішні частини, 2) прикордонні частини і прилучені до ГПУ: 3) так звану „воєнізовану охорону“ промисловости, залізниць і пошти, 4) частини конвойної сторожі.

На чолі всього війська ГПУ і прилучених частин стоїть на Україні „товариш“ Всеволод Балицький. Помішник його „тов.“ Бистрих — начальник частин прикордонної охорони України.

Внутрішні частини ГПУ на Україні існують в кожному місті і містечку. В Харкові розташовано головну частину війська ГПУ — 4-й український червонопрапорний імени тов. Дзержинського полк — ОГПУ. Штаб полку міститься на площі Повстання ч. 3. Командир полку „тов.“ Горкін. Як і всі інші частини ГПУ, полк цей має в своєму складі дуже малу кількість українців — більше 90 відс. його — чужинці, найбільше москалі і киргизи з Козакстану. Полк розподіляється на п'ять дивізіонів, які є малими відділами, спеціально пристосованими для відокремлених операцій проти „внутрішнього ворога“ (всі роди війська, панцерні авта, бездротовий зв'язок і т. і.).

Є відомості радянської преси, що останніми часами в Харкові було зформовано ще один полк ГПУ, бо настрій українського населення робить небезпечним перебування окупанської влади в радянській столиці.

Всі інші міста України, починаючи від великих (як Київ) і до малих (як Луганськ), мають дивізіони війська ГПУ. Містечки — мають малі відділи ГПУ.

Частини прикордонної охорони ГПУ існують як на суходольному, так і на морському кордоні. Ці частини мають організацію в формі окремих відділів („отряди“). Нормальний склад відділу: 3 стрілецькі сотні, 1 кулеметна, 2 кінні сотні та одна півсотня зв'язку. Для служби відділ розподіляється на кілька комендатур, які мають під собою пости прикордонної варті.

Розташування відділів на суходольному кордоні:

19-й відділ — Олевськ, 20-й — Славута, 21-й — Ямпіль на Волині, 22-й — Проскурів, 23-й — Камянець Под., 24-й — Могилів, 25-й — Ямпіль на Дністрі, 26-й — Тираспіль, 27-й — Одеса.

Де-які відділи зеднані в полки прикордонної охорони.

Крім того маютьяся учебні частини прикордонної охорони (напр. учебно-прикордонний ескадрон ГПУ).

Воєнізована охорона—охочекомоне військо, яке комплектується добровольцями, найбільше жовнірами, відбувшими службу в червоній армії. Вона утримується на кошти цивільних інституцій (залізниць, пошти і промисловости), але скрізь підлягає начальникам ГПУ.

Охорона залізниць робиться в той спосіб, що кожную залізницю розподілено на „райони“, які мають від 5 до 7 чот „воєнізованої (або стрілецької) охорони“ кожний.

Поштові і телеграфічні установи охороняються „воєнізованими відділами“. Промислові підприємства — також „відділами“. Кожен такий відділ (отряд) має своїм завданням охорону якогось певного підприємства. Напр., 140-й відділ ВОХР (цебто „воєнізована охорона“) охороняє Дніпрельстан, 173-й — промислові підприємства на Запорозжі і т. і.

Останніми часами „воєнізована охорона“ формується також і для так зв. „колхозів“.

Конвойна сторожа — досить числене на Україні військо, бо населення вязниць і кількість арештантів тепер значно побільшилося. Отже на Україні існує 2-га українська дивізія війська конвойної сторожі (штаб Харків). По великих містах є полки конвойної сторожі (3-й полк—Харків, 4-й — Київ), в інших—курні (Одеса, Дніпропетровськ, Вінниця і т. і.), або сотні (Бердичів).

Зі сказаного можна бачити, оскільки розвинена і поміркована система внутрішньої охорони окупантів на Україні. Окупанська влада має своїх яничарів скрізь — в урядових центрах, на залізницях, на лінії телеграфу, в підприємствах і колхозах. Жах панує над цілою системою. Жах тирана перед поневоленим народом, який залишився живий і одного часу може повстати. Тільки в той спосіб окупанти і можуть ще почувати себе до певної міри спокійно.

Військові комуністи бунтують проти влади.

Відоме явище, що комуністична партія, особливо в так званих „національних республіках“, останніми часами дуже розкласяся. Праві, ліві, „лівацькі“ і всякі інші „ухили“ в партії можна зустріти на кожному кроці. Радянська преса цього не ховає й не може ховати. Але нозиною є прилюдні й відверті виступи військових комуністів проти сучасної політики партії. Про це нещодавно вимушена була признатися радянська військова преса на Україні.

По військових школах на Україні, не вважаючи на суворий „класовий підбор“ курсантів, прокотилася справжня бунтарська хвиля, яка привела до багатьох арештів і розправ ГПУ.

У Київській гарматній школі член комуністичної партії Лукашенко прилюдно виступив з заявою, що

„тепер 75 відсотків всього селянства України не згодні з заходами партії та влади на селі і що українське селянство взагалі проти „диктатури пролетаріату“.

Лукашенка підтримав другий комуніст школи Кримський.

(„Черв. Арм.“ 4.1.31).

У Сумській гарматній школі комсомолец Тертишник на протязі двох років перебування в школі розкладав партійців і комсомольців, виступаючи відверто проти політики партії в сільсько-господарських і промислових питаннях (там-же).

В Українській кінній школі (Елізаветград) зформувався гурток комуністів, який взяв на себе завдання роз'яснювати своїм товаришам „партійні побрехеньки“. На чолі гуртка стояли свідомі українці Корнієнко, Буркєня, Південь і Рябець. Вони вели свою працю остільки сміливо, що навіть виступали проти „політичних керівників на політнавчанні“.

Вони казали:

„В рішеннях партійних з'їздів, по газетах та журналах пишуть одне, а насправді ми бачимо зовсім інше. Реальна заробітна платня цього року багато зменшилася“ і. т. і.

Корнієнко одного часу звернувся прилюдно до політичного керівника школи:

„Ви нам скажіть правду, як комуніст. Ми не діти, яким можна казати все, що бажаєш. Скажіть нам, як воно є насправді, а не за цифрами та рішеннями партійного з'їзду“ (там-же).

Цікаво, що всі ці виступи „бунтарів“ були заховані військовим і політичним начальством школи і стали відомі лише після розслідування ГПУ. Отже ніби-то начальство погоджувалося зі „злочинцями“.

У Київській гарматній школі комуніст Козловський подав заяву на письмі про „кривди, які творяться на селі в зв'язку зі справою ліквідації „куркульні“, як кляси“. Він писав, що „уряд нищить найбільш міцну й роботящу силу держави“. („Черв. Арм.“ 10.12.30).

Дуже розповсюджені виступи проти уряду і по військових частинах, розташованих на Україні.

У 19-му стріл. полку (Ніжин) молодший командір, комуніст Хведотів, „висловлював думки, що в нас немає куркулів“:

„Я не бачу куркулів. Вбивства на селі роблять самі наймити та бідняки“ („Черв. Арм.“ 10.12.30).

Отже, словами Хведотіва газета признається в тім, що на українським селі людність кривою розправляється з агентами влади і партії — і не „куркульська“ людність, а та, в якій влада шукає підтримання — „наймити та бідняки“.

Ґрунт займається під ногами окупантів!

У 43-му стріл. полку (Елізаветград) гурток комуністів на чолі з робітником Савіним агітував серед червоноармійців-партійців і серед громадян міста проти політики уряду і партії. Савін, як з'ясувало ГПУ, казав:

„Держава тримає військо для того, щоб утихомирювати робітників коли серед них повстане незадоволення“.

Він висловлювався проти індустріалізації, яка „лише викликає кризи і безладдя“.

Савін лаяв ЦК партії, „який веде країну до погибелі“, а проте „винуватить у безладдях стрілочників“. („Черв. Арм.“ 10.12.30).

Готують війну.

„Черв. Арм.“ в багатьох числах зазначає, що воєнна небезпека для радянського союзу останніми часами збільшилася, бо „буржуазні держави“ готують напад на „батьківщину пролетарів“ (чч. 10.12.30, 27.11.30, 7.12.30, 8.1.31 і інш.).

Розуміється, закиди „буржуазним державам“ — це лише тактичний крок, а правдою є те, що радянці під впливом господарської руїни і позної компротації „ленінізму“ та „сталінізму“ готують собі вихід у формі нападу на європейські країни для поширення „всесвітньої революції“ силою зброї.

Командуючий військом на Україні Якір в одній зі своїх промов висловився, що — на його думку — „буржуазія“ нападе на радянський союз у 1931 році („Черв. Арм.“ 8.1.31). Отже можливо, що на цей рік радянці призначили початок своєї воєнної авантюри.

„Недосяжні висоти“ большевицької культури.

На зїзді українських комсомольців 7 січня 1931 р. виступив командуючий військом Української військ. округи Якір. Він сказав:

„Ми бачимо, як 150 мільйонна, найтемніша й найвідсталіша в світі країна (це-то радянський союз) тепер уже вибилася на недосяжні висоти, тепер уже зуміє рівнятися з передовими промисловими країнами — Бельгією і Англією—в основних показниках індустріальної потужности й культури“ (Черв. Арм.* 8.1.31).

Одночасно та ж газета, лише в іншому числі, дає такий зразок „недосяжних висот“ радянських досягнень в галузі індустрії й культури (подаємо побутову статтю цілком):

„Хочеш мила — одружись“.

Одного разу помкомчоти 286 стрілецького полку,*^{*)} тов. Когут, зайшов до свого розподільника. Бачить—на полицях лежить туалетне мило. „От добре працює наш розподільник! — подумав тов. Когут. — А давно вже не було мила!... Тепер помиемось“.

— Товаришу завідуваче, — привітно звернувся Когут. — Скільки коштує от той кусок?

— 25 копійок.

— Загорніть, будь ласка.

Завідувач розподільника проникливим поглядом глянув на відвідувача і значущо відказав:

— Вам не належить.

— Не належить? — здивовано перепитав тов. Когут.

— Так! — рішучо potwierдив завідувач

— Чому ж це так? — настирливо допитувався помкомчоти.—Може... понадстроковикам вмиватися заборонено?

Завідувач промовчав.

До розподільника увійшов голова кооперативної комісії тов. Барчук Помкомчоти, звісно, зрадів.

— Товаришу голова, — кинувся помкомчоти,—зважте моє становище... вмиватися нічим. А завідувач не хоче продати мила.

Голова трохі помовчав, неначе згадуючи щось, а потім сказав спокійно, але твердо:

— І добре робить. Вам не належить.

*) М. Литін.

„Що за чорт, — думає Когут. — І цей каже „не належить“. Не розумію“.

— То може ви скажете, чому не належить?

Голова всміхнувся, але помкомчоти у цій посмішці не відчув полегшення.

— Парубок ви, тому вам і не належить.

Після цього пояснення помкомчоти зовсім зникло.

— Дозвольте, як же це так?... До чого тут мило й дружина... А парубкові хіба не треба вмиватися?

— Ні, чому, — заспокоював голова. — Хай і парубок вмивається. Умиватися треба... Тільки мило парубкові не належить..

Так вирішила комісія.

Коли Когут був уже за дверима, він почув слова голови:

— Хочеш одержати мило — одружись...

Довго міркував тов. Когут над цією складною формулою й ніяк не міг зрозуміти її значіння. А головно, звязку між туалетним милом і дружиною. („Черв. Арм.“ 18.11.30).

Дисципліна „по-пролетарськи“.

Дописувач Шепель з 287-го стрілецького полку (Жмеринка) дає чудовий зразок дисципліни, яка панує в червоній армії. Шепель пише:

„Молодші командіри (цеб то підстаршини) в сотні молодшого командного складу часто порушують елементарні вимоги дисципліни. Приміром, командір рюю Десятник часто говорить: „Що схожу, те й зроблю!“ Удень він спить, тимчасом, як інші — на навчаннях. Коли спить Десятник, усе мусить завмерти, ніхто не сміє ворухнутись. Одного разу ройовий командір Щоголь грав на балалайці. Десятник скочив і вдарив його по голові чоботями. Черговий по сотні на це не звернув ніякої уваги“. („Черв. Арм.“ 18.11.30).

Хто забезпечує „автономію“ України.

До частин розташованої на Україні кінноти цього року прибуло поповнення з Козакстану, в більшості кіргизи („Черв. Арм.“ 5.11.30).

Поповнення, яке прибуло до 4-го полку ГПУ, йшло по вулицям Харкова і голосно співало:

„Вперед солдати Феликса, —
Умрём иль победим“ ..

Поповнення, яке прибуло до 3-го полку звязку (Харків) співало у касарні:

„Ми красные связисти
Республики труда“... („Черв. Арм.“ 22.11.30).

До 16-го кінного полку поповнення цього року прибуло з Акмолінська („Кр. Зв“ 24.12.30).

„Автономний“ уряд у Харкові може почувати себе зовсім безпечним!

Національна боротьба на Україні.

В радянській військовій пресі останнього часу можна знайти багато натяків на збільшення ворожнечі українського селянства і червоноармійців української національності до влади.

„Кр. зв.“ (12.12.30) містить статтю про „жорстоку ялясову бо-

ротьбу" на українським селі. Зміст статті показує однак, що тут іде річ про національну, а не класову боротьбу:

В селі Гуменики на Волині — пише часопис — селяне вибрали головою сільради діякона-українця. В склад ради було вибрано бувшого українського старшину і голову повстанського загону Приходька.

Далі читаємо:

В селі Вязівка (б. Городище) до сільради обрали демонстративно тих селян, які не здають державі хліба.

В Кременчуцькому районі всі радянські інституції мають силу урядовців-українців, ворожих до влади.

В Осіновському районі в с. Новоросшани і с. Макартино селяне ведуть боротьбу з представниками влади методом терору. Колхозників і комсомольців убивають вночі через вікна стрілами з обрізу.

В Васильківському районі в селі Олександрівка селяне-українці розклали колхоз „Красная Заря" і знищили будівлі й майно цього колхозу.

Відомості про „засмічення" колхозів і урядового апарату „кулаками"-українцями одержані також з Полтавського і Компаніївського районів.

Багато вказівок можна знайти в пресі про поширення національного руху також і у військових частинах, розташованих на Україні.

Дописувач з 46-го гарм. полку (Київ) вимагає, щоби полкову газету друковано було українською мовою і щоби ця мова вживалася для освітньої і політичної роботи у полку:

У нашому полку понад 50 відс. українців. Але масова партійно-політична робота провадиться російською мовою. Це говорить за недостатке запровадження українізації від партійної організації полку. Погано провадиться робота коло українізації начальницького складу полку.

В майбутньому треба українізувати роботу клубу; гасла, плякати й полкову газету писати українською мовою. („Черв. Арм." 8.1.31).

Дописувач з 9 го кінно-гарматного полку (Лодижін) скаржить на те, що в полку провадиться правдива „боротьба проти українізації і проти української культури“.

До касарні приходять головна маса червоноармійців, які розмовляють лише українською мовою, передплечують українську газету, цікавляться господарством України. Цей червоноармієць бажає, щоби з ним розмовляли українською мовою. На жаль це здорове, законне бажання ми не маємо змоги задовольнити: начальницький склад в більшості не володіє українською мовою... В той час, коли червоноармійців-українців у полку 90 відс., групи політичних навчань українізовані лише на 20 — 30 відсотків.

Дописувач визнає, що в полку „з'являються шовіністичні російські настрої, які дуже шкодять бойовому підготовленню частин“ („Кр. Зв." 28.12.30).

Дописувач з 284-го стріл. полку (Ольвіопіль) повідомляє про обурення червоноармійців-українців, які одержали для „ліквідування неписьменности" підручники („Русский Букварь"), надруковані російською мовою („Черв. Арм." 6.2.31). З цього приводу газета містить карикатуру, яка свідчить про огиду до Москви — червоноармієць стоїть задом до російського видання („Москва. Гиз").

„Бурхливий зріст“ сільсько-господарських колективів.

В числах „Черв. Арм.“ за грудень 1930 р. і січень 1931 р. дуже багато пишеться про „бурхливий зріст“ колективізації сільського господарства. Жадних доказів цього зросту газета не подає до відома. Пропаганда про „бурхливий зріст“ робиться лише для одурювання червоноармійської молоді, яку уряд заохочує всіма засобами до вступу у колективи.

Що справді робиться у колективах, показує спів, складений „колхозниками“ одного з колективів на Черниговщині:

В колективі добре жить, —
Десять робить, сто лежить.
А як сонце припече,
Той тих десять утече...

„Політична свідомість“ червоної армії.

„Червона армія відрізняється від буржуазних армій високою політичною свідомістю її бойців“ — це відоме большевицьке гасло.

Преса дає кілька зразків цієї свідомости:

У 137-му стріл. полку (Київ) комсомолец на питання: „Що є демпінг?“ відповів: „Це є англійський буржуй“. На питання: „Де збирається Ліга Націй?“ відповів: „У Москві“ („Черв. Арм.“ 2.12.30).

У 2-му кінно-гарм. полку (Старокопистинів) на політнавчанні „майже всі червоноармійці“ на запитання про ролі соціал-демократії на Заході відповіли: „соціал-демократія є вірний помічник комуністів у боротьбі з фашизмом“ („Черв. Арм.“ 12.12.30).

В. К-ий.

Німеччина і С.С.Р.Р.

За останній час в Німеччині стає дуже помітною зміна відношень міродайних кол до питання б. Росії. Колишня „дружба“ з большевицькими урядом стає все більше лише карткою в політичній грі з державами Заходу. В Женеві німці ще домагаються лякати Захід можливістю свого сполучення з радянцями. Вдома вони дуже добре розуміють, що від большевиків їм нема чого чекати, крім сiania заворушень і протиурядової пропаганди в самій Німеччині. Через це німці, як практична і реалістична нація, шукають для себе можливостей зв'язку з майбутніми державними організаціями, які мають повстати на теренах колишньої Росії після остаточного акту великої східно-європейської революції.

Німці здавна звикли поважати силу. Отже, доки радянська держава здавалася їм реальною силою, вони в своїх політичних розрахунках завжди старалися використовувати цю силу з метою лякати і політично тиснути на європейський Захід. Тепер же сила ця стала ірреальною.

„Irrenhaus“ (божевільний дім) — так висловився про радянську державу один з видатних німецьких політиків урядової партії в розмові з емігрантом. Це є наслідком розчарування німців

„досягненнями“ Сталіна в господарстві, політичній боротьбі з „ухилами“ і у військовій справі. Найбільше вражіння на німців зробив той розбрат і безладдя, які зараз панують в червоній армії. Багато старих командирів з бойовим досвідом звільнено з посад за „ухили“. Посади їх заступлені „хлопчиками“, заслугою яких є лише вміння лизати чобіт Сталіна. В німецькому військовому міністерстві, більше ніж де-завгодно, відомо, що командний склад червоної армії, через свою малу освіту, нерозвиненість і некультурність, не має змоги добре керувати складними явищами сучасного бою. Німецькі представники, які мали можливість стежити в ССРР за червоною армією, кажуть, що радянські старшини, навіть високої ранги, не вміють читати мапи, не тямлять силости розумного і точного наказу, не можуть користуватися військовою технікою. Все це робить на німців негативне вражіння і впливає на зміну відношень до колишнього „друга“.

Цікавою ілюстрацією зміни відношень німців до Східно-європейських питань є поведінка поважної німецької преси. Радянська амбасада у Берліні останніми часами багато разів збирала у своєму пресовому бюро представників німецької преси і робила їм звіти про сучасний стан у ССРР. Німці слухали звіти, розпитували про все, прохали пояснень... але в пресі нічого не друкували. Радянські урядовці називали це „змовою мовчанки“. Одночасно великі і впливові німецькі часописи (як „Berliner Tageblatt“, „Germania“, „Vossische Zeitung“) містили багато статей про безладдя в ССРР, про збільшення „ухилів“ проти Сталіна, про радянську брехню, терор і насильства. Треба до того додати, що всі ці часописи не є якимись правими або фашистовськими. Це— преса урядових, дуже поміркованих партій. Особливо цікаво, що останнього часу де-які урядові часописи (як „Vossische Zeitung“) доручили своїм дописувачам, перебуваючим у ССРР, освітлювати стан національного питання у радянців.

Все це свідчить про те, що в Німеччині утворюється нове відношення до поневолених народів радянської вязниці. Час і тут працює їм на користь.

Кишинь.

ВИТЯГИ З ЛИСТІВ: з Київщини.

ДОРОГИЙ ДРУГ!

...Бо всі ми морально і матеріально так прибиті, що і так без всього, недовго Богу душу віддамо; злодій, само собою розумієця, немає чого красти, бо всі ми майже ходимо в костюмах Адама і Еви.

Все іде на заготовлю, а ми голі і голодні.

Що торкаєця сала, масла, мяса, олії і т. п. тлушу, то це все відійшло в область забвения. Мануфактури як такої можна сказати немає, а як що і прийде з кооперацією, то фати як раз на „Трішки Кафтан“ і то по перше—очередь, по-

друге — за гроші не продаєця зовсім, а лише тільки відпускається, теж на загівлю, на яца, кури, коноплі, собаки, котів, тхорів і проч. Словом нужно віддати справедливість комуністам, що все те, що живе на їхній території, познало власть імушого (сильного). Керосини теж нема і приходитця співать: „Догорай, моя лучинушка. догорю з тобой і я“, але єсть надія, бо будеця електростанція і як що нам в темноті очі не вилзуть, то може колись діждимось. Взагалі у нас іде все по новому і то знову таки в той бік, аби нічого не було. Хліборобство мусить перейти на зернову фабрику. Мешкать розумієця в бараках, працю начинать по гудку як на фабриці і селяне будуть орать з розумом волячим, лише погоничі будуть комуністи. Правда, що вони з теж хотілиб назад, бо ім життя стало теж кепске, але кождий, боючись за свою шкуру, держать всіх в руках, бо знають, що в разі чого месть паде на ніх, а тому коли у Вас можна критикувати всіх аж до самого Президента, то у нас даже вздохнуть важко не можна, коли балакає комуніст, бо пришиють контр-революцію і тебе як корова зликом злиже. Отак то бачиш дожились і дочекались, що навіть, як бачиш, конвертів немає і приходиться самому робить, благо що бумагою запасся.

Пиши, чи цей лист получиш.

Твій друг Василь

7 березня 1931 р.

з Сибіру на Україну.

3-го грудня 1930 року.

Здоров будь, незабутний друже!

Відповідь на свій лист від Тебе одержав.

.. Да, діла не важні творяться на нашій рідній Україні, но тепер вони однакові по всьому ес.ес.ер. ...Сибіряки і розказують, що ніби то в Сибірі життя багато краще, не вірь братику нікому, бо тепер життя скрізь однакове. Можливо, що коли вони виїзжали, то було трохи краще, но поки повернулись назад, то стало однаково, повірь міні, що воно так. Згадай, давно ти писав, що в селі живеця добре, позаяк селянські продукти мають добру ціну, а в селі Д—то даже можна їсти мяса і навіть мені радив повернутись додому, а за такий короткий час получилось що? Мені дивно, що ти в таких коротких рисах описуєш Д—ске життя, сестра Ярина описала багато більше, і признаюь по правді, що я тепер дуже рад, що задалегідь село залишив.

Воно, сказать одверто, то життя нема в сучасний час і в місті, но в порівняні з тими граблівоськими викачками, з тим насильством, яке твориця в селах, но в місті жити лучше—по крайній мірі, хоть живець в проголодь, но спокійний душою, наприклад я одержую норму і як у мене нема, то ніхто в мене не требеуе — дай. Я уявити собі не могу душевне переживання селянської людини, коли вона так тяжко в літку працювала і по її розрахунку даже на село не хватаєть, а в неї забірають все, обрікають на голод і даже на голодну смерть.

Сестра Ярина пише, що тепер обкладають не тільки так би мовити багатих, а і бідних; я дуже радий, що це так стає, бо ніхто не буде радуватися чужому горю.

Тепер напишу тобі де-шо з життя Сибірського. Я часто їзжу з потягами, і повинен сказать, що потяги на схід переповнені посажерами—сибірськими. Сердце болить, коли бачиш, як який небудь 60 років старий чалдон, котрий раніш крім плуга і сохи нічого не знав і не бачив, а тепер залишив все своє майно і іде на далекий схід шукати куска хліба.

Діло в тім, що Сибірський селянин розумніший нашого дядька—хахла і коли в прошлий рік в їх зобрали хліб, то котрий сіяв 20 десятин засіяв 2, а котрий 10, то 1 десятину, а на решті землі ріс бурьян і ось тепер понакладали на їх податок хліба по прошлогоднему і ці сибіряки побачили, що ім грозить не тільки ліквідація його майна, а даже висилка, тоді майже чуть не кождий, кинув все на проізволяще і запасся раніш посвідченням та іде на далекий схід, іде на Сахалін, Камчатку хто куда, іде один, ідуть з семами. Я часто підсажуюсь до їх і начинаю розпитувати, то це страхіття... Богата сибірська деревня

знищена як пожегом, як 2 корови то це тепер кулак, 1—середняк, а багацько є таких, що і одної не мають і називається — в багатому Сибіру. Потім безтоваре, прийшла зима, морози, а не можна дістати ні полушубка, ні валянок (валянки коштують 100—150 карб.); по їхньому виразу — ложись да помрай.

Тут ходить безпересадочний потяг Владивосток-Новосибірськ, їздять наші проводники, то розказують, що там теж на станціях така нищета, як тут, а дороговізна ще більша як тут — на далекім сході. Я також могби туди поїхати — попросить нарядчика, щоб назначив на той потяг, тільки змою не хочу, бо страшенно холодно, але весною поїду і тоді і про ті сторони більше напишу.

Ти питаєшся, чи міг би і собі приїхати в ці сторони, кажу тобі не варто і не ражу. Радивби тобі попитати щастя на Закавказьє, там кажуть живеться краще, а по-друге, при сучаснім положенню в теплім краю куди багато лучше жити, чим в суровим, хоть страдать голодом та не страдать холодом. У мене теж одна мета — заслужити безплатний квиток, перейти в залізно-дорожню спілку і виїхати десь в тепліший край, бо за посередством цієї спілки можу устроїтись во всіх уголках ес-ес-ер. Коли я їхав сюди, на далекий схід, то в вагоні зимою їхав Чехословак — він залишився від Колчака і до цього часу жив в Сибірській деревні, мав кузню, а тепер їздив до Москви хлопотати візу за кордон і він міні описував ужаси Сибірської деревні, наприклад зимою кулаків викидали з хат в 40 градус. мороз, беременні жінки родили і замерзали в купі з дітьми і радив міні їхати в місто, як не знаєш ніякої кваліфікації, то поступай на завод, залізницю, то як-небудь проживеш, бо як будеш жити в деревні, то пропадешь.

Одним словом — мусиш зробиця робочим. Тепер цілком пізнав, що то правда, а тому це і тобі зробити ражу, тільки попитай щастя в теплий край. Ну будь здоров, пиши часто, будемо ділитись думками, то може щось до весни придумаємо, а як що не видержка, то тікай там, де кажу.

Твій Федька.

Х р о н і к а.

ФРАНЦІЯ. 3/1 б. р. помер на 79 році життя перший по часу маршал третьої республіки Жофр.

9/II б. р. затвержено ген. Вейганда ген. ін-ром армії і віцепрезидентом Ради оборони держави. Таким чином його висувається на начального вождя на випадок війни. Бувший до цього часу ген. ін-р збройних сил маршал Петен признається ген. ін-ром протилітничої оборони.

Літництво виділяється в окремий рід війська.

„Fr. Mil“ говорить про необхідність мати армію в 250.000 чол. при 6—8 річній службі.—Піш. полк має: 48 тяз. кул., 108 лег. кул., 148 гранат. рушниць, 6 гармат 37 мм., 6 мінометів.—Дня 1.4.1931 р. почнеться будова нової повітр. воен. гавані в Chateaudun.

Лідери фр. соціялістів дуже злі пацифісти; Поль Бонкур казав: „Найбільше безглуздя лементувати про спокій, коли його не можна організувати; абсурд думати, що міжнародні конфлікти можна полагодити третейським судом, бо останній не має засобів підтвердити свій присуд.“

Фірма Фарман буде нового літака, що може піднятися

в повітрі на 20.000 метрів. Швидкість літу в годину — 450 — 500 км. Літак буде мати 12-ти циліндровий мотор силою—400 HP і важити 2.500 kg.

В січні місяці б. р. над Італійським кордоном в горах, на висоті 2000 метрів, відбулись маневри французького війська.

В 1913 р. армія мала 820.000 жовнів, а в 1930 р. — 522 тисячі, рахуючи зі старшинами.

АНГЛІЯ. Нова рушниця „Pedersen“ системи Vickers Armstrong є пів-автоматична, 50 стр./хв., вага 4 кг., довжина 114 см; об'єм—10 набоїв; калібр кулі 7 мм., вага 196 гр., $V_0=820$ см.—Англія має 288 пр.-повіт. гармат.—Пр.-літак. прожектор мусить мати такі якості: побороення місцевості, швидкість по шляхам 65 км/год.; промінь силою 1,5 амп. на 1 кв. км.—Воєн. повітр. міністерство завело особливі означення для літаків; перші літери відповідають призначенню машини. Прикл.: А (atlas)—літаки слідівання з армією; В — багатомоторові бомбомети; Р—одномоторові; С — транспортні; F — нищителі надзем. бсю і т. д. Академія Ген. Повітр. Штабу міститься в Andover. Відкрита в січні повітр. лінія Лондон-Каїро-Капштадт має 9.000 км. — 8 днів. Спроба постачати маршруючу кольсню літаками дала позитивні наслідки. Відбулася проба з новою гарматою проти літаків, що сконструювана заводами зброї Vickers Armstrong. Калібр 75 mm; викидав на протязі 2 секунд стрільно вагою $7\frac{1}{2}$ kg. Може стріляти вгору на віддаль до 10 км. і по землі — до 13 км.

Збудовано танк нового типу, що завдяки 8 колесам може з більшою легкістю поборювати нерівності. Танк вкритий міцною сталеву бронею і заосмотрений у радіо з антенами.

В грудні 1930 р. відома англійська фірма „Napier Airplane Works“ одержала від англ-кого мін-ра повітрової фльоти замовлення збудувати нові літаки, що будуть заосмотрені гарматами тяжкого калібру. До останнього часу це було неможливим, з-за небезпеки, яку уявляло для літака відкочування тіла гармати після стрілу. Але зараз німецький винахід, набутий англійцями, паралізує відкочування.

В лютому б. р. на пляжі в Dayton Beach (Америка) англійський капітан Кемпбель здобув світовий рекорд швидкості на авті „Блакитний Птах“ — 398 кіл. в годину. Довжина авто біля 8 метрів, вага — $2\frac{1}{2}$ тони.

Відбулася проба з літаками-двохплатовцями, що у своїй конструкції сполучають літак ловецький і бомбомет. Узброєння — 6 кулеметів і одна гарматка, яких може обслуговувати один пільот. Літак може піднятися на висоту 9000 метрів; несе рівно ж 4 бомби.

На початку лютого б. р. загинув з-за вибуху підводний човен „Х. І.“, найбільший підводний човен у світі. З залоги 100 чол. частина загинула, а решта — тяжко поранена.

ІТАЛІЯ. Принято закон про примусове миліт. обучення молоді до 18 років.—Ген. Бальбо подав проєкт про будову індустріальної

централі в Римі, яка буде підлягати Воєн.—Повітр. Міністерству. Завдання її — удосконалення повітр. зброї. До 1930 р. повітр. фльота виглядала так: 78 ескадриль незалеж. повітр. фльоти; 57 еск. при суходольн. армії, 35 при морській фльоті, 12 еск. колоніальних. Вільна повітр. фльота складається з 26 ескадр. нищителів (312 літ.), 10 дневних бомбов. еск. (60 літ.), 10 ніч. еск. (100 літ.), 6 морських нищит. еск. (54 гидроп.), 6 бомбов. гидроп. еск. (48 гидроп.), разом 574 літаків. Хутко мають бути ще дві нові ескадрилі. Воєн.-Повітр. Мін. публікує статист. дані парашютних стрибів за 1928—30 рр.: 58 вдалих стрибів, 10 невдалих: 7—з причин малї висоти (нижче 50 метр.) не розкрилися, 2 — утопилося, оден мав нещастя після спуску. Загублено 57 апаратів, вартости 16 млі. лір. — Під керівництвом Марконі засновується наукове розвідче бюро для хуткої збірки технічних винаходів як своїх, так і чужих. Орган цього бюро — „Bollito Mensile“.

В ніч з 5-го на 6 го січня 6. р. з порту Болама (захід. беріг Гвінеї) почала літ до Півд. Америки ескадра гидроплянів на чолі з м-ром авіації ген. Бальбо і техн. кер-ком підполк. Мадалето. Простір Атл. океану між Балама і Наталь — 3000 кілометрів — ескадра пролетіла в 17 год. 40 хв. зі середньою шкоростю в 160 км./год. З 14 гидроплянів долетіло 10. Одна з цілей цього літу — завойовання ринків Півден. Америки.

Підписано умову на будівлю 22-х підводних човнів.

В іськовий бюджет на 1931 р. доходить до 3 мільярдів лір і перевищує бюджет попереднього року на 112 мільйонів лір.

НІМЕЧЧИНА. По відомостям французької преси німецька армія по мобілізації дає 3 850.000 чоловіка; зараз же, крім 100.000 Reichswehr'u, має вона 1¹/₂ мільйона Stahlhelm'у і 6 мільйонів „гітлеровців“.

Збудовано тягаровий літак „Ju 52“, який може перевозити транспорт великої ваги, навіть самоходи, „Ju 52“ може перевезти вантаж у 1.500 кг. на 2.000 км. і може пролетіти 4.000 км. без спуску з вантажом у 500 кг.

З появою танку не зник панцерник, який може бути на колесах, на півланцюжному приводі, т. ч. з обмеженим поборен. місцевости; уживається до розвідчої служби.

„Mill. Woch. № 28/931“ містить статтю „Панування над морськими проливами“, в якій обговорюється сучасна ситуація Туреччини та питання чорноморськ. потоків. Автор приходить до думки, що перенесення столиці з Царьгороду до Ангори може ослабити морську енергію турок, а оточення Малої Азії чужою островною системою та територіяльн. володінням творить поважну небезпеку для Турції (Греки — Лемнос, Митилена, Хіос, Самос, Крит; Італія — Родос; Британія — Кипр та Франція — мандат Сирії). Особливу погрозу автор вбачає в Греції, бо її острови в тій же мірі замикають Дарданели для турок, як Босфор для Росії (України). Автор не вірить,

щоби майбутні держави (Україна?) залишили би ідею заволодіння Чорном. протоками. З цих причин автор рекомендує Турції звернути особливу увагу на море — бо в противному разі її відкинуть в Азію і не допоможе їй сучасна європеїзація. — Дня 1.1.1931 рейхсвер святкував своє десятиріччя. — Дня 11.XII.1930 помер у Відню австр. майор Др. h. c. Ф. Гейгль, відомий знавець танкової зброї, автор знаних книжок. — „М. W. № 23“ містить замітку про українськ. рух в червон. армії. — В 1914 р. м'ясна порція вояка виносила: 250 гр. свіж., солен., морож. мяса, або 150 гр. консервів, вудженого сала, або ковбаси. За два перші роки (1914-15) армія спожила: 950.000 рогатини (з цього — 700.000 у 1915 році), 580.000 баранів, 450.000 свиней; вудженого, соленого мяса 190.000 t., консервів 20.000 t. „Залізна порція“ м'ясної консерви (200 гр.) — витрачено 269,570.000 порцій.

Німецькі фабрики вивозять зброю закордон, головним чином до ССРСР, Туреччини і Китаю.

Ген. Людендорф віщує початок нової Світової війни на 1-е травня 1932 р.

С. С. С. Р. Новий набір у військовій школі виглядає так: робітників 67,3⁰/₀; селян 24,2⁰/₀; інших 8,5⁰/₀; з них партійних 24,8⁰/₀; комсомольців 53,5⁰/₀; безпартійних 21,7⁰/₀. Середню освіту мають 20,1⁰/₀; нижчу 70,1⁰/₀ — решта — 8⁰/₀, треба думати, не має жадної освіти. По останнім газ. відомостям, відсоток селянських аспірантів має бути знижений до мінімуму. — Вийшов новий воєнний журнал: „Моторизація и механізація армії“. По думці воєн. жур. „Красная Звезда“ — бактеріологічна війна не виключена в майбутньому. — В загальному, Осавлахім передав Чер. Ар. 87 літаків. Українські робітники передали Ч. А. 11 літаків, збудованих на добр. пожертви. — Переводиться призив 1907 р. — Добровільний вузовський полк Ім. Сталіна має 3.500 чол.; він має завданням виховувати мол. ком. склад для резерву Чер. Ар. — Для побороення перешкод в оборонній зоні складаються спеціальні групи з саперів, хемиків, вогнепальщиків та робітників. — В третій рік п'ятилітки повітрова лінія виносить 26.000 км. — Закінчено тракторний завод в Ленінграді. — На Київському Політ. Інст. введені такі воєнні фахи: охорона електр. станцій; стратегіч. характер місцевости для накладення телеф. сітки; утилізація залізниць; підслухування телегр.-телеф.; маскировка телегр.-радіо станцій; підбійні програм по хемії, механіці. — Електрична енергія С. С. С. Р. обраховується в 6.465 кілов/год. (Німеччина — 33.000 кілов/год.) — В останній рік п'ятилітки має бути 170.000 тракторів, 200.000 авто. — Три сотні 28 піш. дивізії зробили в масках марш у 70 верстов; на вел. відпочинках маски здималися; марш тривав 36 год. 35 хв.; під масками — 19 год. 21 хв.; пересічно кожний вояк загубив ваги 1--2 кір.; на другий день всі почували себе добре. — В Чугуївському таборі заснову-

ється воен. санаторія. Є звістки про селянські повстання в С. С. С. Р. — Серед „Кузнецького Комбінату“ на Уралі особливої уваги заслуговують: Челябінський трактор. завод (50 т. трак. в рік) біля гори „Магнітної“; Кизилевські, Ерошенські вугільні копальні; Богомолівські — мідноплавні; Алапайські — азбестові; Березниковський (ст. Баженово) воен. хем. завод; Соликамський — хем. зав. В цьому „Комбінаті“ продукція має рівнятися $\frac{1}{2}$ загальної продукції С. С. С. Р.; „комбінат“ має виключне воен. значіння.

Переведено реорганізацію кінноти, значну частину якої зведено в чотири корпуси, узвглядаючи не тільки стратегічні її завдання, але і політичні. На чолі 1-го кін. к-су стоїть Огородників (за царські часи — вахмістр); на чолі 2-го — Криворучко (теж б. вахмістр); на чолі 3-го — Тимошенко, бувший в царській армії звичайним козаком; на чолі 4-го — Зотов (за царські часи — підхорунжий).

Большевицька армія виносить — 1,362.000 чол. і поділяється на:

регулярну	— 562.000,
територіальну	— 600.000,
конвої і Г. П. У.	— 200.000.

Совітська Ліга оборони повітря „Авіакім“ веде широку пропаганду за побільшенням повітр. фльоти. Під маскою літництва торговельного організується сильна літнична армія. Коло Москви будується великий літничий порт. На 3-хрічних курсах літництва перебуває зараз 18.000 осіб: між ними значна кількість жінок. Програм курсів, буцим то цивільних, охоплює всі відділи військового літництва; інструктори на цих — німці. Інженер Зіулковський сконструював дирижабль, цілковито забезпечений від вибуху газу.

Хоч Уряд Спол. Шт. Північ. Америки офіційно не визнає большевиків, алеж у С. С. С. Р. працюють 2.000 американських фаховців від 44-х фірм, щоби большевицьку промисловість поставити на ноги.

З Москви до Берліну через Латвію і Литву провезено ніби 8 тон (?) золота.—З Німеччини до Риги в напрямі на Москву прибуло 30 вагонів машин для фабрики отруйливих газів. Це вже не перший випадок, що німці перевозять до Росії хемічні фабрики в повному складі.—Во всіх сов. школах введено обовязкове військово навчання, причім хлопці від 15 років проходять курс стрільяння з рушниць. Є чутки про намір поставлення совітських залізниць під контроль німців. — В звязку з подорожжю німецьких промисловців до Москви, виникнули чутки про проект визначення німецьких дорадців у справах господарчій і фінансовій совітів, як рівно ж особого дорадці в справах промислу воєнного. Мало би бути це гварантією виплати за замовлення на суму 1 мільду марок в Німеччині, що врятувало би славнозвісну „пятилітку“.

СП. ШТ. ПІВН. АМ. Мається 12 стріл. дивізій.—Модерний полк виглядає так: 3 піш. курені; 1 кул. сотня; 1 гарм. сотня; 1 амуніційна сотня. Курінь має: три піш. сотні; 1-у кул. сотню; 1-у штабову сотню. Гарматна сотня має: 8 гарм. піш. зр. 37 мм., 8 мінометів 75 мм.—завдання: боротьба з танками. Загальна огнева сила полку: 64 кул., 324 автомат. руш., 8 піш. гармат, 8 мінометів. Армія озброєна Browning кул., нової конструкції М. 2 легкої ваги, 1.500 стр./хв. Друга конструкція має: дальність 6,7 км.; калібр 12,65 м.м., головне завдання—протилітак. оборона. Нові „світлослідні“ кулі видно до 1.200 — 1800 мр. Досвіди з півавтом. руш. Pedersen та Gaud ще не закінчені, але ними буде засмотрено армію. Америка має: 140 пр.-пов. гармат, 576 п.-пов. кул.—Інж. С. Geer винайшов спосіб перешкоджувати витворенню льоду на верхніх літака — останні вкриваються аркушами вулканіз. гуми та намащуються олією. В 1930 р. мали свідоцтва; 9.733 цив. літаків; з них 1.304 пільоти, серед яких 261 жінка; механіків 8.843. Армія має 357 літників старшин і 1.759 жовнірів. В 1926 році літакових годин на чол. припадало 66, в 1930—112.

Будується найбільший дирижабль світа „Z. R. S. 4“, перед яким дотихчасовий „король“ дирижаблів „Граф. Цепелін“ буде вже забавкою. „Граф Цепелін“ посідає 5 моторів, а „Z. R. S. 4“ — 8; максимум скорості першого—128 км. на годину, а „Z. R. S. 4“ — 134 км.; простір літу першого — 11.250 км., а другого—17.000 км.; повмість першого — 105.000 куб. метрів, а другого — 184.000 куб. мет., більше майже у 2 рази. Найбільшою новиною, яка застосована в будові нового велетня, це вжиття газу, який не підлягає запаленню, що забезпечує від пожежі, як рівно ж і те, що він зможе помістити в собі 5 літаків. Приміщення для них має довжиною 23 метри, а завширшки—18 м. і зроблено в такий спосіб, що коли літак має піднятися, то виїзжає на зроблену в роді рухомої „трапези“ поверхню і підноситься в повітря. Спускання відбувається так само при помочи „трапези“. Дирижабль може помістити в собі 100 осіб і збудований спеціально для цілей воєнних — має 16 гарматок.

Зроблені проби нового винаходу, що дає можливість спуску літака навіть при помилковому керуванню ним.—Збудовано новий тип гелікоптера, що може підноситися з землі цілком насторч.—Збудовано літака, що не губе рівноваги в найгірших непевних позиціях і завше утримується в повітрі. Тіло апарата поділено на комори, які підтримують літака у рівновазі.

Інженер Армстронг запропонував проект пливучих сталевих аеродромів на Атлянтичному океані на лінії перелетів між Європою та Америкою. Ці сталеві острови мають бути безпечними літничими портами на океані, що спричиниться до розвою повітрової комунікації.

РУМУНІЯ. У Вадуль-Он (біля Гірзова) має бути перекинута за-

лізниця через Дунай. — „România Militara“ ⁵/₃₀ містить статтю Др. А. Maniu „Огляд подій на Буковині та Пів. Бесарабії в першій полов. 1918 року (з мапою). — Всі держ. урядовці отримують протигаз. маски, цивільне населення має само по-турбуватися. — В Чернівцях закладається центральна аерогавань вузла: Данциг-Варшава-Букурешт; Букурешт-Берлін.

УКРАЇНА. Будується Харківський тракторний завод по зразку Царицинського, з продукцією Челябінського — 50 тис. тракт. річно. Трактори 10-тонні в 60 к. с., конструкції Кетерпиллера. — На 1-е жовтня експлуатаційна довжина чотирьох укр. залізниць (Донецької, Катерин, Півден-Зах., Півден.) виносила 13.576 км. Подвійної залізниці 3.600 км. (в загальн. числі). На 100 кв. км. Українськ. простору припадає 3,0 км. залізниць, на 10.000 душ населення 4,5 км. коефіцієнт 3,72. Порівняння з іншими країнами: Бельгія (36,5-14,5-23,00), Англія (16,0-8,8-11,80), Німеччина (12,2-9,6-10,80), Франція (9,7-13,7-11,50), Італія (6,7-5,3-5,36), Польща (5,0-7,0-5,91)—Україна на останньому місці!

БРАЗИЛІЯ. Повідомляють, що бразильський уряд закупив італійські гідропляни, що брали участь в відомому переліті через Атлантичний океан.

ТУРЕЧЧИНА. Воєн.-літ. школа İeschilköi в Царьгороді вислала 6 літ. механ. до Франції. — В Ангорі будується Воєн. Академія. — Бюджет 1931/32 — 50,5 міл. тур. фунт. для суход. армії; 1,15 міл. повітр. фл.; 8,3 міл. морськ. фльота (на 2 міл. більше тогорічної); воєн. майстерні 3,9 м.; картогр. від. 0,06 м. та жандармерія 8,18 м.

Воєнно-морська хроніка.

ЕЛЕКТРИЧНА МІНА. По останнім відомостям американські інженери виробили електричну міну, яка по виході з апарату не залишає жадного сліду на поверхні води. Звичайно, коли міна йде під водою, то на поверхні води виявляється слід, що означає напрям її руху і дає можливість загроженому кораблеві своєчасно ухилитися від міни.

МОРСЬКІ ДОГОВОРИ. Між Туреччиною і Грецією нарешті підписано воєнно-морський трактат, який базується на паритеті фльот обидвох держав.

Франція й Італія приступили до Льодонського трактату про обмеження морської сили.

С.С.Р.Р. В скорім часі має вступити до дійсної служби на Балтиці легкий крейсер „Адмірал Бутаков“—нині „Ворошилов“. Вступив вже б. англійський підводний човен „L. 55“, затоплений в 1919 році і піднятий недавно большевиками.

Відбув пробні пливання перший торговельний пароплав, збудований в Італії „Владивосток“ (760 тон, 13 узлів), призначений для початку, для навігації між Архангельськом і Печорою.

АЛБАНІЯ. Албанській уряд вирішив заснувати флоту і має замір замовити в Італії один малий крейсер; вже замовив кілька сторожевих катерів.

ВЕЛИКОБРИТАНІЯ. Бюджет воєнної флотії:

Англія	£ 55.865.000
Канада	3.600.000
Австралія	2.343.000
Нова Зеландія	730.000
Полуднева Африканська Унія	82 500
Разом	£ 62.620.500.

Англія має зараз на дійсній службі аж 54 крейсери. У 1929 році на кораблях англійської торговельної флотії служило 587.679 морців, з них 13.927 чужоземців і 15528 кольорових морців.

6. III розпочалися великі маневри англійських флотів Антлантичного океану та Середземного моря, разом більш 100 кораблів, в районі між Гібралтаром та Мадейрою.

В маневрах беруть участь гідропляни найновішого типу „Iris“.

НІМЕЦЧИНА. Морський програм на рр. 1931—1936.

- 1) Лін. корабель „Ersatz Preussen“—буде закінчений у 1932 р.
- 2) Лін. корабель „Ersatz Lothringen“—початок будівництва 1931 р., скінчення 1934 р.
- 3) Лін. корабель „Ersatz Braunschweig“—початок будівництва 1932 р., скінчення 1936 р.
- 4) Лін. корабель „Ersatz Elsass“—початок будівництва 1931 р.
- 5) Легкий крейсер „Leipzig“ в 1931 році буде зовсім закінчений.

Крім того, за цей час має бути вибудовано ще 4 ескадр. міноносці і 24 помічні кораблі.

На 120.000 тон і 15.000 люду воєнної флотії сучасний бюджет — 200 мільонів мрк., а в часі імперії на 1½ міль. тон і 75.000 люду він виносив — 450 мільонів.

ІТАЛІЯ. 21. XII. 1930 спущено на воду в Генуї крейсер „Bartolomeo Colleoni“, одного типу з добудовуючимся там (на воді вже) крейсером „Albrigo da Barbiano“. Має 5250 тон, 37 узлів, 8—158 мм., 3—100 мм. зенітних, 4 мінні апарати і 2 гідропляни на борті.

Крейсер „Gorizia“ вступив до дійсної служби. На верфі Riva Trigoso будується ескадрений міноносець „Brescia“—1450 тон і 33 узлів.

Еск. міноносець „Dardo“ майже закінчений.

НОРВЕГІЯ. Почато будову: 1-го мінного загородителя (1.600 тон, 250 мін, кілька 120 мм. гармат), який має служити разом з тим для навчання гардемаринів, і 1-го корабля для експедицій.

ПОЛЬЩА. Одним з останніх наказів зостав підвищений на конт-адмірала — Командор Юрій Володимирович Свірський, „Szef Kierownictwa Marynarki Wojennej“, бувший Начальник Головного Морського Штабу Україн. Морського Міністерства в 1918 ро-

ці, раніш видатний Чорноморський старшина, — приятель України.

Новий ескадрений міноносець „Wicher“, що недавно прибув до Гдині, має хід не 37 узлів, а лише 33,5 узла. („Табор“ ч. 14. стор. 130).

РУМУНІЯ. Плянє будову військово-морської бази на озері Пашейль.

ПОРТУГАЛІЯ. Новий морський програм на 8 років передбачає будову: 2 крейсери, 12 міноносців, 12 підводних човнів, 12 посильних кораблів, 2 канонерських човнів і 1 матки для гідропляннів.

ФРАНЦІЯ. Спущено на воду ескадр. міноносець „Albatros“ і розпочато будову еск. міноносця „Epervier“. Новий крейсер „Foch“ дав на пробі 25 узлів.

Цікаві дані про найбільший підводний крейсер „Surcouf“ (спущений на воду 18.XI.1929): 3257/4304 тони, 19/10 узлів, 4—5,5 цальові гармати, 14—22 цал. мінних апаратів і батарея зенітних гармат. Палуба бронірована. Має герметичний ангар для невеликого гідроплянну. Команда в 150 чоловіка може перебути нормально 60 годин під водою. Радіус діяльності крейсера 13.000 миль — половина довжини рівника. Крейсер подібний до проекту підводних крейсерів російської фльоти 1916 року, невиконаних через революцію.

Новий, найсильніший крейсер „Algerie“ має панцер у 6 цал. 9 гарм. — 203 м.м. у 3-х баштах, 8—76 м.м. протилітак. гармат. 8 мінних апаратів, 4 гідропляни.

Проектується новий крейсер у 6.000 тон., 38 узлів ходу, зі 152 м.м. гарматами.

Цими днями спущено на воду контр-торпедовець „Aigle“ в Dunkierse, чим розпочато нову серію воєнних кораблів середньої великості, які мають заступити старі передвоєнні.

ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА. В порті Комарно на Дунаю 20.X.1930 р. спущено на воду перший чехословацький воєнний корабель-монитор „Президент Масарик“, збудований на верфі Шкода.

Уряд виступив з пропозицією утворення Торговельно-пароплавного Т-ва, в якому взяли би уділ Чехословаччина, Югославія і Румунія, під назвою „Чорноморський Ллойд“—для комунікації зі Сходом.

ШВЕЦІЯ. Будується в Göteborg'у matka для гідропляннів—4.800 тон, 6—150 мм. і 4—75 мм. зенітні гармати, 6 мінних апаратів 8 гідропляннів. Екіпаж — 467 чол.

ІТАЛІЯ. Новий підводний човен „Manara“ на пробі спустився до глибини 109 метр.

ШТАТИ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ. Департамент фльоти опрацював проект викреслення з реєстру фльоти 23 старих крейсерів з заміною їх на нові. Спочатку мають будувати 10 нових крейсерів, але Вашингтонського типу і на зразок німецького л. к. „Ersatz Preussen“.

В кампанії знаходиться зараз 294 бойові кораблі з особовим

складом у 62.270 чол. на них та 22.230 чол. берегового складу для обслуговування цієї-ж флотії.

ЯПОНІЯ. Бюджет морськ. м-ва на 1930/31 р. виносить 256.000.000 ієн (цілий бюджет—1.606.000.000 ієн).

Заклики:

До П.П. Емігрантів з Летичівщини й околиць.

Гурток емігрантів з Летичева на Поділлю має намір в найближчій будучності видати друком історично-інформаційний альманах про національно-політичне, культурно-економічне і просвітне життя на Летичівщині, починаючи від 1917 року.

Причиною, що безпосередньо спонукала нас до започаткування цієї акції є в головній мірі те, що м. Летичів і його околиці, як Межибіж, Деражня, Зіньків, Вовковинці та інші, — мимо того, що були впродовж цілого бурхливого часу Української Революції тереном різних історичних моментів визвольної боротьби, — що принесли стільки жертв за Українську справу, не мають дотепер хоч маленької сторінки в українській мемуаристиці.

Такий альманах був-би відблизком подій, що мали місце не лише на Летичівщині, але на цілій Україні, — був-би виявом переживань і праці не одного учасника тих великих історичних моментів і заохотив би інших до написання подібних споминів. А все те, зібране разом, дасть цінний матеріал до правдивого висвітлення причин, хоч хвиливої, але так болючої втрати нашої Самостійности. Тому низчепідписаний гурток емігрантів закликає цим всіх Шановних Громадян Летичівщини, як і тих, що мали змогу бути свідками подій життя на Летичівщині в ці часи, — ласкаво подати свої адреси (або матеріали) підписаному гурткові, в цілі ближчого порозуміння й обговорення справи.

Зголошення й матеріали просимо слати на руки інж. Романа Паламарчука в Городку ягайлонським, Галичина (Польща). Всі Українські часописи проситься о ласкавий передрук цього заклику.

За ініціативний гурток емігрантів Летичівщини:

Проф. Михайло Іваненко, Інж. Роман Паламарчук, Михайло Гікавий,
Інж. Степан Шаргун, Евген Круківський.

Управа товариства НАША ХАТА в Подебрадах (ЧСР), спілка з обмеженою відповідальністю, що на протязі кількох років приходила з матеріальною допомогою в чорних днях емігрантського життя на Чехах — незліченій кількості української еміграції, з прикрістю констатує, що боржники спілки, що вже є на становисках в багатьох державах та мають можливість урегулювати ті гонорові борги, — забули про цей свій перший обов'язок...

Чимало таких боржників перебуває на теренах Польщі, де займають добре плачені посади.

Управа товариства взиває всіх своїх боржників в Польщі негайно порозумітися з правним порадником і уповноваженим товариства в Польщі — п. Присяжним Адвокатом Григорієм Степурою, на руки котрого складати залежності. Адреса меценаса Степури така: Луцьк, вул. Маршала Пілсудського ч. 25.

По впливі місячного терміну од видрукування цього, скеровано буде до суду справи всіх без виїмку боржників.

Бібліографія.

„Съ эскадрой Адмирала Рожественскаго“. Прага. 1930. 150 стор. Ціна 60 амер. центів.

Збірник статей-споминів учасників, присвячених 25-літтю походу II російської ескадри Тихого океану. Цей збірник ще раз підкреслює добре морське — на традиціях — виховання особового складу, як старшин, так і морців російської царської фльоти та здібність їх чесно вмирати, що підкреслено їх тодішніми ворогами — японцями. Бо ескадра адм. Рожественського була збіраниною воєнних кораблів різного типу, різного віку і якості, яка була вислана на Далекий Схід головним чином під впливом суспільства і преси та яку лише залізна рука адм. Рожественського могла довести до Цусими, щоби там загинути. Це був єдиний в історії флот цілого світу похід такої „армати“ на таку віддаль і в таких тяжких умовах. Цусимський бій ствердив, що у кого технічні засоби і практика на морі кращі, той і перемагає. Контр-адмірал Посохов (б. старший старшина крейсера „Олег“, якого було інтерновано після Цусимського бою в Манілі), перелічує наступні переваги японської фльоти над російською: а) далеко більший ескадрений хід (японський 17 вузлів, російський 9 вузлів, б) більша далекосяглість артилерії, в) спосіб стрільнян завісою, г) бризантність набоїв, д) нова вибухова начинка набоїв, так зв. „шимоза“, і е) тренівка і більша підготовка. До цього треба додати ж) близькість бази і з) неперетомлений особовий склад фльоти. Разом з тим цей Цусимський бій був доброю лекцією для переможених, російська флота по цій війні була цілком реорганізована і вже в Світовій війні стала на височині морської техніки, практики і знання, а в де-яких галузях як в мінному ділі, не мала собі рівних.

Капітанъ II ранги кн. Я. Тумановъ *). „Мичмана на войнѣ“. Прага. 1930. 238 стр., 1 фот. еск. броненосца „Орель“. Ціна 14 франків.

Живо написана книжка про похід II-ої Тихоокеанської ескадри адм. Рожественського і про життя молодих старшин-мічманів. Трохи пригадує твір на ту-ж тему відомого рос. морського письменника кап. II р. Семенова, праці якого перекладені майже на всі культурні мови світа.

Треба ще згадати, що ці дві книжки, як „Збірник“, так і книга князя Туманова, видані російським „Морським Видавництвом“, яке зорганізувалося в Празі під проводом редактора „Морського журналу“, лейтенанта фльоти М. Стахевича, і яке має замір друкувати різні в.-морські спомини, що безумовно будуть цікаві, як і всякі в.-морські спомини, для моряків всіх флотів світа, так і для буд. української фльоти перебуватимуть перекладів.

„Otto Schenk. Oberleutnant zur See. S. M. S.:

а) „Dresden“ im Geschwader Spee“. Mit einer Abbildung. Verlag A. Scherl. Berlin. 160 Seitē.

б) „Winfried Lüdecke. „S. M. S. Dresden“. Nach Mitteilungen von Offi-

*) Зараз займає добре становище в військовій школі Парагвая.

zieren und Mannschaften. Mit drei Abbildungen. Leipzig. Reklams-Universal-Bibliothek. № 5955. 95 Seite in 16°. Preis 0.80 Mark.

Обидві книжки: перша—одного зі старшин німецького крейсера „Дрезден“, а друга—по споминам старшин і команди його, описують бойові пливання крейсера „Дрезден“ у берегів Півд. Америки, участь його в бою під Коронелем, коли німецька ескадра контр-адмірала графа фон Шпее розбила і затопила англійську ескадру контр-адмірала Крарока. Брав він участь і в поході на Фальклянди, коли вже англійці розгромили німців, а „Дрезден“ урятувала лише швидкість його ходу. При кінці описується цікавий момент, коли англійці після кількамісячних розшуків знайшли нарешті „Дрездена“ в Чилійській бухті Кумберленд на Робінзонових островах: не вагаючись довго і не рахуючись а ні з неутралітетом Чилі, а ні з міжнародним правом, почали з ним бій в бухті і затопили його.

Maurice Lazzoney. L'odyssée d'un transport torpillé. Edition definitive. Paris 1928. Payot. 246 pages. Prix 9 frcs fr.

Влучно написана критика поглядів і порядків, які існували во французькій военній флотії, відношення до мобілізованої торговельної флотії підчас Світової війни і життя останньої. Недаремно авторові при друці перших розділів свого оповідання ще підчас Світової війни треба було сховатися під літерою „У“ накинути вуаль фантазії, обрати фіктивну назву транспорту „Памір“ і змусити цей транспорт від самого початку війни і до своєї загибелі від німецького підводного човна наприкінці лютого 1917 року побувати на різних морських театрах Великої війни: від Дарданел і Олександрії до Балтимори і Нью-Йорка і від Дакара (Африка) до Архангельська — та і то цензура заборонила тоді дальніший друк цього твору.

Лише після війни вийшла в світ ця повна одисея зторпедованого транспорту автором якої, оказався вишедший до резерву франц. морський старшина, відомий морський письменник. Його перу належить досить романів з в.-морського життя, між іншим „Sirènes et tritons“, череведений вже на різні мови (є і в польській—„Syreny i trytony“ в виданню „Rój“ 1928. 266 стор. ціна 1,95 зл.). В цьому романі автор на фоні любовної інтриги описує пливання підводного човна, його загибель і рятуюнок.

Лейтенант флотії С. Шрамченко.

Нім. держ. архів видав VII том історії Великої війни. (Der Weltkrieg 1914—18. Bd. VII „Die Operationen des Jahres 1915“). Перші шість томів охоплюють 1914 рік і обговорюють причини історичні, економічні та політичні, що привели до вибуху війни, та подають детальний перебіг операцій 1914 року. Три послідовні томи (VII, VIII, IX) мають охопити 1915 рік. Сьомий том присвячується початку 1915 року і т. ч. операціям на Східному фронті до середини травня. — На Західному фронті історія війни доводиться до половини звітня. — Для серединних держав початок 1915 року мав досить скомпліковану ситуацію. На Заході ворожі фронти застигли — ні одна з ворожих сторін не мала ні сили, ні потрібних засобів для відновлення серйозних операцій. На Сході, з наступом суворої зими, операції на час припинилися, однак великі фронтові простори полишали обом ворогам багато можливостей. На цьому фронті зокрема зле було з австрійцями, де москалі опанували погір'я Карпатів, і погрожували кожну хвилину спуститися в Унгарську рівнину; це турбувало австрійців і звязувало їх політично та оперативно. Зле було й в Туреччині, де, крім оперативних неприємностей, виникла також недостача амуніції та серйозні організаційні дефекти. Але найголовніше все затемнювало політичне становище Румунії та Італії. Це останнє привело до серйозного поділу думок між Нім. та Авс. командами. Н-ч. Шт. Нім. Гол. Кватирі — ген. ф. Фалькенгайн—був тої думки, що цілковито розгромити Росію є справа неможлива і що цей фронт зі значно ослабленим ворогом мусить лишатися надалі другорядним театром війни. Основна його думка упиралася в Західній фронт, де він мав неясно окреслений намір—на північ від Соми розділити англійців від французів, щоб-то ту думку, яку в 1918 році мав також ген. Людендорф. Однак, Австрійська Головна Команда та Штаб Гінденбурга мали протилежну думку і гадали, що в першу чергу треба цілковито покінчити з Росією, а це в свою чергу стрмає

Румунію, Італію і взагалі цілковито відкріє Східній Фронт. Німецький Уряд схилився також до цієї останньої думки і вона перемогла — одначе, як це доводить архів, ген. Ф. не зумів оцінити цієї думки і не дав для її переведення потрібних сил та засобів.

Коли розпочалися бої на Сході, французи знову почали операції. Ген. Жофр вирішив відновити грудневий наступ в Шампані, а крім того розпочав нову операцію в Артуа. В середині лютого бої в Шампані досягли кульмінаційного пункту і дня 16.3.15 французький наступ зірвався — це розв'язало цілковито німцям руки.

На Сході, ген. Конрад розпочинає офензиву від румунського кордону до Бескид з метою відібрати Галичину, Буковину та звільнити Перемишль. Ця операція, як відомо, не пощадила Конраду і дня 22.III. Перемишль капітулював. Нім. Архів пояснює цю невдачу тим, що сили не були потрібно розподілені, і на головних напрямках не було визначено основних пунктів пробою. На цей раз ген. Ф. мав рацію. Одначе ця операція в однаковій мірі ослабила обидві сторони — але для німців відкривала нові можливості. Одночасно з цією операцією на півночі успішно розвивалися бої в Мазурських озерах, які закінчилися розгромом 10 російської армії в Августовських лісах. Неуспіх австрійської армії мало стурбував ген. Конрада і в середині березня він подає новий плян одночасного удару по російському фронту з півночі (Схід. Прусія) та з півдня (з Карпат) з метою оточити центр російського фронту. Цей грандіозний плян звівся лише до знаного Горлицького прориву. Нім. Архів висловлює ту думку, що ген. Ф. не оцінив цього пляну і не зумів скерувати події в тому напрямі, який на думку Архіва давав середним державам більше можливостей. В загальному твір читається з захопленням.

О. II.

„Morze” № 11, Listopad і № 12, Grudzień 1930. Warszawa.

Ці, видані в накладі по 32.000 примірників кожне число польського морського журналу „Море”, мають вже кращий зміст і більш фотографій, ніж попередні числа. Знайдемо тут і про воєнну флоту і про торговельну різних країв і про Гдиню і додаток кольоніальний.

В № 11 Капітан воєн. флоту Karol Taube описує бойову діяльність Польської Пінської воєнної флотилії на Україні — на Дніпрі у 1920 році: бій 27.V.1920 р. під с. Пухівка (Чернигівщина) на Десні, на Дніпрі на південь від Києва і на північ від нього коло села Ротище з большевицькою флотилією та пізнішу загибель 2 моторових човнів під Межигірям. З цією флотилією мала співпрацювати і Укр. Дніпровська Воєнна флотилія, яку тоді лише почали формувати в Києві.

„L'Italia Marina” № 3. 1931. Roma. Цей багато ілюстрований журнал в цьому році виходить вже 3 рази на місяць (замість 2-х). Серед цікавого змісту і різних фотографій містить між іншим фотографію проекту нового транскеанського англійського пароплаву в 73.000 тон, довжиною в 308,35 метрів. Цей велетень вже будується і має бути готовим у 1933 році. В цьому ж числі мається фотографія з гребного навчання Ченстохівського польського морського відділу під командою Капітана флоту Шрамченко.

„Mer et Colonies”. Janvier 1931. № 246. Paris. Ціла низка статей про міну справу, про 100-ліття Франц. В.-Морської Школи, про кольонії і багатий відділ воєнно-морської бібліографії.

С. III.

Надіслані журнали і книжки:

Тризуб. Тижневик політики, культури, громадського життя та містечтва ч.ч. 1—12. Рік видання VII. Париж.

Звіт Зїзду представників організацій інженерів українців на еміграції 15—17 листопаду 1930 р. Подєбради. 1930.

Bellona. Dwumiesięcznik wojskowy, wydawany przez Wojskowy Instytut Nauko-

- wo-Wydawniczy. Warszawa. Rok 12. Tom XXXVI: Zesz. 1. Wrzesień-
październik 1930. Zesz. 3—listopad-grudzień 1930.
- Przegląd Wojskowo-Techniczny.** Miesięcznik naukowo-informacyjny wojsk tech-
nicznych. Warszawa. T. VIII, zesz. 2. sierpień 1930. T. VIII, zesz. 3,
wrzesień 1930, T. VIII, zesz. 5, listopad 1930, T. VIII, zesz. 6, grudzień 1930.
- Відродження.** Орган Українського Протиалкогольного Товариства „Відрод-
ження”. Львів. 1930 р. Рік III ч. 7—9 і ч. 10—12. Рік IV. 1931 р. ч.ч. 1 і 2.
- Як боротися з алкоголем і коршмами?** Іван Герасимович. Видання Україн-
ського Протиалкогольного Т-ва „Відродження”. Львів. 1930 р. 80 стор.
- Кубанський Край.** Орган неперіодичний. Прага 1930 р. ч. V. 1 жовтня 1930 р.
ч. VI. 25 листопада 1930 р.
- Каталог Книгарні Українського Центрального Комітету.** 1930 р. Варшава.
- Книголюб.** Видання Українського Т-ва Прихильників книги. Книга III. Річ-
ник IV. 1930 р. Прага. Книга IV. Річник IV. 1930 р. Прага.
- Разгром Кубанской Краевой Рады в ноябре 1919 года.** П. Сулятицкий.
Прага. 1931.
- Кіно.** Журнал кіново-фільмової індустрії. ч.ч. 1 і 2. 1931 р. Рік II. Львів, вул.
Бляхарська 8, 1 пов.
- Wschód.** The Orient — l'Orient. Organ młodzieży polskiej, poświęcony sprawie
przyjacielskiego zbliżenia i zapoznania się z narodami Bliskiego i Dalekie-
go Wschodu. Warszawa. Marzec - March - Mars 1931. R. II. Nr. 1(3)
Cena 1 zł.
- За Державність.** Матеріали до історії війська Українського. Видає Українське
Военно-Історичне Товариство. Збірник 2. Каліш. 1930. 216 стор.

„ТАБОР“

ВОЄННО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

Ч. Ч. 1, 2 і 9 — вичерпані. Ч. Ч. 3 і 4 по 1 зл. Ч. Ч. 5 — 8, 10 і 11 — 1 з. 50 гр. Ч. Ч. 12 і 13 — 2 зол. Ч. Ч. 14—2 з. 50 гр. без пересилки.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТУ НА Ч. 16 ЖУРНАЛУ.

Наукові праці та інші матеріяли, надіслані для вміщення в журналі, як що не прийняті до друку, повертаються п.п. авторам за їх кошт після виразного на це побажання.

Редакція застерігає за собою право стилістичних змін у надісланих працях.

Надіслані матеріяли мають бути написані чітко, виразно, на одній стороні аркуша.

Адреса редакції: W. Kuszcz. Warszawa, ul. Podwale 16 m. 15.

Товариство Вояків Армії У. Ц. Р.
Каліш, Українська Станиця, скр. пошт. 61.

„ТРИЗУБ“

Тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва, заснований Вяч. Прокоповичем, виходить у 1931 році по старому що-неділі в Парижі.

Передплата (120 фр. річно) приймається в Польщі:

J. Lipowiecki, Podwale 16, m. 15. Warszawa.

„Шляхом Незалежности“

Орган Головної Управи У. Ц. К. в Польщі з року 1929 виходить замість „Вісти У. Ц. К.“

Адреса редакції: Warszawa, ul. Podwale 16 m. 15.

Ціна Ч. 1 — 1 зол., Ч. 2 — 3 зол.

„Український Інвалід“

МІСЯЧНИЙ ОРГАН УКРАЇНСЬКИХ ВОЄННИХ
ІНВАЛІДІВ НА ЕМІГРАЦІЇ

Річна передплата 6 зол. або рівновартість в інших валютах.

— Поодиноке число коштує 50 гр. —

Передплату можна слати і поштовими марками.

Адреси: „Ukraiński Inwalid“ — Kalisz, Widok 18.

ВОЄННО-НАУКОВЕ ВИДАВНИЦТВО

„ДО ЗБРОЇ”

Ціна 2 зол. 50 гр. без перес.